

FÜGEDI MÁRTA
A GYERMEK
A MATYÓ
CSALÁDBAN

Fügedi Márta

A gyermek a matyó családban

**Herman Ottó Múzeum
Miskolc, 1988**

Lektorálta: Gunda Béla
Györgyi Erzsébet
Szerkesztette: Szabadfalvi József
Veres László
Technikai munkatárs: Feketéné Bíró Edit
Borítóterv: Valent Ede
Reprodukció: Kulcsár Géza

ISSN 0324 4563
ISBN 963 7221 06 9

Felelős kiadó: Dr. Szabadfalvi József

Borsodi Nyomda, Felelős vezető: Horváth Ferenc

BEVEZETÉS

A gyermek nemcsak az egyén életének a folytatása, hanem a társadalom és a nemzet folyamatosságának biztosítója is. A múltat, a hagyományt örökíti át a jövőnek. A gyermekeknek a társadalomban elfoglalt helye, értéke jellemzi és meghatározza az adott társadalom szemléletét, céljait. Gyermekeink helyzete, nevelése, a felnőtt társadalom gyermekekhez való viszonyulása ma is időszerű probléma, hiszen ezzel annál inkább szembe kell néznie egy társadalomnak, minél fejlettebb.

A gyermek a hagyományos paraszti társadalomban sajátos helyet foglalt el. A magyar néprajztudomány kezdeteitől figyelmet szentelt a család és a gyermek témájának. HERMANN Antal már 1891-ben felhívta a figyelmet „a házi, családi nevelés összes ügyeinek legbelsőbb, legrészletesebb tanulmányozására. Az a cél, hogy összegyűjtessék minden szokás, hagyomány, szabály, elv stb., a mi az ország összes vidékein, összes népfajainknál, a gyermek testi-lelki nevelését és életét illetőleg . . . dívik vagy dívott.”¹

A gyermekvilág különböző területeinek néprajzi vizsgálatairól számos adatközlés és összefoglaló, elemző munka jelent már meg.² GÖNCZI Ferenc az 1930-as években a somogyi gyermek testi, szellemi és erkölcsi gondozásáról és neveléséről írt kitűnő monográfiát.³ Az 1940-es években KRESZ Mária egy kalotaszegi falu példáján szemléltette kiválóan, miként nevelődik bele a nyárszói parasztyerek a parasztlelet rendjébe, hogy illeszkedik bele a falu társadalmába.⁴ KISS Lajos pedig a hódmezővásárhelyi szegény sorsú gyerekek életét írta le néprajzi alapossággal és szépirodalmi érzelmi telítettséggel.⁵ E példák méltó folytatása GAZDA Klára 1980-ban megjelent, szívhez és észhez egyaránt szóló monográfiája egy háromszéki falu, Esztelnek hagyományokban gazdag gyermekvilágáról.⁶

E kiváló munkák követendő példáulok szolgáltak számomra, amikor egy nem kevésbé híres néprajzi csoport, a dél-borsodi ma-

tyóság népi kultúrájának rokon területét vizsgálni kezdtem. Mezőkövesdhez és a matyósághoz egyrészt személyes, családi kapcsolat köt, másrészt a matyó népi kultúra, elsősorban a népművészet iránti érdeklődés fűz. A matyóság hagyományörző és -tisztelő, összetartó és öntudatos közösség. Sajátos népi kultúrájának kialakulását mindenekelőtt a gazdasági, társadalmi lehetőségeik leszűkülése, másrészt pedig a szigorú helyi endogámia és a környező református falvak gyűrűjében a szintiszta katolikus vallásosság motiválta. A matyók nehéz sorsuk, az embert próbáló munka, valamint az idegenforgalom nyomása alatti *kirakatélet* ellenére is meg tudták tartani kulturális összetartó erejüket. A hagyományok zárt helyi rendje segített a világ dolgaiban való eligazodásban, az élet új és új kihívásainak leküzdésében. Ezek a sajátos helyi tényezők még izgalmasabbá tették azt a vizsgálódást, hogy miképpen formálódott, nevelődött felnőtté a gyermek ebben a zárt, hagyományörző és szigorú elvárásokkal teli helyi kultúrában? Hogyan ismerte meg és sajátította el a matyóság kultúrájának hagyományos értékeit, a társadalomba illeszkedés szabályait? Melyek voltak a helyi értékrend legfontosabb ismérvei, milyen tényezők módosíthatták ezt? Milyen az egyén és a közösség viszonya a különböző életszakaszokban és élethelyzetekben? Milyen szerepe volt a családnak, egy-egy korosztálynak és a közösség egyes csoportjainak, fórumainak a nevelésben?

Munkám során nem törekedtem monografikus igényű teljesre. Az élet sokrétűségéből, gazdagságából kiemelve a matyó gyerekek életének, nevelődésének folyamatából a hétköznapi élet, a munka és az ünnepek, szokások azon momentumait igyekeztem feltárni, amelyeket a mezőkövesdi társadalom szempontjából jellemzőnek és sajátosnak véltem. A mezőkövesdi gyermekek életének bemutatásával céloztam annak a jellemző képnek, kötöttségekkel és nehézségekkel teli, de mégis mozgalmas életnek a felvázolását, amelynek során a gyermekek beletanulnak, belenőnek a felnőtt helyi társadalmába, *matyóvá válnak*. Megkísérlem megfogalmazni azt is, hogy melyek voltak az erényei, illetve a gyengeségei annak a helyi értékrendnek, amely a matyóságnál a gyermekek nevelését irányította.

Vizsgálati szempontjaim összeállításához azokat az útmutatókat, összefoglalásokat, kérdőíveket vettem alapul, amelyek témámba illő vagy rokon területek feldolgozásához készültek, így elsősorban a népi társadalom, a társas élet, a társas munkák, az erkölc, az egyes korcsoportok és a játékok vizsgálatához nyújtanak

támpontokat.⁷ Bár sok módszertani és szemléletbeli segítséget nyújtottak a hasonló témájú néprajzi publikációk, de az összehasonlító elemzés és a megállapítások ilyenfajta értékelése nem volt célom.

A matyóságról olvasható bőséges néprajzi és történeti irodalom gazdagsága ellenére is számos fehér foltot jelez, olyan területeket és kérdéseket is körülhatárol, amelyek eddig nem kerültek a kutatások előterébe. A múzeumok adattáraiban található kéziratos gyűjtések, dokumentumok sok értékes, kiegészítő értékű adatot rejtenek. Elsősorban az 1950-es években jeles néprajzosok által elkezdett és sajnos befejezetlenül maradt matyó kutatás adatai, köztük is FÉL Edit, CSILLÉRY Klára, MORVAY Judit és SZOLNOKY Lajos gyűjtései hiánypótló értékűek.⁸ A hagyományos mezőkövesdi társadalom, a matyók régi életének feltárásához a legtöbbet, szinte élményszerű ismereteket azonban adatközlőim nyújtották. Azok a ma élő legidősebb generációhoz tartozó mezőkövesdiek, akik mindazt, amit elmeséltek, szenvedéseivel és örömeivel együtt megélték, akiknek ez a könyv az életét örökíti meg.⁹

JEGYZETEK

1. *Hermann A.* 1891. 218.
2. Erről *Gazda K.* monográfiájának bibliográfiája ad széles körű áttekintést. *Vö. Gazda K.* 1980. 426–435.
3. *Gönczi F.* 1937.
4. *Kresz M.* 1949.
5. *Kiss L.* é. n.
6. *Gazda K.* 1980.
7. *Vö. Szendrey Á.* 1937. 372–385.; *Szendrey Á.* 1938. 124–135.; *Fél E.* 1948.; *Morvay P.* 1958.; *Németh I.* 1966. 241–265.; *Szabó L.* 1967. 219–237.; *Jávorka K.* 1970.; *Kapros M.–Ujváry Z.* 1975.; *Tátrai Zs.* 1981. 74–89.; *Vajda M.* 1982. 677–687.; valamint 1979-ben, a Nemzetközi Gyermekévkapcsán a Néprajzi Múzeumban *Györgyi E.* által rendezett Gyermekévképet a régi magyar faluban c. kiállítás és annak katalógusa.
8. Az alábbi, matyóságra vonatkozó kéziratos gyűjtéseket és dokumentumokat használtam fel: *Bernáth L.* Herman Ottó Múzeum Néprajzi Adattára (a továbbiakban HOM NA) 2941.; *Csilléry K.*: Néprajzi Múzeum Ethnológiai Adattár (továbbiakban: EA) 2537–38.; *Fél E.*: HOM NA 766, 769, EA 2617, 3009.; *Morvay J.*: EA 3061, 3503.; *Sándor I.*: HOM NA 17.; *Szendrey Á.*: EA 2542.; *Szolnoky L.*: EA 2526.; *Tóth K.*: HOM NA 2720/1–2.
9. Adatközlőim, segítők voltak: Lázár Albertné Papp Erzsébet (sz: 1897), Kada Istvánné (sz: 1912), Bodnár Andrásné Molnár Erzsébet (sz: 1910), Fügedi Péter (sz: 1902), Fügedi Péterné Lázár Mária (sz: 1905), Marcis Józsefné Takács Anna (sz: 1897), Simon Istvánné Takács Margit (sz: 1908), dr. Lukács Gáspár (sz: 1905), dr. Fügedi Péter (sz: 1923).

I. A GAZDÁLKODÁS ÉS A TÁRSADALOM JELLEMZŐI MEZŐKÖVESDEN

Mezőkövesd és a matyóság a paraszti kultúra „felfedezésének” időszakában került reflektorfénybe.¹ Az érdeklődés ebben a folyamatban olyan tájak, népcsoportok felé fordult, melyeknek sajátos történeti tudata volt, s a nemzeti megújulás politikai és kulturális mozgalmában kialakult sajátos „szereposztás” révén szinte az egész ország számára megjelenítették a magyar paraszti kultúrát, a népművészetet. Ez a kiválasztási folyamat emelte a közvélemény előterébe a színes és gazdag népviseletű matyóságot, látványos hímzéseivel, a *tiszta szoba* reprezentatív tárgyi világával és sokszínű ünnepi szokásrendjével.

A Néprajzi Társaság millenniumi ünnepi ülésén, a Néprajzi Falu ismertetése során így szóltak a matyókról: „... nagyon conservatívek viseletükben és szokásaikban . . . Felettébb munkások és vallásosak. A tarka-barkaság, a pántlikás cifraság, ránczos szoknyák stb. iránt nagyon sok az érzékük.”²

Az a néprajzi kép, amelyet Mezőkövesd színes hagyományaival képvisel, sajátos történeti képződmény, melynek kialakításában földrajzi-természeti tényezők, történelmi események, jellemző társadalmi-gazdasági folyamatok éppúgy jelentős szerepet játszottak, mint a környező vidék kultúrájával való kapcsolat. E hatások keresztütében azonban a hagyományok zárthelyi rendje uralkodik, sajátos áthasonító készséggel formálva lokális színezetűvé az új jelenségeket is. A történelmi megpróbáltatások, a közösségre nehezedő gazdasági-társadalmi nyomás, a túlnépesedés Mezőkövesden sajátos módon inkább a hagyományos életmód és kultúra színeinek kibomlásához, mintsem szürküléséhez vezettek. „Nem az a csodálatos, hogy van ez a gyönyörű matyóvilág, hanem az, hogy még megvan” – írta Móricz Zsigmond egy kövesdi látogatása után az 1920-as években.³

A sajátos helyi kultúra kialakulása a matyóságnál a múlt század

második felében indult meg. Ezt megelőzően Mezőkövesd népességét is az alföldi népelet általános vonásai jellemezték.⁴

Mezőkövesd határa sík terület, mely északról déli irányban enyhe lejtést mutat. A településtől északra eső területen húzódik csupán két enyhén lejtős dombsáv. A határ déli része teljesen lapos, régebben vizenyős, zsombékos terület. A 19. század első felében csak a határ északi felén folyt földművelés, míg a déli területeket a rét és legelő foglalta el.⁵ Az önellátás keretein túl nemigen lépő földművelés mellett jelentős volt a Tisza menti bérelt legelőkön folyó extenzív állattenyésztés. Ehhez a gazdálkodási rendszerhez kapcsolódott a kertes települési mód, ahol a gazdasági udvarok, *kertek* övezetszerűen fogták körül a település magját, a lakóházakat. E települési rendszer felbomlásával a jobb módú gazdák a korábbi belső lakónegyedek szűk portáiról kihúzódtak a tágasabb egykori ólaskertekbe, s általában a szegénység maradt benn. A hagyományos települési kép nyomai, s a hozzákapcsolódó életmódbeli szokások azonban még sokáig megőrződtek. „A régi Tisza menti, Duna–Tisza közti népeletnek valóságos muzeális példája a matyó népelet” – állapította meg Györffy István.⁶

A múlt század második felében azonban az országosan is jellemző gazdasági átalakulási folyamatok különösen érzékenyen érintették a matyókat. Országszerte gyors ütemben nőtt a gazdasági művelésbe vont terület, felszámolták a legelőket. Az újonnan nyert szántóföldeken elsősorban búzát termeltek. A gabonakonjunktúra végével, az 1870-es évektől kezdődött meg egy új regionális differenciálódás, sajátos arculatú termelési körzetek kialakulása.⁷ A városiasodási, iparosodási folyamatra a különböző régiók népessége eltérő módon reagált. Mezőkövesd ebben a nagy átalakulási folyamatban sajátos úton járt. Ennek a helyi fejlődésnek a tényezői: a lakosság ugrásszerű megszorodása, a változatlan földterület mellett kialakuló földéhség, az állatállomány csökkenése és strukturális torzulása, valamint a fenti tényezők következtében a tömeges elszegényedés, s az ezzel járó külső munkavállalások.⁸

A matyóság sorsát, életmódját alakító társadalmi-gazdasági tényezők között elsődleges a múlt század utolsó harmadában hirtelen megemelkedő népszaporulat:⁹

Év	Népesség
1847	6904
1870	9196
1880	10 606

1890	12 674
1900	15 224
1910	17 202
1920	18 548
1930	20 806
1940	20 867
1949	18 075

Az 1880-tól 1930-ig terjedő fél évszázad alatt Mezőkövesd lakossága megkétszereződött (96,2%-kal szaporodott). Amíg Magyarország lakosainak szaporodása a múlt század utolsó évtizedeiben 10‰ körül mozgott. Mezőkövesden ez az országos átlag kétszerese: 1890-ben 19,50‰, 1900-ban pedig 20,20‰. Mezőkövesd tehát 50%-kal szaporodik gyorsabb ütemben, mint az ország legtöbb más vidéke. A hirtelen magas népszaporulattal természetesen a századfordulóra a népsűrűség is meghaladja az országos átlagot. Amíg 1940-ben az országos átlag 93,4 fő/km², Mezőkövesden ez a szám a kétszeresénél is több: 213,5 fő/km².¹⁰

A születések számának alakulása a század első évtizedeiben szintén mintegy 50%-kal magasabb az országos átlagnál. A születések száma a század elején évente 800 körül volt, 1914-ben 842, 1915-ben 611-re, 1918-ra pedig 400-ra csökkent a produktív korú férfiak nagy részének hadba vonulása miatt. 1919-re már 742, 1921-ben pedig 886 a születések száma, ez már ismét mintegy másfélszerese az országos átlagnak. A nagy gazdasági válság időszakától mutat ismét csökkenő tendenciát és a második világháború éveiben csökken vissza az országos átlag szintjére.¹¹

A lakosság számának emelkedése szükségszerűen együtt járt a házépítkezés fellendülésével is. 1869 és a századforduló közötti időszakban 1306-tal emelkedett a házak száma Mezőkövesden. Ebből is a század utolsó évtizede kiugró, csaknem annyi (634) ház épült, mint a megelőző két évtizedben (672). Századunk első évtizedében is kb. 400 lakóház épült a községben. A lakóházak nagyszámú gyarapodása meggyorsította a hagyományos településszerkezet és településkép átalakulását is.¹²

A mezőkövesdi házállomány összetétele 1900–1910 között az alábbiak szerint változott:¹³

	1900		1910	
	szám	%	szám	%
Összes lakóház	3551	100,0	3443	100,0
Falazat szerint:				
kő vagy tégl	71	2,3	80	2,3
vályog v. sár (kőalap)	158	5,2	836	24,3
vályog v. sár	2821	92,5	2515	73,0
fa vagy más anyag	1	0,0	12	0,4
Tetőzet szerinti megoszlás:				
cserép, pala, bádóg	260	8,5	1124	32,6
zsindely v. deszka	175	5,7	169	4,9
nád v. zsúp	2616	85,8	2150	62,5

A mezőkövesdi lakosság ugrásszerű szaporodása viszont nem járt együtt a megélhetést biztosító földterület arányos növekedésével. A múlt század közepétől a kb. 15 000 hold csupán néhány ezerrel szaporodott, amikor is 1884-ben az egyik közlegelőt felszántották és szétosztották, s ugyanekkor a déli határban egy 1600 holdas kincstári birtokot, a domíniumot parcellázták fel 700 vásárló között.¹⁴ A kétszeresére duzzadt népességet tehát a század végétől nem növekvő földterületnek kellett eltartania. A legelőterület viszszaesésével azonban felborult a földművelés-állattartás egyensúlya is. Az állatállomány csökkenésével apadt a trágyázás mértéke, továbbá az egyoldalú búzatermesztés és az okszerűtlen talajművelés következtében is rohamosan megfogyatkozott a földek termőereje.

Mezőkövesd termőföldjének művelési ágak szerinti megoszlása (kat. holdban):¹⁵

Év	Szántó	Rét	Legelő	Szőlő	Egyéb
1851	7696	1956	3482	385	1198
1895	13 294	1962	848	196	789

A szűkös határ nyújtotta kedvezőtlen megélhetési lehetőségeket tovább rontotta a birtoktestek rendkívüli tagolttsága, szétaprózottsága. A mintegy 17 ezer hold kiterjedésű határ a század utolsó évtizedében 100 dűlőre tagozódott. Az egyes dűlők területi kiterjedése között igen nagy eltérések voltak. Volt olyan dűlő, amely mindössze 18,76 holdat tett ki, és volt, amelyik 250 holdat. A szántóföldek nagyfokú szétaprózottságát mutatta az is, hogy a parcellák átlagos nagysága alig haladta meg a fél holdat. A határ a századfor-

duló idején mintegy 25 ezer parcellára tagozódott fel. Ez a nagyfokú felaprózottság a zsellér és a nagygazda birtokára egyaránt jellemző volt. Ezen a helyzeten nem sokat segített a századvégi tagosítás sem, a felaprózottság megmaradt, illetve újratermelődött. Az egymástól nagy távolságra eső apró parcellák rengeteg időki- és veszteséget okoztak a gazdasági munkák végzésénél.¹⁶

A birtoktestek aprózódását bizonyítja az is, hogy az 1935. évi országos mezőgazdasági üzemösszeírás már összesen 12 609 földbirtoktagot talált Mezőkövesden, az egy tagból álló földbirtokok száma csupán 1050, és ezek területe mindössze 663 hold. A határnak a földbirtok-kategóriák szerinti megoszlását az 1930-as évekből az alábbi adatok mutatják:¹⁷

	Földbirtok	
	száma	kat. hold
1 kat. h.-nál kisebb szántóföld nélküli	488	90
szántóföldes	729	358
1–5 kat. h.	1330	3396
5–50 kat. h.	907	10 672
50–100 kat. h.	17	1088
100–500 kat. h.	1	163
500–1000 kat. h.	1	981
Összesen:	3473	16 748

A fenti adatok mutatják, hogy Mezőkövesden a földbirtokok 73%-a 5 holdnál kisebb. A szétaprózottságot és az elszegényedési folyamatot még érthetőbbé teszi az alábbi adatsor, amely az 1937. évi hivatalos adatok szerinti birtokmegoszlást mutatja:¹⁸

Mezőkövesd 16 937 kh területe 2296 birtokos között az alábbi arány szerint oszlik meg:

	Birtoktulajdonosok		Hány főt tart el?	
	száma	%-a	száma	%-a
1–5 holdas birtokos	1420	61,85	5680	27,25
6–10 holdas birtokos	640	27,87	2560	12,29
11–20 holdas birtokos	130	5,66	520	2,49
21–30 holdas birtokos	70	3,05	280	1,34
31–50 holdas birtokos	26	1,13	94	0,45
51–100 holdas birtokos	10	0,44	40	0,19
100 holdon felüli földnélküli	–	–	–	–
	–	–	11 672	55,99
Összes birtokos	2296	100	20 846	100

A növekvő számú lakosság földéhségét környékbeli határokból való földvásárlással is igyekszik pótolni. Mezőkövesden a környékbeli határokhöz viszonyítva háromszoros áron is alig kapható föld, ezért a kövesdiek a szomszédos alföldi községek határaiból vásárolták össze a földeket, az első világháború végéig 3000 holdat. Béreltek is idegen határokból nagyobb területet, s lejártnak még a Tisza menti rétekre is részesként kaszálni. Ezzel szemben más községbeliek közül csak a szentistvániak tudtak a kövesdi határból néhány holdat vásárolni. A harmincas évek végére az idegen határban levő földek mennyisége mintegy 5–6000 holdra emelkedett.¹⁹

A népességszám, a földterület és az állatállomány 19. századi egyensúlya a század második felében már erősen felbillent. Az állatállomány nem növekedett a lakosság szaporodásával párhuzamosan, hanem az ellenkező tendencia, a csökkenés mellett még a belső struktúra romlása is kedvezőtlenebbé tette az arányokat. Mivel az állatállomány éppen abban az időszakban csökkent, amikor a lakosság rohamosan növekedésnek indul, így az egy főre jutó állatállomány csökkenése még nagyobb mértékű, mint az abszolút számokban való csökkenés. Az egy gazdaságra eső állatállomány területén is rosszabb a helyzet az országos átlagnál, 1895-ben például már a következő:²⁰

I gazdaságra eső	Magyarországon	Mezőkövesden
Szarvasmarha	2,30	0,98
Ló	0,78	1,08
Juh	3,00	0,70
Sertés	2,30	1,70
Baromfi	10,40	8,50

A 20. század elején a mezőkövesdi állatállomány az országos átlaghoz viszonyítva tovább csökken, sőt a belső struktúrában is kedvezőtlen arányromlások keletkeznek. A marhaállomány a lakosság számához és a földterület nagyságához viszonyítva egyaránt nagyon kevés, 1000 lakosra 124 szarvasmarha jut, országos átlagban pedig 287 db. Országos viszonylatban a marhaállomány *számosállatban* kifejezve több mint kétszerese a lóállománynak, Mezőkövesden viszont fordított a helyzet. Az állatállomány lakossághoz viszonyított sűrűségét és a négy fő állatfajta közötti megoszlását az alábbi összehasonlító adatok érzékeltetik:²¹

	Mezőkövesd		Magyarország	
	1895	1911	1895	1911
1000 lakosra jut számosállat (db)	193	145	357	337
Ebből:				
szarvasmarha (%)	36,0	41,4	51,6	55,3
ló (%)	52,1	50,9	28,8	26,2
juh (%)	2,5	2,5	11,8	12,3
sertés (%)	9,4	5,2	7,8	6,2

A háború után, 1920-ban végrehajtott állatszámolás adatai szerint elsősorban a juhok száma csökkent tovább, holott a háború alatt a legtöbb vidéken megkétszereződött a számuk. Nincs jelentős változás az ígásfogatok számában sem, ami azt is jelenti, hogy a mintegy másfélezer kis- és törpebirtokos közül legalább a felének egyáltalán nem volt ígásereje.

Az 1935. évi állatállomány megoszlása (%):²²

	Mezőkövesd	Magyarország
Ló	55,8	25,6
Szarvasmarha	30,0	52,1
Sertés	13,9	18,6
Juh	0,3	3,7

Az adatok jól érzékeltetik az országos átlaggal szembeni arányeltolódást.

A fent vázolt, egyenként is kedvezőtlen társadalmi-gazdasági folyamatok együttesen a tömeges elszegényedéshez, nincstelenné váláshoz, a lakosság erős differenciálódásához vezettek. 1900-ban Mezőkövesd 12 593 fős agrárnépességének több mint a fele nincstelen, mezőgazdasági cseléd, nagyrészt summás, vándormunkás. Az 5292 mezőgazdasági keresőből közel 3000 munkaviszonyban áll, csak 40%-a önálló birtokos. Közülük 930-nak van 10 kh-nál nagyobb földje, 413 csak ennél kisebb földdel rendelkezik. 1910-re a mezőgazdasági keresőnépességen belül figyelemre méltó változás, átrétegződés következett be. Az önálló kis- és törpebirtokosok összes száma ugyan némileg emelkedett, de míg 1900-ban többségben voltak a 10 holdnál több földdel rendelkező gazdák, addig 1910-ben megfordul az arány: a mintegy másfélezerre tehető önálló birtokos közül csak 409-nek a földje haladja meg a 10 holdat, mintegy háromnegyed részük a törpebirtokos kategóriába sorolható.²³

A két világháború közötti években a helyzet tovább romlik. Az 1937-es adatok szerint Mezőkövesd határa 2296 birtokos között oszlik meg, az öt holdon aluli törpebirtokosok száma 1420, vagyis megközelítőleg 60%. Ezeknek a nagy része életképtelen. Az 5 holdnál kisebb birtokon élők és a föld nélküli nincstelenek együttesen a lakosságnak már 83%-át teszik ki.²⁴

Mindez már a századfordulótól kezdődően a lakosság foglalkozási átrétegződéséhez, az idegenben vállalt munkavégzéshez, sőt az idegenben való letelepedéshez vezetett. Mezőkövesd népessége a század első három évtizedében az alábbi szerkezeti változást mutatja a három fő foglalkozási csoport egymás közti arányában:²⁵

	1900	1910	1920	1930
Összes népesség	15 224	17 202	18 548	20 806
ebből (%):				
mezőgazdaság	82,7	76,3	76,4	71,6
ipar	8,8	13,4	10,6	12,7
egyéb	8,5	10,3	13,0	15,7

Az idegenben való mezőgazdasági munkavállalásnak már a 19. században is volt jelentősége a matyók életében. A múlt század első felében a kövesdiek napszámos munkát vállaltak a közeli szőlőbirtokokon és lejártak aratni az Alföldre. A millennium idején azt írják róluk: „E vidéken, különösen Mezőkövesden és környékén kiválóan jól fejlett, erőteljes munkásnép lakik, amely a környékbeli vármegyékben keresett aratómunkás.”²⁶ A múlt század végétől tömegessé váló summásmunka azonban ettől gyökeresen eltérő, új munkaszervezési forma volt. Hátterét a nagybirtok átalakuló munkaszervezési struktúrája adta. A munkaigényes kapásnövények, ipari növények, főleg a cukorrépa termesztésének elterjedésével új, tömeges munkaerő-szükséglet jelentkezett a növényápolásban és betakarításban. Erre alkalmazták a többnyire hat hónapos szerződésű summáscsapatokat, köztük sok nőt.²⁷

1896-ban ISTVÁNFFY Gyula már ír a matyó summásokról: „A szegények, amit nyáron át keresnek, abból éldegélnek a téli hónapokban, e végből aztán nyaranta csapatostól járnak el sommásnak az Alföldre, vasúti földmunkához napszámosnak, az ország legtávolabb eső vidékeire . . . Téltre azonban, október végével, vagy november elejével visszahozza valamennyit a szülőföldre való ragaszkodás és a szeretet.”²⁸

A summásság jelensége Mezőkövesden néhány év alatt töme-

gessé vált, a matyók szinte monopolizálták ezt a munkalehetőséget, talán a legkeresettebb, legjobban becsült csoportjai lettek ennek a nehéz, kemény, olcsó munkavállalási formának.

Illyés Gyula a Puszták népében így jellemzi a matyó summásokat: „A kövesdiek mind jó munkások voltak, szorgalmasak, ügyesek és igénytelenek. A kövesdiek tiszták voltak. De nemcsak tisztaság és munka tekintetében múltak felül a pusztaiakat. Szívélyesek voltak, udvariasak . . . Fölfelé néztem rájuk, kerestem a barátságukat.”²⁹

A summáság tömegessé válását szemléltetik az alábbi adatok:³⁰

Év	A summások száma
1898	2369 fő
1904	3779 fő
1913	4374 fő
1929	5318 fő
1932	3122 fő

A summásmunkán kívül elvállaltak a kövesdiek minden másfajta munkát is. ISTVÁNFFY Gyula említi,³¹ hogy „még a Vaskapunál végzett medermunkálatokban is van részük a matyóknak.” A századfordulótól a közeli városokban való munkavállalás is általánosabbá vált. „Akinék földje nincs, az napszámosnak szegődik. A miskolci emberpiacot csupa matyó napszámos özönlí el” – írja a korabeli sajtó.³² Az élet fenntartásának másik alternatívája a kivándorlás volt a kövesdiek számára is. A század elején nagyszámú az Amerikába irányuló ideiglenes vagy végleges kivándorlás Mezőkövesdről is. „1905 februárjában összesen 699 borsodi ember lépett Amerika földjére, akik közt 134 volt a mezőkövesdiek száma. 1906-ban Mezőkövesdre 310 útlevél adatott ki. 1907. január 1-től február 15-ig még mindig 200 mezőkövesdi kért útlevelet, holott Borsod megye egyéb részeiből csak 50 egyén” – írja a század eleji helyi sajtó.³³ Összesen mintegy 600-ra becsülhető a század elején Mezőkövesdről Amerikába kivándoroltak száma. Meg kell azonban jegyezni azt, hogy a matyók nagy része, ha sikerült elegendő pénzt összegyűjtenie, visszatért szülőföldjére. Csupán 1920-ban 60-an jöttek haza.³⁴ A kivándorlók többsége tehát csak vendégmunkásnak ment Amerikába, az általuk hazaküldött kereset itthon a földszerzést, építkezést, a család előrehaladását szolgálta. 1905-ben, az év második felében 187 930 korona érkezett Amerikából Mezőkövesdre.³⁵

A szülőföldjükön megélhetést nem találó matyó nincstelenek a lehetőségeket megragadva több hullámban vállalkoztak kitelepülésre is. Már a 19. században is történt kitelepülés Mezőkövesdről, majd a 20. század 20-as éveiben, többek között jelentősebb mértékű Fejér megyébe. 1945-ben, a földosztás után mintegy 1000 fő települt át a Dunántúlra és Budapest környékére, a volt volksbundisták falvaiba. 1946–47-ben pedig nagy létszámú matyó települt át a mezőhegyesi állami méneshirtokra. Az utolsó nagyobb summásmunkavállalás Svédországba irányult a felszabadulás után, a pár száz családból többen végleg ott is maradtak.³⁶

A summásmunkát és a kivándorlást szemlélhetjük úgy is, hogy egy népes paraszti társadalom, melynek igen erős a hagyományos kulturális összetartó ereje és rendszere, megkeresi a közelben és távolban a munkalehetőségeket, hogy az ott kapott pénzzel és terménnyel hazatérve biztosítsa az otthoni növekvő népesség életfenntartását, s a hagyományos helyi paraszti kultúra továbbélését – állapítja meg a matyóságról találóan FÉL Edit és HOFER Tamás.³⁷

JEGYZETEK

1. Vö. Kresz M., 1968. 1–36. és Fél E.–Hofer T., 1975a.
2. Idézi Fél E.–Hofer T., 1979. 3.
3. Móricz Zs., 1929. 1–2.
4. Vö. Györffy I., 1934. 1–8. 63–71.
5. Vö. Györffy I., 1928. 1–46.
6. Györffy I., 1929b. 160.
7. Vö. Bodor A., 1921. és Györffy I., 1934. 1–8., 63–71.
8. A matyók sajátos gazdasági-társadalmi fejlődéséhez lásd: Györffy I., 1928. 1–46.; Györffy I., 1929b. 137–160.; Sárközi Z., 1965a. 321–328.
9. Dala J.–Erdélyi T., 1941. 140.
10. Dala J.–Erdélyi T., 1941. 141.
11. Kápolnai I., 1975. 405.
12. Vö. Györffy I., 1926. 105–136.
13. Kápolnai I., 1975. 437.
14. Vö. Dala J.–Erdélyi T., 1941. 141.
15. Kápolnai I., 1975. 422.
16. Vö. Dala J.–Erdélyi T., 1941. 164–165.
17. Kápolnai I., 1975. 424.
18. Dala J.–Erdélyi T., 1941. 144.
19. Kápolnai I., 1975. 421.
20. Vö. Kápolnai I., 1975. 429.
21. Kápolnai I., 1975. 431.
22. Kápolnai I., 1975. 433.
23. Vö. Kápolnai I., 1975. 414.
24. Vö. Dala J.–Erdélyi T., 1941.
25. Vö. Kápolnai I., 1975. 416.
26. Sárközi Z., 1959. 29.
27. A matyó summásságról: Györffy I., 1929. 137–160.; Sándor I., 1956. 185–196.; Sárközi Z., 1972. 321–381.; Sárközi Z., 1975b. 363–382.
28. Istvánffy Gy., 1897. 110.
29. Illyés Gy., 1948. 246–248.
30. Vö. Dala J.–Erdélyi T., 1941.
31. Istvánffy Gy., 1897. 113.
32. Az Osztrák-Magyar Monarchia írásban és képekben. Magyarország. VI. 1900. 238.
33. Idézi: Sárközi Z., 1975b. 370.
34. Vö. Kápolnai I., 1975. 404.
35. Vö. Deák G., 1965. 159.
36. A matyók külföldi munkavállalásáról és az áttelepedésekről lásd: Bereczki I., 1969. 41–44.; Dankó I., 1969. 38–40. és Sárközi Z., 1963. 1–11., Sárközi Z., 1965b. 69.
37. Vö. Fél E.–Hofer T., 1979. 8.

II. A GYERMEK ÉRTÉKE A FALUKÖZÖSSÉGBEN ÉS A CSALÁDBAN

„Ha az Isten bárányt ad, legelőt is ad neki” – mondják az idősebb mezőkövesdiek a gyermekáldásról. A gyermeket természetesnek és kíváncsnak tartották a családban, talán mind a születésük, mind az elvesztésük természetesebb volt, mint a mai társadalomban. Már a lakodalomban megkezdődtek a jóslások, termékenységgvarázsló eljárások, hogy a fiatal párnak szép, egészséges gyermekei legyenek. A lakodalmas szekér kerekéhez cserepeket dobált a násznép, és azt kiabálták: „Ha fia lesz, nevezetes legyen, ha meg lánya, híres legyen!”¹ Ha az új asszony kötője keresztben elhasad, azt jósolják, hogy lánya születik.²

A matyó „szapora nép” volt, a statisztikai adatok és a néprajzi szakirodalom is bizonyítja, hogy a lakosság növekedésének üteme messze meghaladta az országos átlagot.³

Év	Lakosság száma	Szaporulat	Természetes szaporodás évtizedenként
1820	6000		
1870	9196	3196	
1880	10 606	1410	
1890	12 674	2068	19,50%
1900	15 224	2250	20,20%
1910	17 202	1978	12,90%
1920	18 548	1346	7,08%
1930	20 806	2258	12,30%
1940	20 867	61	0,29%

BARTUCZ Lajos szerint az átlagos gyermekszám 9, nem ritka azonban a 13-14 gyerek sem.⁴ FLUDOROVICS Zsigmond pedig így fogalmaz 1913-ban: „Legkevesebb 4-5 gyermeke minden matyó párnak van, de akad olyan is, ahol 12-13 van, a 8-10 gyermekes pár pedig éppen nem ritkaság.”⁵ A sok gyermeket tehát természetesnek

tartották a kövesdiek, és megadással elfogadták. „Amit ránk mért a sors, elfogadjuk, elfér a gyerek a többi között” – ez volt az általános vélemény. E szemlélet kialakulását a matyók szigorú valláserkölcsi normái is befolyásolták. Eszerint a gyermek isten adománya, ellene bármit is tenni bűn. A fogamzástól kezdve élőnek, embernek tekintik a magzatot, ezért tartják súlyos bűnnek a magzat „eltevését”.⁶

Ezeket az életet szervező, irányító normákat elsősorban a vágyon szülte kényszer módosíthatta.⁷ A születésszabályozás különböző módjaival, a gyermekek számának korlátozásával főleg a módosabb, birtokos paraszti rétegnél találkozunk. Bár az általános vélemény az, hogy az asszonyok nem tettek semmit azért, hogy ne legyen gyerek, mégis számos konkrét történet és általánosítható ismeret él erre vonatkozóan a legidősebb nemzedék körében.

Mivel a fiatal munkaerő a paraszti munkában nélkülözhetetlen, az esküvő utáni közvetlen gyermekáldás nem volt kívánatos a matyóknál. Tudták ezt a fiatal házaspárok is, hiszen anyja és a közösség is így készítette fel a fiatalasszonyt a házasságra, s emellett a szülők, s elsősorban az anyós szigorúan vigyázott is erre. A század elején az volt a szokás, hogy a lakodalom után legalább hat hétig nem hálhattak együtt a fiatalok.⁸ Az anyós sokszor szabályosan elzárta az újmenyecskét az urától, s az csak titokban, az ablakon vagy a padláson át jutott be asszonyához a kamrába. Aki a lakodalom után hamarosan „úgy lett”, azaz állapotos lett, bizony megszólalták: „ez se tudott még várni, még össze se melegedtek!” Általánosan elterjedt volt a gúnyos élű szólás: „Kettő feküdt, három kelt.” Ez a félelem és a negatív megítélés is szerepet játszott abban, hogy a legtöbb fiatalasszony félt a házaselettől, s igyekezett urát is meggyőzni. „Türtőztesse már magát, az egy pár perc alatt elmúlik, a gond, a szegény meg megmarad!” – halljuk az idősebbektől.⁹

Ha a menyecske állapotos lett, általában anyjának mondta el először, anyósától nagyon félt, állapotát igyekezett minél tovább eltitkolni. A nem kívánt terhességtől különböző módon próbáltak megszabadulni. A magasról való leugrás, a forró vízű fürdő, az éles, hegyes eszköz feldugása, mérgező hatású növény, pl. leander főzetének ivása a matyóságnál is általánosan elterjedt ismeretek voltak.¹⁰ *Angyalcsinálónak* nevezték azokat az asszonyokat, akik illegális magzatelhajtást végeztek, *elcsinálták* a gyereket. A közösség sok vonatkozásban kirekesztette soraiból, elítélte és megkülönböztette ezeket az asszonyokat, pl. a piacon nem szívesen vásároltak tőle, az úton kikerülték, egyesek rontó erőt is tulajdonítottak neki,

de szükség esetén mégis a segítségüket kérték, hozzájuk fordultak. Sokszor maga az anyós vitte el vagy kényszerítette a menyecskét az angyalcsináló asszonyhoz. Mezőkövesden is ismert az a szörnyű hiedelem, hogy aki *elteszi* a gyermekét, annak a másvilágon meg kell ennie csecsemőjét.¹¹ A kényszer mégis sok asszonyt rávitt arra, hogy sokszor egészsége árán is megszabaduljon magzatától.

A gyermek nemét illetően a „mindegyik egyformán kedves”, „egy kalap alá való mind”, „gyerek-gyerek – akár lány, akár fiú” és hasonló szólásokkal igyekeznek a gyermekek között különbséget nem tenni a matyók is, bizonyos értékkülönbség a fiúk javára azonban ezek ellenére is érzékelhető. A paraszti társadalom értékrendjéből következően is természetes a fiúgyermek nagyobb megbecsülése.¹² A fiú a szegény családban is büszkeséget jelentett, elsősorban az apa számára. Nagyobb segítség lesz majd a munkában, a summásságon egészbeért kap, és nem utolsósorban a család nevének továbbörökítője is. A módosabb családoknál a fiúgyermeknek még nagyobb rangja volt, a vagyon továbbvitele, az örökség miatt. Mezőkövesden is ismert a „nem gyerek az, csak lány” szólás, mely egyben értékítéletet is jelentett a lányok családban elfoglalt helyéről. Amelyik családban csupa lánygyerek született, azt mondták: „No, vége ezeknek is, a kutyára hagyja a nevét a család.” Nem is kívántak egyéb átkot, mint három lánygyermeket.¹³ A lányoknak a közösség elvárásai szerinti ruházkodása és kistafírozása nehéz, sokszor szinte elviselhetetlen anyagi terhet jelentett a családnak, a kisebbek ruházására, staffírungjára már alig jutott. Lánygyermek születésének inkább az anyja örült, főleg, ha több fiú után született: „No, lesz már, aki engem elsirat, meg öreg napjaimra támaszom lesz.”¹⁴

A sok gyermeket elsősorban a vagyonosabb rétegen belül szolták meg és nézték le: „Nem törődnek azzal, hogy szétmegy a vagyon”. „Szétpocsékolják, amiért megküzdöttek.” Egyébként lenézően legfeljebb annyit mondtak: „Annyian lesznek, hogy már a padkán sem férnek.” A bő gyermekáldás elleni szemléletet tükrözi az is, hogy ismeretes Mezőkövesden a közismert gyermekmondókának olyan tréfás változata, mely szerint „Gólya, gólya vaslapát, Disznót hozzá! ne babát!”¹⁵

Amennyire természetes a paraszti társadalomban, így a matyóknál is a sok gyermek, a meddőséget annál inkább szégyennek, átoknak tartották. Úgy vélték, hogy „nem méltó rá, hogy a jó Isten gyereket adjon neki”. A gyermektelen asszonyt *magtalan*nak, *hibás*nak, *gyereketlen*nek nevezték. A meddő asszony ritkán fordult

ez ügyben segítségért vagy orvoshoz, inkább imádkozással, fogadalomtétellel próbált segíteni baján, elment a búcsúra, s ott imádkozott a gyermekáldásért. A magtalanok védasszonya Szent Anna volt, mert későn szülte Máriát. Hozzá mondtak misét a gyermektelen asszonyok. Bár a hétköznapi életben a közösség nem érezte a gyermektelen asszonnyal lenézését, de ha veszekedésre, szóváltásra került a sor, bizony keményen a szemébe vágta meddősége miatti kisebbségét. Emlékeznek még arra a szokásra, hogy aki gyermektelenül halt meg, nem kulcsolták össze a kezét a koporsóban.¹⁶

A 30-as években azonban, a matyók tömeges elszegényedésével módosult a gyermektelen asszonyok megítélése is. Úgyesnek tartották és irigyelték azt az asszonyt, aki „tudott magára vigyázni”. Főleg a *földesek*, a birtokosok társadalmi rétege körében vált gyakorivá az egyke és a gyermektelenség.¹⁷ A parasztság átalakulása, a földhiány, a föld értékének megnövekedése módosította tehát a természet törvényét, megváltoztatta az erkölcsi normákat is.

Amennyire természetes a családban a gyermek, a hagyományos családi köteléken kívüli gyermekáldás annyira a közösség normáiba ütköző, s ezért megbotránkozást, kiközösítést, elutasítást váltott ki a matyóknál is. Az ítélet elsősorban a *megesett lányt* sújtotta, a legényt kevésbé, bár éreztették vele is bűnét. A közösség normáin kívüliség végigkísérte az így született gyermek életét is.¹⁸

A visszaemlékezések szerint a század elején még elég ritka volt Mezőkövesden a megesett lány, szinte név szerint emlékeznek is a személyekre és történetükre. A megesett lány általában egyedül maradt, de ritkán előfordult, hogy az állapotos lányt elvette a legény, a két család egyetértésével. Arra is volt példa, hogy a megessett lányt hirtelen egy idősebb legénnyel vagy özvegy emberrel házastották össze, esetleg anélkül is, hogy a menyasszony állapotáról előzőleg felvilágosították volna. Ha a menyasszony erkölcsse, tisztasága szóbeszéd tárgya volt, így fogalmaztak a mezőkövesdiek a lakodalmán: „Lángba borulhatna a koszorú a fején!” Akiról már nyilvánvaló volt, hogy nem illeti meg a koszorú az esküvőn, az csak pártában esküdött. Ha a terhes menyasszonynak mégis koszorút tettek a fejére, a fátylat előre hajtották az arcára, hogy „ne lássa a jó Isten”.

Egy szolás eredetének magyarázataként általánosan ismert az alábbi történet: Egy matyó lányt megejtett egy zsidó. Elvette ugyan feleségül, de az anyja így is nagyon szégyellte. A lány koszorúban esküdött, s az anyja így siratta el: „Jaj, Kató, oda a koszorú, elb . . . ta a zsidó”.

A megesett lány sorsát dalban is megénekelte a matyóság:¹⁹

„Jányok, jányok rólam tanuljatok
A legénynek csókot ne adjatok
Mert a nagy csók nem esik hiába
Könnyed csordul a bölcső gombjára.”

A legtöbb megesett lány tehát egyedül maradt, nem is ment férjhez, „viselte a szégyenfátylat egész életében”. A legényt akkor még „nem fogta a törvény”, nem kötelezhették semmire, „nem lehetett ráüszkölni”. Amikor azonban ilyen legény nősülni akart, nem minden lány ment hozzá, megjegyezték róla a bűnét, hogy „ezután már rínak, bög a borjú utána”. A megesett lányt általában öreglegény vagy özvegyember vette el. „Nem tiszta vér, kevert vér az már” – mondták az ilyen lányra.²⁰ A gyereket sokszor nem is az anyja, hanem a nagyszülők nevelték fel, főleg, ha a későbbi férj *nem vállalta fel* a más gyereket.

A megesett lány vétké révén tehát kiszorult a közösség megszokott hierarchiájából, egyik csoportba sem tartozott igazán. Hátját felfésülték, mint az asszonyokét, nem járhatott tovább lányruhában, lánypajtásaival való barátsága megszakadt, ugyanakkor a menyecskék sem fogadták be igazán. A közösségből való kiszorultság végigkísérte életét. Bár elismerték szorgalmát, tisztaságát, azt, hogy nehezen nevelte fel a gyermekét, de szégyenét szóváltás alkalmával még öreg korában is felhánytorgatták neki. „Eridj, te, jobb, ha hallgatsz, nem tapodott az én lábamra a számár, mint a tiedre!” A törvénytelen gyermek az anyja nevét viselte, *zabinak, fattyúnak, szerzett gyereknek, kapott gyereknek* nevezték a matyók. A megbélyegzettség az ő életét is végigkísérte, és a családalapításnál is hátrányt jelentett számára, bármilyen szorgalmas is volt, *rossz vérűnek* tartották.²¹

JEGYZETEK

1. *Csilléry K.*, gy. 1951. EA 2537–38.
2. *Györffy I.*, 1956. 107.
3. *Dala J.–Erdélyi T.*, 1941. 140.
4. *Bartucz L.*, 1912. 193.
5. *Fludorovics Zs.*, 1913. 239.
6. *Szendrey Á.*, gy. 1946. 34–46.
7. *Vö. Tárkány Szűcs E.*, 1981. 117.
8. *Morvay J.*, gy., 1953. EA 3061.
9. *Vö. Fél E.*, gy., 1951. EA 2371.
10. *Vö. Gémes B.*, 1973–1974. 233–258.
11. *Vö. Gémes B.*, 1973–1974. 241–243.
12. *Vö. Kapros M.*, 1986. 136.
13. *Fél E.*, gy. 1951. HOM NA 769.
14. *Csilléry K.*, gy., 1951. EA 2537–38.
15. *Vö. Pető M.*, 1984. 44.
16. *Vö. Herkely K.*, 1937. 186.
17. *Vö. Erdei F.*, é. n. 66.
18. *Vö. Tárkány Szűcs E.*, 1981. 140–141.
19. *Vö. Lajos Á.*, 1955. 102.
20. *Fél E.*, gy., 1951. EA 3009.
21. *Vö. Kapros M.*, 1986. 90–101.

•III. A KISBABA ÉS ANYJA

1. Az állapotos asszony¹

A terhesség megnevezése Mezőkövesden többféle: általános az *úgy van*, a *viselő*s, a *várandós*, az *állapotos*, *boldogállapotos* kifejezés, de mondták azt is, hogy *zsákban van*.

Más paraszti közösségekhez hasonlóan Mezőkövesden sem volt szokás a lányokat felvilágosítani a szerelmi életéről, a fogamzásról, a terhességről, anyja nem is készítette fel tudatosan az asszonyéletre és anyaszerepre. A lányok, fiatalasszonyok idevonatkozó ismereteiket tehát elsősorban saját tapasztalatuk alapján, valamint a környezetükben látottak-hallottakból szerezték. A racionális ismeretek hiánya mellett azt is figyelembe kell venni, hogy a korán férjhez adott lányok gyakran még biológiai és pszichológiai értelemben sem voltak érettek a házasesetre és az anyaságra. A fiatal menyecske így aztán az első terhességet szorongással várta, és nem is rögtön vette észre. Ha rosszul érezte magát, hányingere volt, kezdetben nem tudta az okát, gyomorrontással, fáradtsággal magyarázta állapotát. Ha *elhagyta a baja*, akkor is csak jóval később tudatosodott benne megváltozott állapota, melyet először – gyakran szégyenkezve – az anyjának mondott el.

Az állapotos asszony élete, munkája a matyóságnál szinte semmit nem változott, semmiben nem kímélték, és ő sem kímélte magát. A gazdasági tényezők és a közösség elvárásai határozták meg mindennapi életét: „A dolgot el kellett végezni!” Sőt úgy vélték, hogy az az asszony szereti igazán a gyermekét, aki megszenvedett érte. Az anya terhessége utolsó percéig teljes értékű munkát végzett, sok állapotos asszony még summásnak is elment, terhességét eltitkolva. Nem egy gyermek a határban, munka közben született meg.

Vannak azonban olyan babonás szokások, hagyományos ismeretek, melyek alapján mégis tekintettel volt a környezete az asszony megváltozott állapotára, a születendő gyermekre. A néphit szerint

ugyanis a terhes asszony magatartásával nagymértékben befolyásolhatja születendő gyermeke egészségét, testi-lelki tulajdonságait. A kímélet, a tiltások azonban nem elsősorban a várandós asszonynak, mint inkább a születendő gyermeknek szólnak.² Az anya tehát ily módon is felelős már gyermekéért, ezért cselekedeteit, viselkedését, de táplálkozását is egész sor óvó, megelőző, elhárító hiedelem szabályozza és korlátozza. Ha a terhes asszony megkívánt valamit, azt igyekeztek teljesíteni, még ha kívánsága egyébként a közösség normái szerint tiszteletlen, illetlen vagy elfogadhatatlan is. Konkrét példák szerint a menyecske az ura elől vette el a sós szalonát, más esetben pedig az anyjától a cikória kávéját. Úgy vélték, hogy ha nem teljesül a kívánság, akkor *leteszi* a gyermeket, vagyis elvetél. Számtalan analógiás, hasonlóságon alapuló tilalom, illetve magyarázat is ismeretes, melyekkel a szokatlan jelenségeket, rendellenességeket igyekeztek megmagyarázni anya és gyermeke körül. Ha a terhes asszonyra ráesett valami, és odakapott, akkor ugyanott a megszülető gyermekben is lesz valami folt, jegy. Egy asszonynak a hátára esett egy eperlevél, a gyermek hátán is ott lett egy levélforma anyajegy. A másiknak az eper a kezére esett, odakapott, az is meglátszott a gyermekben ugyanott. Egy asszonynak béka ugrott a lábára, lett is a gyermek lábán egy bőrkinövés, éppen béka formájú.

Az is árthat a gyermeknek, ha az állapotos asszony rácsodálkozik valamire, mert akkor a gyermek is olyan lesz. Mezőkövesden erre is sok történetet, példát ismernek. Egy asszony a szentkúti búcsún felfigyelt arra, hogy a Szűz Máriának olyan érdekes apró kék szeme volt, nagyon rácsodálkozott, és a lányának is olyan lett a szeme. Egy másik példa szerint a summásságon egyszer volt a cselédeknel egy angolkóros gyermek, a terhes asszonyt arra figyelmeztették és tanították az idősebbek, hogy ha elmegy a gyerek mellette, a jobb kezével mindig fogja meg a *körözködését*, és amíg ránéz a gyerekekre, nyomja meg a hasát, mert ha ezt nem teszi, ő is torz gyereket szül.

Sokféle tiltás is ismeretes, mely hagyományosan a terhes asszony viselkedését szabályozza. Nem szabad kötél alatt bujkálnia, mert a gyerek nyakán is meg lesz csavarodva a köldökzsinór.³ Ugyanez okból a *galárist* is le kell tennie szülés előtt, hogy hurok ne legyen a gyerek nyakán.⁴ Várandós asszonynak esküt tenni nem szabad, és nem ajánlatos temetésen részt vennie sem, főleg pedig a sírgödörbe belenézni, mert gyereke halva fog születni. Nem jó az sem, ha beteget, szerencsétlenséget lát, s erre rácsodálkozik, mert

a gyerekekkel is hasonló történhet. Moziba sem tanácsos járni a várandósnak, mert ott olyan sok furcsát mutogatnak, és ha nagyon rácsodálkozik, torzat szül. Általános vélemény az is, hogy a születendő gyermek *visszaüt* anyjának vagy apjának a fogyatékosága, testi hibája.

Mint mindenütt, a matyóknál is találgatták, jósolták, hogy a születendő gyermek fiú vagy lány lesz-e. Különféle előjelekből vontak le következtetéseket, e jóslások nagyrészt azonban átvett hagyományokon alapultak. Jövendőlték a has formájából és állásából: aki csípőben szélesedett meg és laposabb volt a hasa, annak lányt jósoltak, akinek pedig hegyes volt a hasa, annak fia lesz. Ha fent volt a teher, abból is lányra következtettek, ha lent, akkor fiúra. A májfoltos arcból is lányt jósoltak. Ha sokat hányt a várandós, azzal magyarázták, hogy „a lánynak nyúlik a haja”. Akik már nem első gyermeküket várták, előző terhességükhöz viszonyítottak aszerint, hogy másképp vagy hasonlóan érezték-e magukat. Ha a várt időre nem érkezett meg a gyermek, fiút vártak, mert azt tovább hordja az anyja.

Ikrek régebben ritkábban születtek, mint ma, és gyakran nem is éltek túl a születésüket, legalábbis a visszaemlékezések így vélik. Az iker megnevezés helyett inkább a *kettős gyerek*, *kettes gyerek* volt általános. Az ikreknek nem nagyon örült a család: „kicsiből egy is sok, nemhogy kettő!” Az ikerterhességet Mezőkövesden azzal magyarázták, hogy „nagyon emberes volt az apja”, de itt is ismertes az a hiedelem, hogy az anya összenőtt gyümölcsöt evett, azért lett két gyereke.⁵

Az állapotos asszony, ha meghal, a néphit szerint két test egy testben nem maradhat, a gyerekeknek meg kell születnie, így nem lehet a sírba le az anyja. Amikor a koporsót a sírpadra teszik, lehet hallani, hogy ropog, vagyis megszületik a gyerek.⁶ Ezt bizonyítják azzal is, hogy amikor később felbontanak ilyen sírt, már az asszony karján található a gyerek.

2. Szülés, gyermekágy

A szülésre lehetőségei szerint és mindennapos munkája mellett készült az asszony. Ha közeledett az idő, kitakarítottak, a padka alját, az ablak *fődjét*, a búbost kimeszelték, tapasztottak. Általános volt, hogy a várandós meggyónt, sőt sokan még misét is

mondattak, és *kilencedet* (kilenc napos imádkozás) végeztek Szent Annához, a szülőasszonyok pártfogójához.

Itt van az üdő, fogja már, állapították meg, amikor elkezdődtek a szülési fájdalmak. Egy rokon asszonyt vagy a menyecske urát elküldték a bábaért. Mezőkövesden a felszabadulásig otthon szültek az asszonyok, szakképzett bába segítségével. Orvost csak a legvégső esetben hívtak a szüléshez. Lenézték, meg is szólták azt, aki orvosi segítséggel szült: „*De pennyedt*, csak orvossal lett meg neki!” Bába több volt Mezőkövesden, „minden tizedre jutott”.⁷ Általában azt hívták el, aki a közelben lakott. Nem volt általános szokás, hogy a bábát előre megfogadják, már csak akkor mentek érte, amikor szükség volt rá. Fizetségében sem állapodtak meg előre, de az a falubeliek egymás közötti szóbeszédéből ismert volt. Pénzt kapott, s emellett a gyermekágyasnak hozott perecekből, süteményekből is bőségesen megajándékozták, sőt étellel, tejeskávéval is mindig megkínálták. A szülés levezetése, az újszülött és az anya ellátása után néhány napig még a bába járt fürdetni a gyereket reggelenként. A század elején ez még hosszabb idő volt, akár az *avatás*ig is eltartott. Arról, hogy a bába rontó hatalommal is rendelkezhet, a mai legidősebb generáció szüleitől még hallott homályos ismereteket, de konkrét történetekre már nem emlékeznek.

Szüléshez az *első házban*, vagyis a tiszta szobában a vetett ágy *kukutyinját*, *búvóját* készítették elő. Ha ebben az ágyban egyébként az anyós aludt, a gyerekágy idejére ő is átadta a helyét a menyecskének. A párnákat kivitték a kamrába, az ágytakarót pedig felkötötték a plafonhoz, a gerendához, ez eltakarta a gyerekágyast az illetéktelen szemek elől, és védte a hidegtől is. Mivel a néphit szerint a fekvő asszony és az újszülött fokozottan védtelen a rontó erőkkel szemben, a szülő nő lepedőjének egyik sarkába egy csipetnyi sót, kenyérhajat és egy gerezd fokhagymát kötnek, nehogy a gyereket kicseréljék vagy szemmel verjék.⁸

A vajúdo asszony hanyatt fekvé szült, más archaikus szülés-módra már nem emlékeznek. A szülésnél a fiatalasszony anyja, anyósa, esetleg a nagyanyja is segédkezett, ritka esetben a férj is bent volt. Ha farfekvéses volt a gyerek, a bába igyekezett megfordítani. Ha a köldökzsinór a gyerek nyakára csavarodott, és a légszomjtól már egészen megfeketedett a gyerek, a bába hideg vízzel leöntötte, a tenyerén hasaltatva veregette, hogy nagy levegőt vegyen és felsírjon. Ollóval vágta el a köldökzsinórt, majd erős kendercérnával kötötte el.

Fateknőben megfürdette az újszülöttet, „púpját” átkötötte az

ún. *púpruhával* (széles, hosszú vászon, később gyolcsdarab). Pelenkázás után a babát a vállától a bokájáig *fáslival* (8-10 cm széles pamutvászon vagy gyolcs szalag) végigtekergették, hogy „ne kaparja ki magát, és ne legyen löcs a lába”. Elképzeléseik szerint a kicsinek még olyan lágy, gyenge a csontja, ezért hasznos, ha nem hagyják mozogni, rugdosni. Az így befáslizott gyerekekre csak mellén ráborították a kisinget, majd pólyába kötötték, melyet pólyaszalaggal szintén szorosan átkötöttek.

Ezután a szülő asszonyt látta el a bába. A tenyerére terítette ki a placentát, melyet itt *másának* neveznek, úgy vizsgálta meg, hogy hiányzik-e még belőle egy darabka, mert „ha bent marad az asszonyban, el is viheti”. Miután lemosdatta, tiszta ingbe öltöztette az anyát, a hasát vizesruhával borogatta be. Ha varrni is kellett az asszonyt, az ő lábát is összekötötte fáslival, hogy ne mozogjon, gyorsabban gyógyuljon. A szülő asszony arcát a szülés után a *másával* törölgette meg a bába, hogy ne maradjon foltos, tarka a bőre. Emlékeznek olyan esetre is, hogy a bába elkérte és elvitte a *mását*, de nem tudják, mire használta. A köldökzsinórt és az első fürdővizet elásták az udvaron, hogy a rontó erőket távoltartsák.⁹

A gyerekágyat fekvő asszony megnevezése Mezőkövesden egyszerűen *fekő* (fekvő) volt.¹⁰ A fiatal anya 8–14 napig feküdt, annál tovább nem illett és nem is volt lehetősége. Anyja, de főleg anyósa már egy hét után soknak rászólt, hogy kiséperhetne, megcsinálhatna ezt-azt. A *varrót*, vagy *szmokkalást* is már sokan a szülés után néhány órával az ágyban a kezükbe vették, a bába igyekezett meggyőzni az asszonyokat arról, hogy pihenniük kell. A környezet azonban elvárta, hogy minél hamarabb talpra álljon az anya, és visszatérjen megszokott munkájához.

A gyerekágyas asszony a szülés után azonban még napokig nem volt képes munkát végezni, magát és családját ellátni. Ez a feladat így a helyi szokások szerinti rendben a rokonságra, a komákra hárult. E szokásnak sajátos rendje alakult ki a matyóságnál is.¹¹ A bőséges ebédet az első napokban a keresztanya hozta (általában 3 alkalommal), majd a fiatalasszony anyja (2-3 napig), végül az asszony és az ura testvérei következtek (1-1 nap), a sort régebben ismét a keresztanya zárta. Az étel nemcsak a fekvőnek, hanem az egész családnak szólt. Hagyományos összeállítása a következő volt: tyúkhúsleves bordáscsíkkal, főtt hús, tejbekása és sütemények: béles, *pampucka* vagy *herőce*. Később jött divatba a töltött csirke, majd a rántott csirke és a paprikás, és elterjedtek a bolti sütemények, torták is. Az ételeket általában egy üveg bor egészítette ki.

Nagy cseréptálba, bödönbe és szilkébe téve, majd *kantárba* és ajándékvivő kendőbe kötve kézben, illetve díszes *batuló ruhába* a hátukra kötve vitték, az utca és a szomszédok élénk figyelme és kritikus szeme kíséretében: „Nézd csak, fekönek visznek, hogy megadták a módját!” Még a legszegényebb rétegből kikerülő komaasszonyok is kötelességüknek érezték, hogy valóban bőségesen ellássák a fekvőt, szinte erejükön felül igyekeztek kitenni magukért. A jógazda koma gyakran lovas kocsival vitte az ebédet, tekintélyéhez méltóan. Bármilyen dologidő volt, a soron következő rokon délben vitte az ételt, úgy szervezték meg az aznapi munkát. Az edényeket a háziak kimosták, s egy peracet tettek bele, úgy adták vissza köszönettel. Nem volt kötelező szokás, de gyakran meg is kínálták az ebédvivőt süteményfélével. Ennek a másfelé poszriknak, komatálnak és sokféleképpen nevezett szokásnak Mezőkövesden külön elnevezése nem volt: „fekőnek viszek” – így fogalmazták meg.¹²

A szülés után a fiatalasszony anyja *egy hát* (batuló ruhában a hátára kötve vitte) peracet is sütött, s a lakodalomhoz hasonlóan azt osztogatták a látogatóknak, rokonoknak, szomszédoknak, sőt a bába is kapott belőle.

A gyermekágy időszaka egyházi jellegű aktussal, az avatással zárult le,¹³ ezután a fiatal anya ismét a megszokott életét élte. A szült asszonyt ugyanis *tisztátalannak* tekintették, s így tetteit, lehetőségeit a gyermekágy ideje alatt tiltások korlátozták. Ez idő alatt nem mehetett ki a házból, nemhogy az utcára, de tulajdonképpen az udvarra sem. Ha mégis ki kellett mennie az udvarra, lesütött szemmel, gyorsan kellett haladnia, fejét egy kendővel leterítette. Azt tartották ugyanis, hogy a gyermekágyas érintése, tekintete terméketlenséget, bajt okozhat.¹⁴ Avatás előtt az újszülöttet sem vihettki ki a házból, hiszen a rontás, szemmelverés életének e legelső időszakában különösen árthatott a kicsinek.

Az *avatónap* Mezőkövesden hagyományosan a szerda és a szombat volt, az időpontot a fiatalasszony anyja vagy anyósa előre megbeszélte a pappal. Az avatás általában két héttel a szülés után zajlott le. A menyecske ünneplőbe öltözött, *lankadt* kendőt vagy *sátoros* kendőt kötött a fejére és általában csizmát húzott. Az újszülöttet is ünneplőbe készítették, a keresztelő ruhájába öltöztették, és *purgament* (színes, nagy rózsás kázmér) huzatú *babadunnába* fogták. Erre terítették rá félbe hajtva az anyja cifra vállkendőjét, később aztán divatba jött a keresztelő paplan, ami fehér selyemből készült, kereszt, báránka, angyal és matyó virágok voltak ráhímézve. Ezzel takarták le a kicsit az illetéktelen szemek elől. A fia-

tal, még gyenge anyának édesanyja vagy keresztanyja, esetleg asszonypajtása segített az úton, de ha lehetőség volt rá, kocsival mentek a templomig. A pap áldásban részesítette az új anyát és gyermekét, s ez egyben feloldást jelentett az asszonynak a tilalmak és a tisztátalanság alól is.

3. Keresztelő, keresztszülők

A gyermek társadalmi elismerése, nyilvántartásba vétele a névadással történt. A keresztelezés és az anyakönyvbe való bejegyzés a gyermeknek egész életre szóló társadalmi meghatározást adott, a vallást.¹⁵ A közösségbe való befogadás első lépéseként az újszülöttnak nevet adnak. A névadást sok tekintetben befolyásolta a helyi hagyomány. Mezőkövesden az első gyermek a nevét hagyományosan az anyja vagy apja után kapta. „Nem szabad a kutyára hagyni a nevét!” – így magyarázták, s aki nem alkalmazkodott a hagyományokhoz, meg is szílták. A következő gyermekek általában a nagyszülők nevét kapták. Ha az élő nagyszülő nevét kapta a gyerek, azt tartották, hogy sokáig fog élni.¹⁶ Ha meghalt a gyermek, a következőnek is adhatták még egyszer ugyanazt a nevet. Gyakran emlegetik is: „Két Margitunk volt”. Bérmlásnál a gyermek már inkább maga választhatott nevet, de általában a bérmaszülő keresztnévét vette fel. A nagyon vallásos családokban a szülők, nagyszülők nevei után gyakran választották a matyóknál különösen kedvelt szentek nevét is. A leggyakoribb női nevek generációkon át a következők voltak: Erzsébet (Erzsa), Mária (Mari), Margit, Anna (Panni), Katalin (Kató). A férfinevek pedig: Péter, István (Peta), József (Jóska), Antal, János (Jankó). Ma már Mezőkövesden is a legváltozatosabb, a meg-megújuló divathullámokat követő, gyakran idegen nevek terjedtek el.

A keresztszülőket már jóval a gyermek megszületése előtt kiválasztják a szülők. Keresztanyjának általában az asszony lánytestvérét kérték fel. Régen inkább csak asszonyt választottak, azután már lány is lehetett.¹⁷ Ha nem volt sem az asszonynak, sem a férjnek lánytestvére, akkor unokatestvért vagy lánybarátnőt kértek keresztanyjának. A keresztapa funkciója csak másodlagos volt, ezért lány mellé nem is választottak külön keresztapát. Egy családban általában minden gyereknek ugyanaz volt a keresztanyja, újabb divat, hogy minden gyereknek mást-mást kérnek fel az apa, illetve az anya családjából felváltva. Ritkán fordult elő, hogy helyi híres em-

bert, értelmiségit kértek fel komának, a közösség nem is helyezte az ilyenfajta nagyzólást. Nem szerették, ha a keresztyánának kiválasztott fiatalasszony is terhes volt, ilyen esetben egy másik asszonyrokra tartotta keresztvíz alá a gyereket, mert *lettelen* (meg nem született) gyerekkel nem szerencsés keresztelésre menni, bajt hozhat az újszülöttre és a születendőre is.¹⁸ A szülők és a keresztszülők komának, komámasszonynak és komámuramnak szólítják egymást.

Ha megszületett a gyermek, rögtön üzentek a felkért keresztyánának, és a lehető leghamarabb vitték keresztelni az újszülöttet, nehogy „pogányul haljon meg”. A kicsit betegsége miatt vagy a gyors haláltól való indokolt félelem esetén olykor maga a bába keresztelte meg közvetlenül megszületése után. A keresztetlenn újszülöttre rátették az olvasót, hogy amíg pogány, addig is védje a rontástól, a kicseréléstől. Azt tartották, hogy a keresztség nélkül meghalt gyermek visszajár a másvilágról. Ilyenkor egy másik gyermeket kétszer kell megkeresztelni, hogy a pogányul meghalt kiseddelke nyugalmat találjon.¹⁹ ISTVÁNFFY Gyula a századfordulón még sokkal részletesebb hiedelmeket talált a matyóknál a keresztetlenn gyermek bolyongásáról.²⁰ A szegény kis lelket eszerint hét esztendeig nem fogadják be sehova a másvilágon, a földön bolyong, minden hetedik esztendőben megjelenik valamely bokorban vagy a *garád* alatt, mindaddig, amíg valaki meg nem könyörül rajta. Ilyenkor, aki meglátja, dobjon feléje valami fehér ruhadarabot, s mondja neki: „Én téged megkeresztellek az Atyának, Fiúnak, Szentlélek Istennek nevében, ha fiú vagy, Ádám légy, ha lány, Éva.” Akkor a bolyongásra jutott lélek felszabadul, angyal lesz belőle, és bejut a mennyországba.

A keresztelő általában a születés utáni reggel zajlott le, csak a keresztyanya és esetleg a menyecske anyja, anyósa vagy egy-két asszonyrokona kísérté el az újszülöttet. Mindannyian ünneplő ruhába öltöztek, a kicsit is így öltöztették fel. Kisinge erősen kékített gyolcs volt, hímzéssel díszítve, fején gyönggyel díszített horgolt főkötőcske.²¹ A gyermeket *pólyázó dunnába* kötötték, és *purgament* nyakbavaló kendővel takarták le. Ezt később a fehér pólya és a selyem keresztelő takaró váltotta fel. Az újszülöttet az úton nem volt szabad senkinek megmutatni, mert megronthatták, kicserélhették volna. A keresztelőre menet csak az oldalajtón vihették be a gyermeket a templomba, de mint keresztényt már a nagyajtón hozták ki. A keresztyanya pénzt adott a sekrestyésnek és a papnak is. „Lelket vált” – így fogalmazták meg Mezőkövesden a keresztelés fela-

datát. Amikor hazaértek a templomból, a keresztanya ezzel tette le a gyermeket az anyja mellé: „Pogányt vittem, keresztényt hoztam, Isten dicsőségére, anyjának, apjának örömré.”²²

A keresztelő után a matyóknál nem rendeztek nagy vendégséget, esetleg együtt megreggeliztek vagy szűk körben megebédeltek. FÉL Edit gyűjtéséből ismerjük azt a szokást, hogy a keresztelő utáni ebéden az anya tányérjába teszik a csirke nagy *boncát* (combját), hogy hamarabb eljárják a baba.²³

A keresztszülők hagyományos és kötelező ajándéka a *korozsma*. Ez Mezőkövesden egy öltözet ruhát jelentett a keresztgyermek számára. A század elején még nem sokkal az újszülött megérkezése után elvitte a keresztanya a korozsmát, később ez egyre jobban kitolódott. „Mikor lábra kap a gyerek”, 2-3 éves korára kapja meg a korozsmát, melyet úgy varrnak meg, hogy néhány évig ne nője ki. Általában húsvét előtt, nagyszombaton adja át a keresztanya az elkészült korozsmaruhát, hogy a feltámadási körmeneten már viselhesse a keresztgyermek.²⁴

A kisiú korozsmája kékített gyolcsból készült lobogós ujjú ingecske és ráncolt gatyá, amely a derekánál egybe volt dolgozva. A korozsma hímzése hasonló a felnőttek inghímzéséhez, ebben is lehetett mérni mindig az új divatot, sőt a keresztanya tehetőségét is, mert olyan széles hímzést varratott rá, amelyet a pénze engedett. A módosabbak kislajbit, kalapot is adtak a korozsmaruhához, de ez már nem volt általános. GYÖRFFY István gyűjtései szerint a múlt században a korozsmalajbi még piros volt.²⁵ A korozsmát csak ünnepeken viselték a gyerekek, egyébként a kisiúk és a kislányok is egyformán *zubhonyt* hordtak, egészen iskolás korukig.

FLUDOROVICS a kislány korozsmának egy nyakba való virágos, piros kasmírkendőt, szoknyának való vászont, fodrozott gyolcsinget és ingvállra való selyempántlikát említ 1913-ban.²⁶

A kisgyermekhalottat hagyományosan a korozsmaruhájában temették el.²⁷

A korozsmaajándék változó tartalommal több generáción át megőrizte funkcióját. A 30-as években a hagyományos kisiúöltözetet a sötétkék nadrág, matrózkabát és szalagos matrózsapkából álló együttes váltotta fel.²⁸ Az 50-es években pedig a melegítőruha és kötött sapka volt a keresztanya ajándéka.²⁹

4. Csecsemőgondozás

A baba kelengyéjét a fiatalasszony anyja készítette el, már a terhesség alatt. Az első gyerek után a többi testvér azonban már alig kapott új babaruhákat, örökölte azt a nagyobb testvéreitől és a rokonságból. A kising gyolcsból készült, nyakát *singolás* (fehér lyukhímzéses csipke) díszítette. Pelenkát flanellből vagy rossz lepedőből hasogattak fel. A szegényebbek használt vászongatyát vettek a piacon, azt szabták fel, kitelt belőle 6 nagypelenka, és az már jó *tört*, puha volt. A *húgyfogó* kispelenkának rosszabb otthoni rongy is megfelelt. A babaruhát ünnepi alkalmakra horgolt főkötőcske és *rékli* egészítette ki. A főkötőből több is volt, a legszebbet, az *első főkötőt* ünnepeken adták a kicsire. A pólya vászonból készült, piros szőttes megkötője volt, mellyel körbetekerték a gyerekekre hajtogatott *pólyapárnát*. Később ezt a pólyakötő szalagot színes matyó rózsákkal hímezték ki. A babadunna huzata fehér vagy fekete rózsás *purgament* volt, hidegben a bölcsőben ezzel takarták be, az utcán pedig ebbe fogták a kicsit. A babadunnát is szalaggal rögzítették a bölcsőhöz, hogy a gyerek ne tudja lerúgni. A keresztelő takaró a 20-as évektől jött divatba, egyházi szimbólumok, kereszt, bárány, angyal és színes matyó virágok díszítették.

A csecsemő gondozására, ápolására nem sok idő és lehetőség volt, főleg tavasztól őszig, a gazdasági munkák idején. Tisztán tartását, etetését a család mindennapi életéhez, munkáihoz igazították, és annak rendelték alá. A csecsemőt általában reggelente fürdették, kezdetben naponta, pár hónapos korától gyakran már csak minden második nap. A fürdetést fateknőben, majd később az elterjedő bádoglavórban végezték. Néha kamillafőzetet használtak a fürdővízhez. A víz hőmérsékletét a könyökével ellenőrizte az anya. A kicsi feje alá a *hugyos pilinkát* dugták a vízbe, alá pedig szétterítették egy másikat, arra fektették a gyereket, majd be is takarták vele, s úgy locsolgatták a vízzel. Különösen a hasára vigyáztak, hogy „meg ne csapja a hideg”. Egy tiszta pelenkadarab végét az ujjára csavarta az anya, vízbe mártva azzal törülgette ki a gyerek száját. Ettől sajnos gyakran szájpenészt kapott a kicsi. A csecsemő fején gyakori *koszmót* a fürdetéskor igyekeztek leáztatni, ritka gyolcs zacskóba korpát varrtak, azt vízbe áztatták, s ezzel dörzsölték a fejét, majd *írós vajjal* kenték be a koszmós bőrt. Ha az újszülött szeme csipás volt, anyatejet csepegtettek bele. Fürdetés előtt mindig keresztet vetettek a gyerekekre. A kicsit sosem pólyálták, *pakolták* az asztalon. Az asztal az szent hely volt, „nem való az, hogy ahol

a kenyér van, ott gyereket pólyáljanak.”³⁰ A gyermek ágyékát napraforgó olajjal teleitatott ruhával törülgették, tisztították. Hintőpor helyett agyagport használtak, a konyhapadkáról kapartak agyagot, s azt szítán áttörték. „Ha kipállott a baba lábaközi, azt mondták: Kaparj sárgát a füstfogóból, jó égettet, azzal kenegesd meg!”³¹ Ha a gyerek nagyon nyálazott, azt tartották, hogy kanmacska farkát kell megforgatni a szájában.³²

A csecsemő szoptatásának, etetésének nem volt rendje, ritmusa, tehát nem egyenlő időközönként, hanem szükség szerint szoptatták. Ha már nagyon sírt a kicsi, rászólt a menyecskére az anyja vagy anyósa: „kapasd meg egy kicsit, elhallgat!” Ha vitték valahová a gyereket, vagy az anyja elment, előtte megszojtatta. A kicsi megnyugtására ritkán szövött vászondarabkába cukros kenyeret kötöttek, s azt dugták a szájába. Neve *csutak* volt. Mielőtt a kicsi szájába adták, a felnőtt vagy a nagyobb testvér megnyalোগatta, hogy nedves és édes legyen. A bölcső oldalára volt kikötve, ahol a légy is könnyen megtalálta. Gyakori is volt a *zsébre*, a szájpenész. A nagyon sírós gyermeket mákgubó főzettel itatták.

Amíg az anya gyermekágyat feküdt, általában a kicsi is mellette feküdt az ágyban. A fal mellett egy kisebb *fejelt* (párna) kettéhajtottak, s erre fektették a pólyába kötött gyereket. A kisgyermek fekhelye 6-8 hónapos koráig a bölcső volt.³³ A babadunnát *bölcsőmadzaggal* vagy *széles galanddal* körben hozzákötötték a bölcső rácsaihoz, hogy ne tudja lerúgni a gyerek. Kisebb méretű, ún. *kalácsdagasztó* teknőt is használtak a kicsi fekhelyéül. Egy vászondarabot terítettek bele, rá egy kis fejelt, s ebbe fektették a pólyást. Ezt könnyen magával vihette az anya, ha *kitanyázott* varrni. Varrás közben a lábával rugdosta, úgy ringatta a teknőben a gyereket. Sokszor ebben a teknőben a lóca alá is betolták a kicsit, ha láb alatt volt. Éjszakára az ún. *ringóra* állították a teknőt, s az ágyból kinyúlva így könnyen ringatni tudta anyja éjszaka is a síró gyereket.

A már ülni tudó gyermeket napközben inkább az ún. *ülsikbe* ültették.³⁴ Ezt deszkából tákolták össze házilag, de elterjedt volt a fonott változata is, melyet a piacon vettek. Az ülsiket a lócára vagy a kemencepadkára állították, benne a gyerek biztonságban volt.

Az *állóka* vagy *állószék* a már állni tudó illetve tanuló kisgyermek segédeszköze volt.³⁵ Ezt maga a gazda is megcsinálta valami kisszékből, csak a közepébe egy kerek lyukat vágott. Ebbe a lyukba állították bele a gyereket, s így a szék lapja a hónaljánál megtámasztotta a kicsit. Az ülőlapon gyakran még egy kis mélyedést is vájtak, amelybe ételt tettek. Sokszor a gyermek bizony nagyon elfá-

radt a többórás ácsorgásban, s ráborult a székre, alatta pedig tócsában állt a vizelet.

A *forgó*, *kalinkó*, *sergő* a járás tanulását segítő eszköz volt, inkább a század legelején használták.³⁶ A mestergerendához erősítettek egy bőrdarabot, abba dugták bele egy hosszú rúdnak a fenti végét, lent pedig a földbe illesztették. A rúdhoz egy ívesen meghajlított vesszőt erősítettek, s ebbe állították bele a gyermeket, aki körbejárva körbe tudta hajtani, *sergetni* a kalinkót. Gyakran elfáradva, szédelegve lógott a *kalinkón* a kicsi.

A *járóka* vagy *tolóka* háromkerekű, kis támasztós eszköz volt, a már önállóan, de még bizonytalanul járó gyermeket segítette. Az eszköz azonban nem volt nagyon biztonságos, gyakran felborult vele a gyermek.

Ha a kicsit nem tudták nagyszülőre vagy nagyobb testvére bízni, nyári dologidőben már néhány hónapos korban vitték magukkal a mezőre. A föld végén árnyékba fektették, ágakból és vászonabroszból kis *rengő bölcsőt* készítettek neki, vagy egy nagy kendőben a székér saroglyája alá kötötték, hogy a földről bogár, csúszómászó ne bántassa és a nap ne tüzze. Legfeljebb a kutyát odakötötték, hogy vigyázzon rá.³⁷

A testi gondozás mellett a kisbabának szeretetre, gyöngédségre, szellemi nevelésre is nagy szüksége volt. A csecsemő életrendje szabályos lüktetéséből, a bölcső ringatásából, az altatódalból környezete gondoskodását, szeretetét, a biztonságot érzékeli, az altatódal dallama, a mondókák ritmusa, a beszéd ütemessége leköti figyelmét, megnyugtatja. Anyja úgy mosdatta, etette, hogy közben beszélt hozzá, dúdolgatott. Ülni, járni tanulását rímek, mondókák, kedves szavak kísérték. Csak a kényeztetés kedvéért azonban ritkán vették ölbe a kicsit, hiszen erre senki sem ért rá. Ha nagyon *riút* a gyermek, vagy esténként *ráérősebben* azonban szülei, nagyszülei vagy nagyobb testvérei mindig szántak egy kis időt a legkisebbre is. A mezőkövesdiek azt vallják, hogy sok mondókát, dajkarímet nem mondtak a kicsinek, hiszen senki sem ért rá, mindig volt *dolog*. De varrás, fonás közben lábukkal a bölcsőt vagy a kisteknőt ringázva azért sokat dúdolgattak, énekeltek a kicsinek. Gyakran vallásos énekekkel próbálták lekötni, megnyugtatni, elaltatni a gyermeket.

Az altatórígmusok közül az általánosan ismert „tente baba” és „csucsuj baba” kezdetűek több változatban ismertek Mezőkövesden is:³⁸

Csucsuj baba
Nincsen apa
Elment apa
A malomba

Tente baba, tente
Eljött már az este
Aludj szépen csendesen
A szemedet hunyd le.

Álmodjál rózsákról
Rózsa bimbójáról
Angyaloknak rengő-ringó
Csillaghintójáról.

Mondókákkal biztatják az állni és járni tanuló gyereket is:

Áll a baba áll
Mint a gyertyaszál
Ákom-bákom tanulj tőle
Vitéz Varga Pál.

Jár a baba jár
Mint a kismadár
Édesanyja karosszéke
Nem messze van már.

A következőket biztatásképpen mondják a kicsinek:

Áll az istenke babája, áll, áll, áll . . .
Gyer anya kacsójába, gyer, gyer, gyer, . . .

5. A csecsemővel kapcsolatos hiedelmek

Az újszülöttet számos módon igyekeznek megvédeni minden rossztól, bajtól, rontástól.³⁹ Ennek érdekében különféle babonás cselekvéseket, az előző generációktól tanult és örökölt eljárást gyakoroltak a matyók is.

A különböző születési rendellenességeknek Mezőkövesden is voltak babonás magyarázatai.⁴⁰ A foggal született gyermekre azt mondták, hogy „hamar a földre jut”, vagyis meghal. A burokban született gyermeket viszont szerencsésnek tartották, azt nem éri a

golyó. Egyesek szerint azonban ez csak akkor érvényes, ha az illető *nem közlekedett nőekkel*, vagyis önmegtartóztatóan él.⁴¹ A burkot egy kis zacskóban hordja a nyakában a burokban született, az mindenképpen szerencsét hoz. A hetedik gyermek szintén rendkívüli tulajdonságokkal bír, olyan *hasznos*, vagyis gyógyító a keze, hogy ha huzogat, elmúlik a fájás.

Az újszülöttet számtalan módon óvták a rontástól. A születés utáni napokban nem jó éjszakára a *világot* eloltani, mert a gonosz kicseréli az újszülöttet. Ugyanez okból nem szabad a gyermekágyas anyának kiszólni az ablakon. A *cserélt* vagy *váltott* gyerek nem nő, nem fejlődik, kicsi, *öreg* marad, *sinylődik*. Nem lehet szemmel verni a babát, ha arcát a saját kisinge visszájával törlik meg.⁴² A csecsemő csuklójára piros pamutot kötöttek, szintén a rontás ellen. Ugyane célból keresztanya metszett galárist szenteltet a templomban, s azt a kicsi kezére vagy bölcsőjére kötik.⁴³ A bölcső sarkára olvasót is akasztottak a gonosz távoltartására. A gyereklepedő sarkába, de a szúnyoghálóba is fokhagymát, kenyérhajat kötöttek rontás ellen. Ha a kicsit kiviszik a házból, még jobban kell óvni a rontástól, szemmel veréstől. Segít, ha a kisingét fordítva adják rá ilyenkor.

Ha úgy gondolták, hogy a kisgyermek már meg van rontva, *sorvad*, különféle mágikus és praktikus eljárásokkal próbálkoztak. Keresztanya piros szalagot vett neki, és a kising alatt a nyakába kötötték.⁴⁴ A szemmel vert gyereket olyan vízben fürösztötték meg, amibe három paraszat, *csombókot* és fahamut tettek. Utána a *csepegésbe* kellett önteni a vizet, s úgy vélték, ezzel együtt kiöntötték a rontást is.⁴⁵ Mások szerint a fürdővizet a következőkből kell készíteni: hét fának a hegyéről visszakézzel ágat törni, a határból hétféle fűből szintén visszakézzel szedni, s ezt összefőzni. Rontás gyógyítására használták a vizeletet is, ezzel kellett megmosni a gyermeket. Ha sír a kicsi, s azt hiszik, hogy meg van rontva, *összemérik*, vagyis a könyököt a térdel ellenkezőleg érintik össze keresztbe. Ha összeér, nincs semmi baj, de ha sír közben, akkor meg van rontva.⁴⁶ Azt tartják, hogy a gyermeket más házánál idegen gyermek holmijába nem szabad belefektetni, de még a máséval pelenkázni sem, mert elvinné annak az álmát, s a magáét meg otthagyná. Ha a gyerek nyugtalanul alszik, *jegysurccal* kell letakarni, hogy megnyugodjon.⁴⁷

Az újszülött jövőjére is számos jóslás, babonás cselekvés vonatkozik. A fiúgyermeket megszületése után az anyja ingébe kell törölni, hogy szeressék majd a lányok.⁴⁸ Amelyik gyereknek az első két szemfoga hasad ki először, az rossz jel, az ilyen *földbe vágyik*.

Nem szabad tükörbe nézetni a kisgyereket, mert akkor nem tud majd beszélni, ugyanezért nem szabad a talpát sem *bezsergetni*.⁴⁹ Ha a kicsit olyan vízzel itatják meg, amellyel a kemencéből kiszedett friss kenyeret lemosták, hamarabb és tisztán fog beszélni.⁵⁰ Ugyanezt a célt szolgálta a következő eljárás is: amikor az anya megáldozott a misén, az úton hazafelé nem szólt senkihez sem, összeszorította a száját, aztán otthon föléhajolt a gyerekeknek, háromszor rálehelte, hogy a kicsi nyelve könnyebben oldódjon. „Hozd haza a szentlelket!” – mondták ilyenkor.

Az újszülött szerencsáját jelképes ajándékozással, jókívánságokkal is igyekeztek biztosítani. A látogatni érkező rokonok, szomszédok tojást dugnak a bölcsőjébe, más változat szerint pedig, amikor az anya először kiviszi a csecsemőt az utcára, akkor adják a tojást a következő jókívánsággal: „Ilyen szép, ilyen ép, ilyen gömbölyű és ilyen egészséges legyen!”⁵¹

6. Gyermekbetegségek, gyermekhalál

Mezőkövesden ugyan már a századfordulón is volt orvos,⁵² de beteg gyermekhez orvost csak nagyon ritkán és legvégső esetben hívtak. Volt azonban a közösségben néhány olyan asszony, aki értett a gyógyításhoz, gyógyfüvekkel, de gyakran babonás eljárásokkal kezelte a betegségeket. Többen voltak, akik pedig egy-egy betegség gyógyításának „specialistái” voltak, a betegek elsősorban ezekhez fordultak segítségért. Híres gyógyító volt a század elején Kós Kata, rendes nevén Farkas Mártonné Sereg Kata.⁵³ Nagyon értett a gyógyfüvekhez, elsősorban abból készítette a teákat, kenőcsöket, de ficamot is helyre rakott, a töréshez is értett. A legtöbb betegséget azonban ki-ki házilag, az idősebbektől tanult és átvett hagyományos gyógy módokkal kezelte. Ezekben az eljárásokban a gyakorlati, racionális ismeretek keveredtek a hiedelmekkel, babonás eljárásokkal.

A *zsébre* (szájpenész) sok kisgyereket megkínzott a rossz higiéniai körülmények között, sokan el is pusztultak miatta. Gyógyítása a száj radikális tisztításán, fertőtlenítésén alapult. *Darvas*, azaz új, mosatlan házivászon darabkát főtt tojásba nyomkodtak, hogy át nedvesedjen, azután timsóba, kékkőbe forgatták a rongyot, majd ezzel az áztatott ronggyal többször jó keményen körbetöröltgették a gyermek száját, ínyét, szájpadrását, egészen a hányásig, majd porcukorral szórták be a száját. Ezt az eljárást többször is meg kellett

ismételni. Voltak asszonyok, akik különösen értettek ehhez, utcabelieknek, szomszédoknak megcsinálták. Hasfájásnak, görcsnek sokféle oka lehetett, köménymagos teával, koplalással, meleg borogatással igyekeztek enyhíteni. Hasfájásra használ az is, ha a gyereket azzal a vízzel itatják meg, amivel a kemencéből kiszedett kenyert lemosták.⁵⁴ Hasmenésre porcfüvből főzött teát ittak. Sok gyerek szenvedett a gilisztától, ezt fokhagymás teával kúrálták, de a patikában *gilisztabogácsát* és *gilisztakását* is árultak. A vérhasban szenvedővel olyan bort itattak, amibe szárított és porrá tört tojáshéjat oldottak fel. Torokfájást borogatással, meleg sóval gyógyítottak, vagy székfűvel *párgoltak*, azaz gőzöltek. Idősebbek emlékeznek még a piros kendővel való bekötésre is. Szamárköhögsre olyan főzetet itattak a beteggel, amelybe fokhagymát áztattak. Emellett szokásos volt a temetőből szedett kakukkfű főzetének használata is, vagy megégetett számráször hamuját kellett ételbe keverni a betegnek.⁵⁵ Ez a súlyos betegség azonban sok gyereket elvitt. A köhögést egyébként különböző gyógyteákkal (pemetefű, apró bojtorján, kamilla), és mézzel enyhítették. Fülfájásra a kövirózsa húsos levelének nedvét használták, azt csepegtették a fájós fülbe. A különböző szembetegségek gyógyítására számos babonás eljárás volt ismert. Az árpát úgy gyógyították, hogy aki először meglátta, annak szembe kellett köpni. Ugyane célból cukrot is szórtak a szembe. PÓCS Éva gyűjtéséből ismerjük azt az adatot, miszerint árpát, tyúkszemét száraz békával kellett bedörzsölni újhholdkor, s közben a holdra nézve ezt mondták: „Mit látok, teljen, mit fogok, fogyjon.”⁵⁶ Egyébként mindenféle szembetegségre hasznos az *éhnyal*, vagyis a reggeli nyál. Hályog, szemfájás gyógyítását szolgálta az ún. *hályogkő*, ennek amulettszerű viselése, s hozzá az imádkozás segített. A hályogkő formája a „pesti koca” nevű gyermekjátékban használt lapos kőre hasonlított, ezt megáldatták a pappal, és vászonzacskóba bevarrva a nyakában hordta a beteg. Közben *kilencedet tartottak* Szent Lucához, vagyis kilenc napig imádkoztak és valami fogadalmat tettek. Ezt a gyógyítónak vélt követ kölcsön is adták a rászorulóknak.

Orrvérzéskor a következőket kellett imádkozni: „Atyaisten, állítsd el, Fiúisten, mulaszd el, Szentlélek Isten töröld el a vérzést róla!”⁵⁷

A paraszti munkák közben gyakran megsérültek, nyílt sebek, gyulladások keletkeztek. Gyulladás enyhítésére hatásos volt a paradicsomszelet, a székfű vagy a hársfa. A *kelést* nyúlhájjal kenegettek, amit büdöskőporral főztek össze, ez kiszívta. Hasznos volt a

lenmagliszt is papsajttal összekeverve. Szintén elterjedt volt a marószódás szappan reszelékének és a *poshadt* kovásznak a keveréke, amely jól kiszívta a véres gennyet. Ismert volt az a babonás eljárás is, hogy rézkétfilléssel megnyomkodták a kelést, s a pénzt valamelyik keresztútnál eldobták.⁵⁸ Az útilapu is gyógyító hatású mindenfajta gyulladás enyhítésére. Nyílt sebre jó a falról kapart mész pókhálóval összekeverve.⁵⁹ A méh csípését nyálazott sárral enyhítették. Daganat elosztatására, lohasztására agyagot ecettel sárrá gyúrtak, vereshagymát aprítottak bele, ezzel kengették. Az ótvar is sok gyereket *meglepett*, sokáig tartott, egész fejük tele volt vele. Cinzsírral kengették, amit kis fakupában a patikában árultak. Székfű főzetében is mosogatták. *Semeregre* pipamocskot kentek. A *pecsét* vagy kanyaró is pusztító gyermekbetegség volt, legtöbbször halálos kimenetelű, gyógyítani nem nagyon tudták, mézzel, lázcsillapítással enyhítették. *Folyósónak* nevezték az orbáncot, amelyet gőzöléssel igyekeztek gyógyítani, de sok betegnek a haját is elvitte. Piros szemű kukoricát parázson pattogtattak, annak a gőzére, párájára kellett ráhajolni. A hidegleléses beteggel olyan pálinkát itattak, amelybe leánderlevelet áztattak.

A gyermekhalált régen természetesebb ténynek fogták fel, hiszen mindennapos kísérő jelensége volt a paraszti életnek.⁶⁰ A nagy csecsemőhalandóság és a kezdetleges szociális-egészségügyi állapotok mellett sok gyermek csak néhány hónapot, évet élt meg, ritka volt az a család, ahol minden gyermek felnőtt. Járványok is gyakran tizedelték az embereket. Sokszor a beteg, szenvedő gyermek halálát megváltásnak is tekintették. „Angyalka lesz belőle” – így vigasztalódtak a gyermekhalál felett.

Gyakran halva született a gyermek, ennek okát nem nagyon keresték: „Gyenge volt, sokat dolgozott vele az anyja” – így és hasonló módon magyarázták. A kis halottat szentelt vízzel gyorsan megkeresztelték otthon, a keresztanya pedig kis koporsóban a hóna alatt kivitte a temetőbe. Ahol éppen akkor sírt ástak, a gödör oldalába készítették egy kis padlánt, oda tették be. A *letétet*, azaz az elvetélt magzatot is így temették el. Ha szülés után anya és gyermeke is meghalt, közös koporsóban temették el őket, a gyermeket az anyja karjára fektették. A gyermek halottat a mestergerenda alá, bölcsőre vagy két székre terítették ki.⁶¹ Ha csecsemő halt meg, kisinget, horgolt réklit, főköttöt adtak rá, és a kis koporsóban aláterítették a halállepedőt. Ha kislány volt, a főköttő tetejére kis koszorút is tettek. A néhány éves gyermeket, akinek már megvolt a korozmája, abban temették el.⁶² Ha a keresztanya még nem csinál-

tatta meg a korozsmaruhát, ő vette a kiskoporsót, nagyobb gyermeknek pedig ő vette meg a szemfedelet. Gyermeknek fehér koporsót vettek, de a század elején FLUDOROVICS Zsigmond égszínkéék festett virágos koporsót is említ.⁶³ A század elején még élt Mezőkövesden az a hiedelem, hogy aki korozsma nélkül hal meg, az sír a másvilágon, ezért azt egy gyermekhalottal „elküldik utána”.⁶⁴ A gyermekhalottat 5-7 éves korig temették korozsmában, az ettől nagyobbakat az ünneplő ruhájukban. A kis halottak koporsóját – 8-10 éves korig – Szent Mihály lován vitték ki a temetőbe, a nagyobbakat már kocsin.⁶⁵ A Szent Mihály lovának vitelére 4 nagylányt kértek fel a rokonságból és a szomszédok közül. Két hosszú rúdra keresztben *leceket* tettek, arra helyezték a koporsót. A rúd négy végére a szegényebbek zsebkendőt, a gazdák fejre való kendőt kötöttek, ez a *vívő lányoké* lett. A keresztet is egy felkért lány vitte a menethen, az is kapott kendőt. Gyermekhalott temetési menetében általában fehér lobogót vittek, ezt is rokon lányok tartották. Szent Mihály lovát, illetve lobogót vinni a létániára való ruhát és bőjti surcot vettek fel a lányok.

Az élete legszebb korszakában lévőnek, a fiataloknak elvesztése érzelmileg és a munkaerő szempontjából is nagyobb veszteség volt a családnak.

ISTVÁNFFY Gyula szerint⁶⁶ a múlt század végén a nagylányt templomba járó ünnepi ruhájában – virágos szoknya, fehér ingváll, színes selyem nyakba való kendő – temették el, haját színes pántlikával fonták be, homlokára pedig virágkoszorút tettek. Később, ha eladó lány halt meg, megcsináltatták a menyasszonyi ruháját és koszorúját, abban temették el. Zsebkendőt, imakönyvet és rózsafüzért tettek a kezébe. Cipőt soha nem húztak a halott lábára.

A legényhalottat a századfordulón singolt gyolcsingbe és gatyába öltöztették, pitykés fekete posztólajbit adtak rá, kalapját pedig a feje mellé a jobb vagy a bal vállára tették. Kalapja mellé gyakran bokrétát is tűztek. Surcot soha nem kötöttek a halott elé, csizmát sem húztak a lábára.⁶⁷

Az volt a szokás, hogy ha lány halt meg, akkor legények vitték a lobogót, meg a halottaskocsi mellett a gyertyát is. Ha legény volt a halott, akkor pedig lányok vitték mindezt.⁶⁸ A fiatalok öltözete a temetésen ünneplő ruha volt, csak bőjti surcot kötöttek elé.

JEGYZETEK

1. E fejezet anyagának gyűjtéséhez, összeállításához kiváló segédanyagul szolgált *Kapros M.*–*Ujváry Z.* kérdőíve (1975. 38. p.), valamint *Kapros M.* kiemelkedő értékű monográfiája e témából, bár részletességét itt nem követhettem. *Vö. Kapros M.*, 1986.
2. *Vö. Wlislöckiné Dörfler F.*, 1893. 107–116.
3. *Györffy I.*, 1956. 83.
4. *Szendrey Á.*, gy. 1951. EA 2542.
5. *Vö. Herkely K.*, 1938b. 224.
6. *Fludorovics Zs.*, 1913. 242.
7. A bábák működéséhez lásd: *Fekete S.*, 1970. 175–186.
8. *Vö. Fludorovics Zs.*, 1913. 242.
9. *Vö. Wlislöckiné Dörfler F.*, 1893. 110.
10. A „fekvő” kifejezést a matyók mellett a palócnak tartott vidékről ismerjük. *Vö. Istvánffy Gy.*, 1896. 173. és *Kapros M.*, 1986. 134.
11. *Vö. Fludorovics Zs.*, 1913. 237.
12. Részletesen vizsgálja a szokás lezajlását és elterjedtségét *Kapros M.*, 1986. 195–204., a témához bőséges szakirodalmat is ad.
13. *Vö. Tárkány Szűcs E.*, 1981. 138.
14. *Vö. Wlislöckiné Dörfler F.*, 1893. 100. és *Gönczi F.*, 1937. 204.
15. *Vö. Tárkány Szűcs E.*, 1981. 129.
16. *Fél E.*, gy. 1951. EA 3009. A névadás divatjelenségeihez lásd: *Csalog Zs.*–*Mándoki L.*, 1970. 145–152.
17. *Vö. Csilléry K.*, gy. 1951. EA 2537–38.
18. Hasonlót említ *Kapros M.*, 1986. 231.
19. *Herkely K.*, 1938b. 223.
20. *Istvánffy Gy.*, 1896. 172.
21. *Györffy I.*, 1956. 58.
22. *Vö. Dala J.*–*Erdélyi T.*, 1941. 132.
23. *Fél E.*, gy. 1951. EA 3009.
24. *Vö. Dala J.*–*Erdélyi T.*, 1941. 28.
25. *Györffy I.*, 1956. 59.
26. *Fludorovics Zs.*, 1913. 237.
27. *Vö. Istvánffy Gy.* 1896. 280.
28. *Sándor I.*, gy. 1953. HOM NA 17.
29. *Csilléry K.*, gy. 1951. EA 2537–38.
30. *Morvay J.*, gy. 1953. EA 3061.
31. *Vö. Csilléry K.*, gy. 1951. EA 2537–38.
32. *Vö. Morvay J.*, gy. 1953. EA 3061.

33. Vö. *Herkely K.*, 1938a. és *Csilléry K.*, 1966. 5–47.
34. Vö. *Mándoki L.*, 1960. 127–159.
35. Vö. *Mándoki L.*, 1960. 132. és *Csilléry K.*, 1951. EA 2537–38.
36. Vö. *Csilléry K.*, gy. 1951. EA 2537–38. A mezőkövesdi Matyó Múzeum gyűjteményében is található egy példány
37. *Pető M.*, 1984. 52.
38. *Pataki I.-né*, 1983. 51.
39. Vö. *Wlislockiné Dörfler F.*, 1893. 107–116. és *Herkely K.*, 1938b. 223–225.
40. *Herkely K.*, 1938b. 224.
41. *Herkely K.*, 1938b. 225.
42. *Bernáth L.*, gy. 1975. HOM NA 2941.
43. *Györffy I.*, 1956. 83.
44. *Györffy I.*, 1956. 58.
45. *Fél E.*, gy. 1951. EA 3009.
46. Vö. *Herkely K.*, 1938b. 225.
47. *Györffy I.*, 1956. 58.
48. *Herkely K.*, 1938b. 223.
49. *Csilléry K.*, gy. 1951. EA 2537–38.
50. Vö. *Zupkó B.*, 1975. 644.
51. *Csilléry K.*, gy. 1951. EA 2537–38.
52. *Mezőkövesd egészségügyi helyzetét lásd: Dala J.–Erdélyi T.*, 1941. egészségüggyel kapcsolatos fejezetei, *Martos G.*, 1973. 130., valamint *Sárközi Z.*, 1975b. 303–382. és *Kápolnai I.*, 1975. 397–455. sok értékes idevonatkozó dokumentuma és adata.
53. Említi tevékenységét *Póta K.*, 1970. 288–295. és *Répászkó Z.*, 1981. 45–46. is.
54. *Zupkó B.*, 1975. 645.
55. *Póta K.*, 1970. 289.
56. *Pócs É.*, 1986. 108.
57. *Pócs É.*, 1986. 143.
58. *Póta K.*, 1970. 283.
59. *Póta K.*, 1970. 288.
60. Vö. *Herkely K.*, 1937. 181–187.
61. *Fludorovics Zs.*, 1913. 238.
62. *Györffy I.*, 1956. 62.
63. Vö. *Fludorovics Zs.*, 1913. 248.
64. Vö. *Istvánffy Gy.*, 1896.
65. Vö. *Herkely K.*, 1937. 186.
66. *Istvánffy Gy.*, 1896. 176.
67. *Herkely K.*, 1937. 186.
68. *Herkely K.*, 1930. 211.

IV. KISGYERMEKKOR

Életkori sajátosságaiknál és a családban, faluközösségben betöltött helyzetüknél fogva az 1–6 év közötti gyermekek külön korcsoportot alkotnak.¹ Mezőkövesden *szoknyarángató*nak, *porban szaladgáló*nak nevezik a járt már tudó, önállósodni kezdő kicsiket. Ebben a korban a gyermekeket még nem nagyon szokták egymástól nem szerint megkülönböztetni, ruházatuk is hasonló, mindkettőre *zubbonyt* adnak. A kisiút *gyerek*nek, a másikat *lyán*ynak nevezik.²

1. A kisgyermek helye a házban

A kicsinek másfél éves koráig is a bölcső volt az alvóhelye,³ ha azonban kistestvére született, hamarabb kiszorult onnan. A gyerekek a bölcső után állandó és önálló fekvőhelye már nem volt, a család helyzetétől, a testvérek számától függően különböző alkalmi fekhelyeken aludt, általában többedmagával. A gyerekek vászon kisingben aludtak, kismadrágot éjszakára nem viseltek. Ágyneműjük ritkán volt, takaróul egy-egy jó meleg felnőtt ruhadarab, gyakran anyjuk levetett szoknyája, vagy *inség*, azaz rongypokróc szolgált. A bölcsőből kiszorulva télen a jó meleg kemencesut volt a kisgyermek következő hálóhelye, itt többen is elfértek és nem fáztak. Ha onnan is kiszorultak, kinőttek, a *kocsi* vagy régebben *kaduc* nevű, kerekeken guruló díkó lett a fekhelyük.⁴ Ezt az ágy alá betolva tartották, csak éjszakára húzták ki, így helyet nem foglalt a szobában. Két-három gyerek is elaludt rajta 10-12 éves koráig. Ha széles volt a kemencepadka, azon is elfért egy gyerek. Sokszor azonban csak egy használt bundát vagy szűrt terítettek le az asztal elé, esetleg egy szalmazsákot, *vackot* dobta a földre, s azon aludtak a gyerekek.

A kisgyerekeknek az étkezésnél sem volt állandó helye. A karéj kenyeret általában csak a kezébe adták, s az udvaron, játék közben ette meg. Egyébként a kemencepadkán, a küszöbön vagy kisszéken

ülve ettek a gyerekek, de gyakran a földön körbeülve. Cseréptálban nem adtak a gyerekeknek ételt, nehogy eltörjék.⁵ A gyerekek asztal mellett szinte soha nem ülhettek, sőt azért egyenesen büntetés járt volna, az asztal ugyanis „olyan volt, mint az oltár”.

Ha már elválasztották és nem szopott, a kicsi gyermek is ugyanazon az ételen élt, mint a felnőttek. A matyók táplálkozása meglehetősen egyoldalú és szegényes volt, alacsony volt a tej-, tejtermék- és húsfogyasztás, magas viszont a lisztes ételek aránya.⁶ A nincstelen summás és a tehetősebb gazdálkodó családok között e tekintetben nem volt lényeges különbség. A jógazdák azért éltek szűkösen, szigorú beosztással, hogy még több földre tegyenek szert, a nincstelenek pedig a kevés beosztását, a „sokszori nincset” szokták meg.⁷

A gyermek természetesen mindig éhes volt, „mindig ett vóna”. Egy-egy szem cukrot, almát, vagy kis karéj kenyeret bizony gyakran elcsentek anyjuk elől. A kertből, mezőről is sok ennivalót szerezhettek, hiszen jól ismerték ezeket a helyeket, valamint az ehető vadnövényeket, gyümölcsöket. Tudták, hol lehet szedret, szamócát, vadszilvát találni, keresték a dércsípte csipkét és somot. Szívesen ették nyersen a madársósokát, különösen a sóska szárba szökkenő részét, a *rekenőt*. Régebben nagy előszeretettel kutattak a csi-csóka földben lévő gumója után. Kiásták, meghámozták és nyersen ették. A koronaakác virágát, az *agagyint* is szívesen leszedték és megették.⁸ A gyerekek vadásztak a madártojásra is. Bár inkább csak *szórakoztak* vele, de sokan meg is itták. Tudták, hol találnak olyan gyümölcsfát, ahol az érett gyümölcs könnyen megközelíthető. A temető a század elején még tele volt gyümölcsfával, bár nagyon félték itt a gyerekek, mégis gyakran megdézsmálták azt is.

Halászásra a Kánya-, a Hór-patak és a Kavicsos (mesterségesen kibányászott tó) nyújtott lehetőséget Mezőkövesden. A fiúk kosárral, hálóval próbálkoztak a halfogással. A halnak egyébként azonban nem volt jelentősége a matyók táplálkozásában.

2. Tisztálkodás, ruházat

A kisebb gyereket az anyja vagy nagyobb testvére mindennap megmosdatta, esténként az arcát, kezét, lábát mosták meg, ha nagyon *maszatos* volt, néha napközben is. A nagyobb gyerekek, akik már önállóak voltak, reggelente hideg vízzel „kimosták a csipát” a szemükből, és este nekik is lábat kellett mosni, hiszen mezítláb jár-

tak, játszottak. A fürdés ideje a szombat este volt, ilyenkor fateknőben vagy nagylavórban tetőtől talpig lemosdatták a gyerekeket.

Hajat csak havonta vagy még ritkábban mostak, télen pedig a hideg miatt hónapokig sem. Hajmosáshoz a mosószappant használták, vagy a boltból beszerezhető ún. *kulcsos szappant*, ami egy kicsit finomabb volt. A kislányok haját általában hetente csak egyszer bontották ki és fésülték meg, anyja vagy nagyobb lánytestvére.

GYÖRFFY István gyűjtése szerint⁹ a fiúgyermeket hagyományosan három hónapos korában nyírták meg először, s attól kezdve rendszeresen. A lányok haját a hagyományok szerint olló nem érhetette, mihelyt elég hosszú lett, hátrafésülték és befonták. A fésülés és fonás módja életkor és korcsoport szerint változott. A 2-3 éves kislány haját a fejtetőn elválasztva, a homloktól kezdve kétoldalt a halántékon *apróba* fonták, s ezeket a fürtöket hátravezetve aztán a tarkón lévő hajjal egybefonták. A hajfonat neve foncsik, végébe madzagot vagy vékony szalagot fontak, s ezt bokorra kötötték.¹⁰ A rövidre vágott haj a 30-as években jelent meg Mezőkövesden, s kezdett tért hódítani a lányok között,¹¹ bár kezdetben az idősebb nemzedék erős ellenállásába ütközött a *divatozás*, *urazás*. A gyermekek egymást fésülték meg, a nagyobb lány kibontotta és befonta kisebb testvérei haját, egy héten általában kétszer bontották ki elől is a *tyúkhúsba* font haját. Akinek nagyon dús volt a haja, ritkították, kivágtak belőle. A kivágott haját elásták a földbe, azt tartották, hogy arannyá változik.¹²

A kisgyermek öltözködéséből nagy gondot nem csináltak a szülők, hiszen a kicsi „ugyis hamar elpiszkolja magát”. Az apró fiú- és lánygyermek egyformán egybevarrt kis kartonruhát, *zubbonyt* viseltek, amelyre hűvösebb időben vállkendőt is kötöttek. A kisfiút ekkor még csak a kalap különböztette meg a lánytól.¹³ Cipőjük a kicsi gyerekeknek nem volt, hiszen nyáron úgyis mezítláb jártak, télen pedig a házban tartózkodtak.

A kisgyerekek ünnepi ruhája a *korozsma*, amely a keresztyanya ajándéka. Ezt olyan méretűre készítették, hogy a gyerek több évig hordhassa. Külön inget és gatyát általában 5-6 éves korától kap a kisfiú, és csizmácskát is ez időtől visel.¹⁴

3. Nevelés, vallás

A közösség tagjai a hagyományos nevelési elveket természetesen nehezen tudják megfogalmazni, az egyes tulajdonságok és viselkedések értékeléséből, a szokásos büntetésmódokból és fokozatokból, továbbá a dicséretekből azonban kiolvasható egyfajta erkölcsi értékrend. A matyóknál szorgalmas, kitartó munkára nevelték és szoktatták a gyereket már kicsi korától. A szófogadás, a szülőkkel szembeni feltétlen engedelmesség, tisztelettudás is egyértelmű nevelési elvnek tekinthető. A máséhoz ne nyúljon a gyerek, a sajátját becsülje, óvja meg, ne hazudjon, mindig igazat mondjon, a vallás erkölcs normáinak megfelelően viselkedjen és éljen – ezek voltak a legfőbb elvárások.¹⁵

„Szeresd a gyereket, de úgy, hogy ne tudja. A csók hideg ruha” – ezt vallották a nevelésről a matyók. Mindez a kényeztetés, a deldelgető, megengedő nevelés haszontalanságát fogalmazza meg. „Míg fiatal a vessző, addig lehet hajlítani, mert utána már török” – így vélik. A szólásban szemléletesen megfogalmazódik az is, hogy a nevelést nem lehet elég korán elkezdni ahhoz, hogy eredményes legyen. Ugyanezt fogalmazza meg konkrétabban a következő szólas is: „A nevelést a bölcsőben kell elkezdni.”¹⁶

A személyiség, a jellem alakításához a szülők eszközei a példamutatástól a büntetésig nagyon sokfélék lehettek. A munkára nevelés a paraszti társadalomban kiemelt fontosságú. Mihelyt lehet, már a kicsi gyereket is bevonják a munkába, kis feladatokat bízhatnak rá. Ügyeskedését, igyekezetét ugyan néha megdicsérik, de csak módjával, így a munkában való részvételt a gyerek már kicsi korától természetes feladatának tartja.

A lopást, kártevést nagyon szigorúan büntették. Ha idegen helyről lopott a gyerek, az volt a büntetése, hogy vissza kellett vinnie: „Szembe állsz vele, kéred, hogy bocsássék meg!” A gyümölcs vagy más érett termés lopását azonban elnézőbben kezelték, csak akkor büntették meg szigorúbban, ha elkapta a tulajdonos a gyereket. A káromkodás viszont a legnagyobb bűnök közé tartozott. Tiltották is a gyereket a szülők az olyan cimborától, aki *csúnya szájú* volt. A hazudozást is szigorúan büntették. „Jobban tud hazudni, mint a Miatyánkot mondani” – mondták az ilyen gyerekekre. Bár a verekedést is tiltották, büntették, de inkább csak akkor vették szigorúan, ha a gyerek teste vagy ruhája kárát látta ennek. A verekedős, harcias kisfiút kimondatlanul értékelték is: „Híres legény lesz belőle, megáll a talpán.” Rossz szemmel nézték azt is, ha elcsavarog, el-

csatangol a gyerek, bár ezt is inkább akkor büntetik, ha ez valami egyéb bajjal jár, vagy más felnőttek panaszkodnak a gyerekekre.

A fegyelmezésnek, büntetésnek természetesen különböző fokozatai voltak. Legtöbb családban az anya feladata volt ez, hiszen ő van otthon, s ő van többen a gyerekek között. Sokszor elég a ránézés, néhány kemény szó, a szidás, veszekedés a gyerekek, legáltalánosabb fegyelmezési mód azonban a verés volt. Egy-egy pofon bizony gyakran elcsattant, de a súlyosabb verést inkább a fenekére kapta a gyerek. „A fenekét üsd, ott nem törik csontja” – ez volt a vélemény. Gyakran fakanalat, kantárt, ostort, vászontörülközőt, csizmaszárat is segítségül hívtak a szülők a fenyítéshez. Az apa ritkábban ütötte meg a gyereket, az viszont általában keményebb, fájdalmasabb volt. Súlyos büntetésnek számított az is, ha az asztal lábához, vagy az udvaron egy fához kikötötték a gyereket. Sokszor a kicsi gyerek a *rívástól* el is aludt az asztal alatt. Általános büntetési mód volt a térdepeltetés is, ha nagyobb volt a gyerek bűne, nemcsak a földre, hanem kukoricára, fahasábra is. A lóca elé, a „Jézuska képe alá”, vagyis a szentképek elé térdepeltették a gyereket, hogy még jobban szégyellje magát. A sarokba állítás csak újabb keletű büntetési mód. Különösen a kisebb gyerekek számára volt félelmetes, rettegett büntetés, ha bezárták a sötét pincébe.

A nevelés, fegyelmezés eszköze a kisgyerek ijesztgetése is:¹⁷ „Elvisz az ördög, a zsákos ember, a rongyos zsidó, ha rossz leszel!” Ismert az „Egyen meg a *markoláb*” – forma is, de a markolábról közelebbit már nem tud a ma élő legidősebb nemzedék sem.¹⁸ Hasonló a helyzet az „Elvisz a *kamkam*, a *mirmijó!*” változatokkal is. E szavak jelentése és eredete ma már szintén megfejthetetlen Mezőkövesden.

A nevelés alapfeltétele volt, hogy a gyermekek a hagyományos, a közösség által elfogadott köszönési formákat elsajátítsák és mindenkit a helyi szokásoknak megfelelő módon szólítsanak és köszöntsenek. A szülők hagyományos megszólítása *édesanyám*, *édesapám*, régebben ennek a rövidebb, *é'sanyám*, *é'sapám* változata volt általános, az ettől eltérő, rövidebb, modernebb formákat ma sem szeretik a kövesdiek. A nagyszülőket *öregszilémnek*, *öregapámnak* szólították, a szülők testvéreit pedig *ányomnak* és *sógóromnak*. A keresztszülők megszólítása *keresztanyám*, *keresztapám* volt. Az idősebb testvéreket a keresztnévvel együtt *nénémnek*, *bátyámnak* szólította a gyermek, a fiatalabb testvéreket pedig általában *Margitunk*, *Jóskánk* formával.

A gyermek minden felnőttet magázott, sőt testvérei közül

a már néhány évvel idősebbet és annak korosztályát is magáznia kellett.

A gyermeknek illetlenségnek előre köszönnie, az általános köszönési forma a „Dicsértessék a Jézus Krisztus” volt. Gyermeknek a felnőttek beszélgetésébe nem illet beleszólni, ha viszont kérdezték, felelnie kellett. Illetlenségszámba ment a fütyülés, különösen a lányoknak volt tilos, nagyon haragudtak érte az idősebbek és rászóltak: „Inkább énekelj, mert rí a Mária!”¹⁹

Az imádkozás és a vallás alapjainak a megtanítása a gyermekek szellemi nevelésének egyik legfontosabb feladata volt. Még nem is beszélt a kicsi gyermek, de a kezét már összekulcsolták, és mutogatták neki a Jézuska képét a falon. 3-4 éves korukra már a legfontosabb imákat tudták a kicsik. A gyerekeket a lóca elé térdelve imádkoztatták, a család közösen esténként imádkozott. A gyerekek lefekvés előtt a következővel kezdik az imát: „Én lefekszek kis ágyamba, minden estyi koporsómba.”²⁰ A dicséretelnél, jutalmazásnál is gyakran hivatkoztak arra, hogy „örül a Jézuska”, „majd hoz neked valamit a Jézuska”.

4. Munka és játék

A kisgyermek életében szinte egyszerre jelent meg a munka és a játék, a kettő sokszor szinte nem is vált el egymástól.²¹ Már a 2-3 éves kisgyerek is kapott apró megbízatásokat, kisebb feladatokat: „hozd ide, vidd ki, fogd meg” munkát. Ezzel egyrészt „rászoktak a dologra”, másrészt pedig a feladat lekötötte őket, nem kellett a felügyeletükre, fegyelmezésükre külön gondot fordítani. Sokszor csak azért ad megbízásokat az anya a kisgyereknek, hogy lefoglalja. A néhány éves gyerek már tudta ringatni kistestvére bölcsőjét, vagy beszédével, játékával lekötötte az *ülcsik*ben, *állókában* lévő kisebbet, s ezzel tehermentesítette anyját.

A 4-5 éves gyerek már komoly segítséget jelentett a ház körül.²² Tűzrevalót, vizet hordtak, az étel előkészítésében segítettek, részt vettek a nagytakarításban, sepregettek, poroltak, virágot locsoltak, segítettek a csirkék, jóságok ellátásában, megfésülték, felöltöztették kistestvérüket. „Kicsi húzta a kisebbet” – mondták. „Mikor édesanyánk kora reggel elment a templomba, kiadta, mit végezzünk el, mire hazajön. Nagyon törekedtünk, hogy minden kész legyen. Még a lóca fogai közül is kitörülgettük a port.”

Csapatostól jártak a gyerekek a mezőre fűvet szedni, kukorica-

csutkát gyűjtöttek tüzelőnek, aratás után kalászt *bengészni* jártak a tarlóra, gyógyfüvet gyűjtöttek, s ezekkel is jelentős segítséget nyújtottak a családnak.²³

„A játék a gyermek útja annak a világnak a megismeréséhez, amelyben él, és amelyet továbbalakítani hivatott” – idézi GAZDA Klára Gorkij megállapítását, az esztelneki hagyományos gyermekjátékokról szólva.²⁴ A gyermekjáték két összetevője valóban az emberi környezet utánzása és a gyermek alkotó hozzájárulása a kapott tárgyi és szellemi javakhoz. A gyermekjátékok zöme mindig a felnőtt környezet kultúrájának a vetülete.²⁵ Ezért nagyon fontos a játék szerepe a kultúra elsajátításában, a hagyományokba való belenevelődés folyamatában.

A mezőkövesdi gyermek játékkincse is a felnőttek világát, életüket, munkájukat tükrözte. Az egyszerű, sokszor csak jelzészerű tárgyak azonban a gyermeki fantáziával és a hozzájuk fűződő, a felnőttvilágot utánzó cselekvéssorral be tudták tölteni funkciójukat. Maga a játékszer is sokszor a gyermek saját alkotómunkája volt.

A gyermekek a hangkeltésben, zenélésben rendkívül találékonnyak, ötletesek. Falevéllal, fűszállal ügyesen tudtak sípolni, de a magnak való hagyma szárából is készíthető néhányzori használatra alkalmas síp. Tilinkó, furulya készülhet sima fűzfaágból is. A *fésű-muzsika* szivarpapírral vagy szalvétával borított fésű, s a szájuk elé téve bármilyen dallam elfújható rajta. Egyszerű kis hangszer varázsolható egy fél dióhéjból is, melyre cérnát kötöttek, s azt gyufaszállal kifeszítették, majd pengetve muzsikáltak rajta. Kukorica-szár vastagabb részéből *muzsikát*, *cincogót* lehetett csinálni. Ez két darabból, egy-egy kéthütykös ízből áll, a vastagabb a hegedű, a vékonyabb a vonó. A hosszában felhasított szárat keresztbe tett vékony pöccökkel feszítették ki. Megnyálazva húzgálták a vonót a hegedűn, cincogására daloltak, sőt táncoltak is a gyerekek. A háztetőből kihúzott nád hártájából is készíthető hangszer, „ha fújják, úgy szól, mint a gordonka.”

A természeti és tárgyi környezettel való ismerkedés első megnyilvánulási formáihoz tartoznak a rövid kis mondókák.²⁶

Csigának: Csigá-biga, gyere ki, / Ég a házad ideki,
Kapsz tejet vaját, / Holnapra is marad.

Lepkének: Topp le lipe, / babot adok,
Ha megeszed, / többet adok.

Gólyának: Gólyát látok, / valamit találok.

Gólya, gólya, vaslapát, / hozzá nekünk kisbabát

Gólya, gólya, vaskalap, / ha megütöd, megharap.

Tavasszal az első *fecskének* érkezésekor:

Fecskét látok, szeplőt hánynak.

Katicabogárnak: Szállj el, szállj el, katóka

Mély kútba vetlek

Onnan is kiveszlek.

A pulykának: Szebb a páva, mint a pulyka,

Mert a pulyka mérges pulyka, rút, rút, rút.

A Napnak: Süss fel nap, Szent György nap

(vagy: kender nap, fényes nap)

Kertek alatt egy báránynak majd megfagy.

Mondóka a hét napjaira:

Hétfő hetibe, kedd kedvibe, szerda szűribé,

Csütörtök csűribé, péntek pitvarába, szombat szobájába,

Vasárnap az Isten házába.

Később, amikor már nagyobbak, pajkosabbak a gyerekek,
csúfolódó verseket is megtanulnak:

Jóskára: Jóska, poloska

Felmászott a toronyba

Megkérdezte, hány óra

Fél tizenkettő

Számár mind a kettő. *vagy:*

Jóska, Jóska, bement a malomba,

Kirágtat a zsákot, megette a mákot.

Pannára: Panna, verebeknek anyja

bibiceknek sógora

A fecskének rokona.

Gyurkára: Gyurka, kell-e kutyahurka

ha nem kell, tedd el,

majd megeszed reggel

a kenyeret meggyel.

Játékszerek sok ötlettel és az előző generációktól tanultak átvételével szinte minden alapanyagból készültek. Szórt, bőrt, csontot, fát, csutkát, kukoricaszárat, fűvet, falevelet, agyagot, *csibirkát* (bogáncs), különböző virágot, terméseket, nádat, követ, vagyis minden elérhető anyagot felhasználtak erre a célra. *Laptát* készítettek rongyból, állatszőrből, bőrből. Ezzel mindegyik korcsoport játszott, egyszerűbb vagy bonyolultabb szabályokhoz kötött játékokat, szólóban vagy csoportosan. „Addig vakargattuk a göndör-szőrű fehér mangalicát, amíg össze nem gyűlt egy labdára való szőr. Ezt szorosan gyúrogattuk, míg csak kemény, gömbölyű nem lett. Meg nem untuk vele a falat koptatni: – Eccer egész kéz, kéccer egész kéz, csattantós, mellkereszt, vaskapocs, gurgulácska, megperdülős, leerisztós, visszavágós, po-fo-zós! Ezt kellett végigmondani és csinálni, mindegyik egyre nehezebb volt.”²⁷

A lányok babát készítettek csutkából, két fadarabból. Haját, ruháját is ügyesen kialakították. A csinált kis babának még komát is szerzett a kislány, aki korozsmát varrt neki, sőt a keresztlőt is eljátszották. A baba ruháját a helyi viseletnek megfelelően igyekeztek elkészíteni, így már a babák öltöztetése is a viselet összeállításának szabályaira tanította a kislányokat. A babázás kapcsán eljátszották a családban látott gyermekgondozást, nevelést, szokásokat, s ezzel elmélyítették, gyakorolták ilyen témájú ismereteiket.

A kislányok eljátszották a hagyományos családi ünnepeket, a keresztlőt, lakodalmat és a temetést is. Egy gyereklagziba hívogató verseike a következő:²⁸

Azt izente a kisliba
Gyűjjönek el a lagziba
Kanál-villát hozzonak
Éhen ne maraggyonak.

Főzőcskéztek az ünnepnek megfelelően, jelzésszerűen elkészítették az egyes szokások kellékeit, tárgyait, kiosztották a szerepeket. E játékokkal beletanultak azokba a szerepekbe, funkciókba, amelyeket majd felnőttkorukban a különböző ünnepi szokások alkalmával be kell tölteniük.

A kisfiúknak állatok, szerszámok, járművek kicsinyített mása készült krumpliból, csutkából, kukoricaszárból, fadarabból. Egész állatcsapat, csorda összegyűlt így, hozzá vályú, gémeskút. Ezekkel aztán a jószágokkal kapcsolatos mindenfajta munkát el lehetett ját-

szani: „most itatunk, most legeltetünk, a kutya terelje össze az elbitangolt jószágot és így sorban.”

Ahogy a fiúgyermeknek nélkülözhetetlen játékszere volt a kisostor, úgy a kislányok elképzelhetetlenek voltak maguk készíttette kis ékszer nélkül. Gyermekláncfűből, fűszáלבól, a mályva levelének hosszú szárából, margarétából készült a gyűrű, a karóra, a nyaklánc és a koszorú.

JEGYZETEK

1. Vö. Néprajzi Lexikon III. 1980. 270–271, 273–274.
2. Vö. *Herkely K.*, 1936. 210.
3. Vö. *Herkely K.*, 1938a.; *Csilléry K.*, 1966. 5–47.
4. *Csilléry K.*, gy. 1951. EA 2537–38.
5. Vö. *Morvay J.*, 1955. 46.
6. Vö. *Martos G.*, 1962. 25–36.; *Zupkó B.*, 1975. 641–642.
7. Vö. *Herkely K.*, 1939. 41.; *Györffy I.*, 1929b. 142.
8. Vö. *Zupkó B.*, 1975. 42.
9. *Györffy I.*, 1956. 24.
10. Vö. *Györffy I.*, 1956. 67.
11. Vö. *Dala J.–Erdélyi T.*, 1941. 60.
12. *Fél E.*, gy. 1951. EA 3009.
13. Vö. *Dala J.–Erdélyi T.*, 1941. 57.
14. Vö. *Györffy I.*, 1956. 59.
15. Vö. *Tárkány Szűcs E.*, 1981. 780–783.
16. Ezek, valamint hasonló szólások a nevelési elvek szemléltetésére más vidékekről is ismertek. Vö. *Kresz M.*, 1949. és *Gazda K.*, 1980.
17. Vö. *Hoppál M.*, 1969. 247–263.
18. Vö. *Diószegi V.*, 1968. 217–251., aki a markoláb képzet elterjedtségi területének meghatározásánál Mezőkövesdet is említi.
19. Hasonlót közöl *Zöldy P.*, 1974. 515.
20. *Dala J.–Erdélyi T.*, 1941. 49.
21. Vö. *Kresz M.*, 1949. 64.
22. Vö. *Dala J.–Erdélyi T.*, 1941. 92.
23. Vö. *Répászky Z.*, 1981. 45–46.
24. *Gazda K.*, 1980. 134.
25. Néprajzi Lexikon II. 1979. 350.
26. *Pataki I.-né*, 1983. 53–57.
27. *Pető M.*, 1984. 40.
28. *Fekete J.*, 1920. 76.

„Az iskola küszöbének átlépése határkő a gyermek életében. Ettől fogva fokozatosan fogytkoznak önfeledt, gondtalan napjaik, s szaporodnak a kötelességeik. Ahogy szellemiekben gyarapodnak, többet és többet kell tanulniok, ahogy testileg erősödnek, nagyobb és nagyobb részt kell vállalniok a gazdasági és házi munkákból” – írja GAZDA Klára az esztelneki gyermekvilágról készült monográfiájában.¹

Iskoláskorig a hagyományozódás majdnem teljes egészében a család keretein belül történik. A gyermek a családján keresztül tanul meg, szerez ismereteket, az ő oldalukon vesz részt először a falu életében.² Iskolába lépésétől a gyermek ideje és tevékenysége megoszlik a család, az iskola és korosztálya hagyományos keretei között. „Amíg a gyerek iskolába járt, olyan volt, mint harangban az ütő: hol az iskola szabályaiba ütődött, hol a család akaratába” – állapította meg ZÖLDY Pál.³ Előző életszakaszához viszonyítva jelentősen kitágult körben, de továbbra is zárt közegben szerveződnek meg az iskolás gyerek korosztályának megfelelő kapcsolatai. Személyiségük gazdagodásával, a közösségben betöltött szerepük jelentőségének növekedésével színesedik is az iskoláskorúak élete: elmélyül kapcsolatuk a felnőttek társadalmával, de az egykorúakkal is. Ugyanakkor az iskola tudatosítja a nemek szerinti elkülönülést is. Nemcsak a közösség hétköznapijaiban, a munkában lesz egyre több feladatuk és szerepük az iskoláskorú gyerekeknek, hanem a jeles napok, az ünnepek szokásaiban is egyre nagyobb részt vállalhatnak, kapnak.

1. Az iskola

Az iskolának sem a szülők, sem a gyerekek nem tulajdonítottak általában nagy jelentőséget. „Tulajdonképpen annyi értéket láttak benne a parasztszülők, hogy az írás, olvasás, számolás elemeit

elsajátították a gyerekek. Amikor ezen túljutottak, már a hasznos hajtó munkák felé irányították a gyerekeket . . .”⁴ A mezeti munkák idején sok gyerek hiányzott, s csak az őszi gazdasági munkák befejeztével kezdtek el iskolába járni, s mihelyst kitavaszkodott, ismét szükség volt otthon a gyermeki munkaerőre, sorra kimaradtak az iskolából. Ezt igazolja a Mezőkövesd levéltári iratai között megőrzött 1885-ös bizottmányi jegyzőkönyv feljegyzése is:⁵ „A szülők csakis az őszi gazdasági munka teljes bevégezése után, október, sőt november hóban adják fel gyermekeiket, és mert a város lakosságát legnagyobb részben a földművelő osztály képezi, kétségtelen, hogy a tanköteles gyermekek igen csekély beszámítással ezek gyermekeiből állván, a szülők egy évben sem mulasztják el a törvény kedvezésével élni, és gyermekeiket saját gazdaságukban alkalmazhatása végett már május hóban visszatartják az iskolabajárástól . . .” Ugyancsak ez időből származó iratok szerint, amikor a felsőbb hatóságok, a vármegye tanfelügyelője új elemi iskola megnyitását szorgalmazta, Mezőkövesd előljárósága az iskolanyitás feleslegességét a következőképpen indokolta:⁶ „A testület . . . meg van győződve az oskolák szaporításának még ez idő szerint is szükségtelen voltáról . . . Azon tanköteles gyermekek, kiknek szülői anyagilag képesítve vannak arra, hogy gyermekeiket oskolába járassák, azok mind járnak oskolába, és így az oskolába nem járók csakis azok, kiknek szülői szegények lévén, nem képesek gyermekeiket ruházattal ellátni, kiknek ez okból tehát kényszeríteni sem lehet arra, hogy gyermekeiket oskolába küldjék.” A század végén, a millennium idején nyílt aztán néhány új osztály. Az iskolaügy fejlődésében minőségi változást a század eleje és a helybeli polgárság megerősödése hozott Mezőkövesden. Ennek köszönhető a polgári iskola életrehívása 1909-ben, majd a gimnázium első osztályának megindulása 1911-ben. Az iskolák gyarapodása, az iskoláztatás lehetőségeinek helyi javulása azonban elsősorban a polgárság, a vagyonosabb parasztság és a kisiparosság gyermekei előtt nyitott szélesebb kapukat. A summáság, a vándormunkás életforma a földműves szegénység gyerekeinek iskolázási esélyeit továbbra is nagymértékben korlátozta.⁷

A kisiskolás parasztyermekek felszerelése meglehetősen egyszerű volt, szinte csak a palatáblából és egy-két könyvből állt. A kisfiúk fedeles vászontarisznyában hordták a felszerelést, a kislányok pedig fejkendőbe csomagolták a palatáblát és a könyvet, s úgy kötötték át a derekukon, hogy hátul a rékli fodorjára feküdjön fel a könyv. Később árultak már *viaszkosból* vagy posztóból táskát is.

A gyerekek iskolai ruházata olyan volt, amelyet a család anyagi

helyzete megengedett. Különösen télen igyekeztek a testvérek ruháiból is válogatva az időjárásnak megfelelően felöltöztetni az iskolásokat. Mindenesetre új ruhát az iskolába nem adtak a gyerekekre, úgyszólván elnyúzta volna. A lányok piros *olajos zubbonyban* vagy *festő-zubbonyban* és *rékliben* jártak, a rékli alá hidegben kendőt is kötöttek, hogy ne fázzanak. Fejükre és vállukra kisebb vagy nagyobb fajta télikendő került a hidegben. A hagyomány szerint Szent Györgytől Szent Mihályig mezítláb jártak a gyerekek, a valóságban cipőt csak akkor húztak fel, ha már igazán hidegre fordult az idő. A kicsik a nagyobbaktól örökölt cipőt, csizmát használták, melyet „felpofoztak”, kijavítottak. A kisfiúk a hagyományos matyó ruhára télen kis *rokkot*, posztókabátot húztak és télisapkát viseltek. A kislányoknak anyjuk rossz rékli ujjából csinált ún. *gyugót*, melyet madzagra akasztva a nyakukban hordtak, s kezüket ebbe kétoldról beledugva melegítették. A *gyugóba* gyakran forró sült krumplit tettek reggel, s ez melegen tartotta a nagy hidegben is, tízóráira pedig megették a gyerekek az iskolában.

Az elemi iskolában az írás-olvasás-számolás mellett jelentős szerepet kapott a vallásoktatás.⁸ A kisiskolás kor fontos egyházi eseménye az első áldozás. Második osztályban kezdték tanulni a gyerekek a katekizmust, az első áldozás napja pedig a tanév vége felé, májusban volt, az ún. *fehér vasárnap*. A gyerekek matyó ünneplő ruhába öltöztek, a jógazda kislányoknak azonban fehér purgament szoknyát és lityát is csináltattak. A kislányok fejét kis koszorúval díszítették. A kisfiúk lajbijának gomblyukába pedig fehér bokrétát tűztek kis fehér zsebkendővel. Ez általában a keresztanya ajándéka volt. A kislányok imakönyvet és rózsafüzért kaptak ez alkalomra a keresztanyjuktól. Az első áldozást igyekeztek fényképen is megörökíteni.

2. Természetismeret

Az iskoláskorú gyermek életének nagy részét a szabadban töltötte, játékaik és munkája számára egyaránt a természeti környezet biztosított döntő mértékben keretet. Ebben a korban már nemcsak a ház körül, az utcán vagy a szomszédságban zajlik a gyerekek élete, mozgásterük kitágul, eljutnak a település távolabbi részébe is, sőt a falun kívüli világot, a határt, a mezőt is megismerik. Megismeri a gyermek így faluját, annak utcáit, határait, természeti adottságait is. Megtanul tájékozódni, tudja a *szegek*, *közök*, *utcák* nevét, a ha-

tárban a fontosabb dűlők, kaszálók, legelők nevét és a járást arrafelé. Az idősebbektől hallva megtanulja a környezetéhez fűződő hagyományokat, a helyi eredetmondákat, népies magyarázatokat, babonás történeteket, s mindezek által még erősebb szálakkal kötődik a tájhoz, falujához, szülőföldjéhez.⁹

A környezet- és természetismerethez hozzátartozik, hogy a szabadban tartózkodó, játszó vagy munkát végző gyerekek megfigyelik az egyes természeti jelenségeket, az időjárás változásait, az élővilágot, és megtanulnak ezekből „olvasni”, az egyes előjelekből következtetni. Hagyományos időjósági ismeretek Mezőkövesden is nagyszámban ismeretesek. Úgy tartják, eső lesz, ha a hangyák nagyon vonulnak, vagy ha a békák nagyon kuruttyolnak. Ugyanerre következtetnek abból is, ha a fecskék alacsonyan szállnak, vagy ha a verebek a porban fürdenek. Ha este piros az ég, másnap szél lesz. Ha az állatok szokatlanul viselkednek, időváltozásra számítanak.

A mezőn járva a gyerekek megismerik a természet és a vadon termő növényeket, ezeknek művelését és felhasználását, felfedezik és megtanulják a fogyasztható és a gyógyításra alkalmas vadnövényeket, ásványi anyagokat, madártojáást. Figyelik a vadon élő állatok életét, tulajdonságait. Ha lehet, játékaikba is bekapcsolják azokat, pl. a békát, csigát, katicabogarat, szarvasbogarat, cserebogarat is.¹⁰ A legeltetés közben megismerkednek a rájuk bízott jószágok viselkedésével, tulajdonságaival is. Megtanulják, melyik állat milyen fűvet szeret vagy éppen nem szeret legelni, megismerik, milyen ellenségei lehetnek az állatoknak (légy, bögöly, ragadozó madarak, ragadozó állatok).

Mindezek az átöröklött, hagyományozott, illetve a saját tapasztalaton alapuló ismeretek is segítenek a környezetben való jobb eligazodásban, ember és természet kapcsolatának elmélyülésében.

3. A gyermek mint munkaerő

A gyermekmunkának kisgyermekkorban komolyabb gazdasági értéke még nincs, inkább kiegészítő, a felnőttek munkáját segítő szerepe van. A gyermek csak részfeladatokat lát el, amellyel játszva-tanulva nő bele a munkába. Iskoláskorban azonban már keresőmunkát is végezhet a gyerek.¹¹

A legtöbb munkát a valóságban, látásból és gyakorlatból szinte magától sajátították el a gyerekek. Kiskoruktól látták, próbálgatták, a szülők, felnőttek csak néhány szóval, a bonyolultabb fogások

megmutatásával igazították el őket.¹² A mezei munkákkal korán megismerkedtek a gyerekek, kapálni, markot szedni ugyanis már a kicsiket is kivitték magukkal a szülők. Ha a felnőttek letették a szerszámot, a gyerek rögtön próbálgatni kezdte. Ha a kapával elcsapta a lábát, azzal vigasztalták, „nem baj, így tanulsz, akkor lesz jó, ha már hétszer csaptad el a lábad”. Aratásnál a gyerekek segítettek kötelet csinálni, és terítették le azt előre. Húzgálták össze a kévéket, gereblyéztek, ahogy a munka kívánta. Ha a felnőttek letették a kaszát, a fiú felkapta és próbálgatta, hiszen a kaszálni tudás a legények értékmérője volt. A felnőttek megmutatták, tanították, hogy csinálja: „Úgy jártasd a karodat, hogy a cipő ne maradjék alatta!” Cséplésnél a pelyvát húzták és hordták a gyerekek, a nagyobbak már töreket is. Részt vettek a gyerekek a kukoricafosztásban, babfejtésben, mákfejtésben és minden olyan munkában is, amelyhez sok munkáskézre volt szükség.

A gyerekek munkába tanulását meghatározta a család anyagi helyzete, a gazdaság követelményei is, ahogy megfogalmazták, a „szükség diktált”. A jógazda gyerekeire is számítottak a gazdaságban, a fiút befogta maga mellé az apja, a lányra is több mezei munka várt. A jógazdáknál mindig helye volt a gyerekmunkának, a jószágok körül és a határban is. Szegények gyerekeiből küsszolgát, cselédet, *pesztrát* fogadtak. Bérük igazán kevés volt, de legalább a más kenyerét ették, s egy éhes szájjal kevesebb volt otthon. Már a 9-10 éves gyerekeket odaadták napszámba is. 1-2 hétre szegődtek el például Eger környékére szőlős gazdákhoz egyelni, *iloncázni*.

A gyerekek munkába vonását, munkavégzését és a munkák megoszlását az anyagi helyzet mellett meghatározta a család nagysága, a gyerekek száma is. Minél nagyobb volt a család, annál szigorúbb volt a rend, annál nagyobb szükség volt a gyerekek munkájára is. Ahol sok fiú volt, utánuk mindig több a dolog, ott a lány hamarabb dolgozik. A sok gyerek között mindig a legnagyobbnak jutott sok dolog. Különösen az elsőszülött lánynak, aki szinte anyja helyett vezette a háztartást, és nevelte, gondozta a kisebb testvéreit.

A két nem munkaköre a nevelődés során fokozatosan elkülönült. A fiúgyermeknek egyre inkább apja mellett volt a helye, s a férfiak munkáival ismerkedett, mind az állatgondozásnál, mind a mezei munkában. A lány pedig a női munkákat, a háztartás, az otthoni gazdaság ellátását tanulta, a főzés-sütés, mosás munkáiban egyre nagyobb részt vállalt, kistestvérei gondozását végezte, és nem utolsósorban a Mezőkövesden kiemelkedő jelentőségű varrómunkával ismerkedett. Ilyen értelemben a fiúgyermeket inkább az apja, a lányt pedig inkább az anyja nevelte.¹³

Meghatározta a gyerekek életét a summás életmód is. Sok gyerekek töltötte a nyarat a summások között. A 6–10 éves gyereket *konyhamalacnak* nevezték, mert a gazdasszony mindenese, segítése volt. A nagyobb, erősebb gyerekek vízhordóként dolgoztak a felnőttek mellett. Bizony még alig bírta el a válluk a csobolyót, gyakran nagy távolságról cipelték a vizet. A vízhordás mellett tüzet raktak, gallyat gyűjtöttek, nyársat vágtak, minden felnőtt parancsolt nekik.¹⁴

Már egészen kicsi gyerekekre rábízta a jószágok legeltetését is. Ha saját jószágja nem volt a családnak, jógazdához adták liba- vagy malacpásztornak, illetve lóhajtónak az ekekapázáshoz. Fizetségük alig volt, egy kendőt vagy egy kis surcot, és „ezt-azt enni” kaptak érte.¹⁵ A néhány év iskolába járás mellett a pásztorkodás, legeltetés „az élet iskoláját jelentette a gyerekeknek”.¹⁶ Legtöbbet a libát kellett legeltetni, mert a többi állatot kihajtották a nyájba. A libákat kora reggel kihajtották a *gyepre*, vagy hordás után a *tarlóra*, és kora délután kellett hazahajtani. Az állatok őrzése közben jutott idő a *cimborákkal* való játékra is.

Sok matyó kisgyerek a munka révén már korán elkerült a szülői háztól, sőt a falujából is. Az 1920–30-as években az alföldi nagy tanyásgazdák kocsival jártak Mezőkövesdre gyereket fogadni *kiscselédnek*, jószágot őrizni.¹⁷ Jászszentandrásra például a szerződés áprilistól novemberig szólt, 2 mázsa búzáért meg egy pár szandálért. Libát, malacot, tehenet őriztek a gyerekek, az istállóban hálaltak, sokat szenvedtek és nélkülöztek. Sok gyerek már útközben a szekérről megszökött, de volt, aki a tanyáról gyalogolt haza. Apjuk azonban gyakran visszavitte őket, nem hagyhatta elveszni a fizetséget. Egy korabeli újságcikk a következő címmel tudósít az olcsó gyermekmunkaerőről:¹⁸ „Itt az olcsó fiú, itt a jó lány!” A híradás szerint egy szekéren 20 gyereket vitt Kövesdről a jászszentandrasi vásárra egy asszony, 6 hónapra adta el őket disznó- és libapásztornak, a nagyobbakat marokverőnek. Tizenöt és 25 pengő között volt az áruk.

A kislányok munkái között Mezőkövesden kiemelkedő szerepe volt a varrásnak, a matyó hímzés készítésének.¹⁹ Az alig néhány éves kislányok, „mihelyt a tűt felbirták”, már próbálkoztak a varrással. A 4-5 éves kislány már elkezdett *zsucskolnyi*. A kislányok elsősorban családi körben, anyjuktól, nagyanjuktól tanulták a varrást. Az olyan író- és varróasszonyok családjában, ahol állandóan szinte az egész rokonság együtt varrt, valóban belenőttek és belenelődtek a kislányok a varrás munkájába, az ezzel kapcsolatos is-

meretekbe, hiszen mindig ezt látták maguk körül.²⁰ Sok matyó kislány magában vagy teljesen titokban kezdte el a varrást próbálgatni kis rongydarabon, vagy éppen a kötője sarkán. Az asszonyok szertették azt a lánygyereket, aki mindig a varrók között, a *tanyán* forgolódott, „ebből lesz valami, mindig itt kuporog” – mondták.

A kislányok varrni tanulása ugyan nem tervszerű, tudatos tanítással történt, sokszor inkább csak ellesték, megfigyelték a felnőttek munkáját, ennek ellenére a varrás mint munka megtanulásában bizonyos rend is kialakult. A kislányok első feladatának a varrásban azt tekinthetjük, amikor anyjuknak és az asszonyoknak tübe fűzték a pamutot, selymet. Mindig annyi tű volt odakészítve, ahány színű selymet használtak a varróhoz. Ez a munka már a színekkel, illetve azok megfelelő használatával való ismerkedést is jelentette. A kislányok első tanulódarabja egy kis tépett rongy, zsebkendő volt, melyre anyjuk vagy egy hozzáértő asszony *írt* néhány motívumot. Kaptak hozzá pamutmaradékot vagy ún. *tépődött* selymet, amivel a felnőttek már nem varrtak. Ha látta az anyja, hogy ügyesedik a kislány varrása, adott neki pár krajcárt: „Vegyél vagy irass magadnak egy zsebkendőt!” Az első, önállóan kivarrt darabok általában kicsi, egyszerű mintával díszített munkák voltak: zsebkendő, vendéging-ujj, majd később vászonkötő.

A kislányokkal először a pamutos varrást csináltatták, amelyben a piros mellett csak kevés kéket és sárgát használtak, így ennek a hímzéstípusnak a színezését könnyen megtanulhatták. Az egyes motívumok varrási technikáját mind külön meg kellett tanulniuk. „Majd a másik jobb lesz” – biztatták az asszonyok a gyereket, ha nem sikerült. „Mintha rá volna fúva, olyan legyen!” – tanították közben.

Mire a kislányok iskolába kerültek, már szinte mindegyik önállóan tudott varrni. Sokan titokban a rajzolással is kísérleteztek, kalendáriumba, imakönyvbe *írták*, utánozták az ellesett mintákat. A lányok az iskolában is sokat varrtak a kézimunkaórákon.²¹ A tanítónő az ügyesebb kislányokkal magának is dolgoztatott, kihasználta ugyan a gyerekeket, de ez az ingyenmunka mégis dicsőségnek számított, hiszen a varrni tudás elismerését jelentette. Az ügyesség elismerése volt az is, ha az anyja megengedte a kislánynak, hogy besegítsen a *varrójába*. Az ügyesen varró gyerekeket sokszor hűsvét előtt kikérték az iskolából, hogy segítsenek a bőjti surcok, lobogós ujjú ingek, korozsmák varrásában.²²

Az ügyesebb lányokak tehát már saját vagy családi szükségletre is dolgoztak, pénzért varrtak, vagy testvéreiknek varrták ki a surcot, inget.

4. Társasjátékok

Ez a korosztály már elsősorban olyan játékokkal szórakozott, melyeket a cimborák, a gyermekbanda, vagyis az egykorúak csoportja nagyobb létszámban is együtt tudott játszani. Az egykorú fiúk és lányok jelentős részben közösen játszottak, szerepeik azonban már gyakran nemek szerint is elkülönültek.

A társasjátékok fejlettebb formái a dalos körjátékok. Mezőkövesden is ismertek az általánosan elterjedt körjátékok,²³ pl. a *Hej, meggy, meggy*, a *Haj, vára, vára*, a *Csillag Boris*, a *Hej, tulipán*, az *Itt ül egy kis kosárban*, az *Elvesztettem zsebkendőmet* kezdetűek. Példaként most álljon itt egy ilyen típusú játék mezőkövesdi változata:²⁴

A gyerekek körbe állnak, egy fiú a körön kívül, egy lány a körön belül.

Fiú: Tiszaparti kisleány / Gyere által a Tiszán

Gyere által a Tiszán / Megcsókollak a partján.

Lány: Nem megyek én, nem megyek / A legénytől én félek.

Fiú: Ne félj, kislány, nem bántlak / Subám alá takarlak.

(*Behajlik a körbe, és surcával letakarja*)

Felsütött a holdvilág / Elmehetsz már gyöngyvirág

Elmehetsz már utadra / Nem vágyom a csókodra.

A fiú eltávolodik messzire a körtől, erre szétválik a kör.

Lány: A kapuba jer vissza / A gyűrűmet add vissza

Fiú: Én a gyűrűt nem adom

Lány: Maradjon az ujjadon.

Erre mindnyájan párosával összefogózva táncolnak, a kettő a kör közepén. A játék a Csillag Borissal folytatódik.

Az énekes-táncos körjátékok mellett sokféle hagyományos sport- és ügyességi játékot is ismertek a matyó gyerekek. A *mancsózás* a sokféle elterjedt lyukbaterelgetős sportjáték kövesdi változata, melyet fagolyóval és az ún. *mancsózóhottal* játszottak.²⁵

Az általánosan *kapókövezés*nek nevezett játék helyi változata a *kocázás*.²⁶ Öt jól megfogható és dobható kis kavics kellett hozzá, vagy ugyanennyi színes kőgolyó, amely már bolti áru volt, s amit a matyó gyerekek ezért *pesti kocának* neveztek. Nagy kincs volt, büszke is volt rá, aki ilyet tudott szerezni. Ebben az ügyességi játékban a köveket különböző variációk szerint kellett feldobni és elkapni. Aszerint, ahogy a felkapandó kövek egymás után következtek, azt mondogatták: „Egyeske, ketteske, hármaska, négyeske, tillibe, talliba, Sebe Kispál Panniba, rakiba, kapiba, kész, jól felnézz!”²⁷

A bigézés, pitykézés, kurikázás elsősorban a fiúk, a csüddözés a lányok játéka volt, de legtöbbször együttesen is játszották ezeket. A *játéktanya* általában az istálló végében volt, ahova csapatostól összegyűltek a környékbeli gyerekek. Jó időben az utcán, az utca végén, a mezőn játszottak csoportosan. A közös játék lehetőséget adott a szorosabb baráti kapcsolatok és ugyanakkor a rivalizálás kibontakozására is. Kislányok-kisfiúk között is kialakulhatott kölcsönös vonzódás, amelyet a többiek a játékok során igyekeztek kihasználni, az illetékeseket összepárosítani, esetleg csúfolni is, vagy a játékban elfogultsággal illetni. Az *Adj király katonát* c. játéknál például, ha valaki az ellenfélhez húzott, csak gyengén tartotta a kapcsot, és könnyen elengedte a kezét, akkor rögtön csúfolták: „mert a szeretője, azért engedett neki”. Ha egy kisfiú jól meghógolyózott, *megpumázott* egy kislányt, ezt is a vonzalom jeleként értékelték a gyerekek. A *szeretőket* gyakran ki is énekelték a többiek.

A játékok során tehát a gyerekek beletanultak a közösség hagyományos játékkultúrájába, megmutathatták ügyességüket, talpraesettségüket, énekelni és táncolni tudásukat is. Beletartoztak korosztályuk kisebb-nagyobb létszámú közösségébe, melynek belső szabályait, az összetartozás, egymáshoz alkalmazkodás íratlan törvényeit is megtanulták. A két nem bizonyos vonatkozásban már a játékban, a barátkozásban is elkülönült, másrészt viszont a közös játék, közös élmény révén össze is tartozott. A csapatokon belül egyneműek és különeműek között is személyes közelebbi kapcsolatok és ellenségeskedések is természetes módon kialakultak.

JEGYZETEK

1. *Gazda K.*, 1980. 59.
2. Vö. *Kresz M.*, 1949. 59.
3. *Zöldy P.*, 1974. 529.
4. *Györgyi E.*, 1979. (katalógus)
5. Borsod-Abaúj-Zemplén megyei Levéltár. Mezőkövesd nagyközség iratai. Bizottsági jegyzőkönyv 1876–1887. Az 1885. május 2-i bejegyzés. Idézi *Sárközi Z.*, 1975. 171.
6. Idézi *Sárközi Z.*, 1975. 139.
7. A mezőkövesdi iskolaügy történetéhez vö. *Sárközi Z.*, 1961. 58–66. és *Sárközi Z.*, 1975. 138–140.
8. Vö. *Ortutay Gy.*, 1962. 497–511.
9. Vö. *Gazda K.*, 1980. 72.
10. Vö. *Pataki I.*, 1983. 52–53.
11. Vö. *Néprajzi Lexikon* II. 1979. 352. és III. 1980. 275.
12. Vö. *Kresz M.*, 1949. 36.
13. Vö. *Néprajzi Lexikon* II. 1979. 352.
14. Vö. *Dala J.–Erdélyi T.*, 1941. 98.
15. Vö. *Herkely K.*, 1939. 61.
16. *Herman O.*, 1902.
17. Vö. *Herkely K.*, 1939.
18. *Tóth K.*, gy. HOM NA 2720/2.
19. Vö. *Fügedi M.*, 1981. 69–74.
20. Vö. *Dajaszászné Dietz V.*, 1952. 139.
21. Vö. *Sárközi Z.*, 1975. 139.
22. Vö. *Dajaszászné Dietz V.*, 1952. 140.
23. Vö. *Lajos Á.*, 1969. 55–62.
24. *Fekete J.*, 1920. 75.
25. Vö. *Lajos Á.*, 1972. 403–424.; *Lajos Á.*, 1976. 108–116.
26. Vö. *Pető M.*, 1984. 36–39.
27. *Pető M.*, 1984. 39.

VI. A FELNÓTTKOR KÜSZÖBÉN

A rövidebbre-hosszabbra nyúlt iskolás évek után jelentősen megváltozott a fiatalok élete. Mind a családban, mind a faluközösségen belül másképp kezelték már az *iskolahagyottakat*, serdülőket.¹ E korcsoport tagjainak azonban inkább még csak kötelességei, mintsem jogai voltak. A nagyobbak lehetőségeit még tilalmak sora zárta el előlük. Nem illette meg őket még a nagylányos illetve a legényes öltözet, tilos a cigarettázás, a kocsmázás, az udvarlás, és a szórakozás lehetőségei is korlátozottak. A tilalmak, korlátok ellenére ezt a korcsoportot nagyfokú önállósodás is jellemzi. Lazulnak a szülőkhöz, testvérekhez fűződő szálak, a fiú kikerül a házból, anyjától az ólba, apjához. Sok gyereket idegen helyre adnak munkába, pesztrának, cselédnek, napszámosnak. A szegényebbek ebben a korban már elkezdik a summáséletemet. És otthon, a családi gazdaságban is sokkal önállóbban végzik már a munkákat, mint korábban.

A serdülőkor minden vonatkozásban átmeneti időszak a fiatalok életében, s előkészületnek tekinthető a következő korcsoportba, amikor már teljes jogú tagjai lesznek a fiatalok közösségének. Ezt az átmeneti jelleget tükrözi, hogy a tilalmak ellenére sok mindenben utánozzák a nagyobbak szokásait. „Az alulról felfelé törekvés állandó, a növekvő gyerekek a nagyobbat utánozzák, s soraikba akarnak jutni” – állapította meg SZENDREY Ákos.² Átmenet ez a gyermek- és felnőttkor között, de sem az egyik, sem a másik nem hajlandó intézményesen befogadni, elismerni a serdülőt. Mind a régi gyerektársak, mind a nagyobbak csúfolják, kigúnyolják, megviccelik őket, mint elfogadják. A két életkor határán álló, iskolásokat lenéző, ifjakat pedig bámuló, irigylő csoport így sajátos visszafogott magatartásra kényszerült. Ez a kettősség, átmeneti jelleg a serdülők társadalomban elfoglalt helyzetét, hétköznapijait és ünnepeit egyaránt átfogta.

A serdülő korcsoport megnevezése többféle: *suhader fiú*, *süldő fiú*, *suhanc*, s hasonlóan a lányoknál is *suhanclyány*, *süldőlyány*, majd *elsőszoknyás*.³ A fiúknak megkülönböztetik a kisebb,

12-14 éves *begréseket* és a nagyobb, 14-18 éves *suhancokat*. A *begrés* elnevezés eredetére többféle helyi magyarázat ismert: „Kisebb a legénynél, mint a fazéknál a begre.” „Anyád már elkészítette ott-hon a begrédet, miért nem méssz már haza?” – így viccelik őket a lányos házaknál.⁴ Csúfolódva *patkászeműnek* is nevezik a kis legénykéket, mert „ülnek a padkán, de nem ér le a lábuk”.

1. A serdülők helye a családban

A serdülőkortól kezdve még egyértelműbben szétválik a nemek szerepe. A lány helye az anyja mellett, a fiúé pedig apja mellett van. Ebben a korban a fiú már kikerül aludni az ólba, nagyobb legénytestvéreihez és apjához, tehát a férfiak világába. A lány pedig egyre több területen nemcsak segít anyjának, hanem át is veszi annak munkáit a ház körül.

A lányok megjelenése, ruházódása ebben a korban még nem olyan fontos, mint később, s ezért nem is olyan látványos, díszes. Iskoláskor után azonban megváltozik hajviseletük. ISTVÁNFFY Gyula szerint⁵ a századforduló táján még egészen menyecske korig viselte ily módon a lány a haját. *Semerítésnek* nevezték ezt a fésülési módot, amikor is a haját a fejtető egész hosszában középen ketté választották, s a széleire kétoldalt egy-egy ujjnyi vastagságú tincset *semerítenek*, azaz csavarnak, azt aztán a fül fölött elvezetve, a hátrafésült többi hajjal a tarkónál összekötik, s egyágú foncsikba fonják. A summásság elterjedésével a summásnak elmenő lányok hajviselete már módosult, ezt *aratólányosnak* nevezték.⁶ A göndör, hullámos hajat nem szerették a szülők, azt tartották, hogy „az ördög táncol a göndör hajon”, de a lányok között mégis divatba jött. Úgy csinálták, hogy benedvesítve befonták apróra a haját, s megszáradás után kibontva szép hullámos lett. A *serdülőlánynak* még alig van ruhája, ahogy kezd *felpendülni*, fokozatosan kapja a karton, a *pipi* (kartonféleség) majd a *purgament* (kasmír) szoknyákat, hogy mire „elkezd nagylyánykodni”, megfelelő ruhatára legyen minden alkalomra.

A fiúk, *suhancok* ruházata is még egyszerű volt. *Gyolcsgúnyát* a legényavatásig nem ölthetnek fel. Díszes lajbit még nem hordhattak, ingük és gatyájuk vászonból készült, még nem volt és nem is lehetett olyan díszes, mint a legényeké. A *suhanc* nem viselhet még nyakkendőt sem, s kalapja mellé nem tűzhet bokrétát.⁷

2. Munka

A serdülők életében mind komolyabb helyet foglal el a munka és a felnőtt munkára való felkészülés. A serdülő gyereket már komoly munkaerőnek tekinti a család. Nemcsak a családon belüli munkamegosztásban kap jelentős szerepet, hanem munkájával már pénzt is kereshet, rendszeres, gazdasági hasznot nyújtó munkákat végez. Meg is szólják, aki a munka helyett a játék felé kacsingat. „A legtöbben ebben a korban már úgy beleszoktak a munkába, hogy nem kellett őket figyelmeztetni kötelességükre.”⁸

A fiú, ha kijárta az iskolát, már *kikíváncozott* az ólba, apjához és a férfiakkhoz. Ezután ott van a hálóhelye, a tüzelőben. „A priccs az emelet, azon aludt a férfi, alatta tartották a tüzelőszalmát, mert hidegben tüzeltek az ól közepén. Ebben a tüzelőszalmában aludtak a gyerekek. Ezeknek még dunnát vittek ki fekete huzatba húzva. Különben lópokróccal takaróztak a férfiak. Ha nagyobb volt a család, még a szénatartóban is aludtak. A férfiak beszélgettek, a legények kártyáztak, a suhancok meg hancúroztak, nem bírtak az erejükkel” – írja PETŐ Margit.⁹ Az ól kényelmes *tanyája* a férfiaknak. Öregebb emberek, legények összegyűltek esténként a tüzelős ólban *tanyázni*.¹⁰ A tüzelést és a beszélgetést az öregebbek irányították, a termésről, a jószágokról, az időjárásról, a politikáról egyaránt szó esett ilyenkor, de előkerültek a régi történetek, katonaélmények, mesék is. A legények *tanyázása* a tüzelős ólban már a férfiakkhoz való tartozás és az elkülönülés megnyilvánulása. A fiatalok hallgathatták a felnőttek beszélgetését, így ismereteket, tapasztalatokat szereztek, s ugyanakkor a férfiak viselkedését is elleshették, tanulhatták. A legények külön *tanyát* is rendeztek, az emberektől külön *tüzelőbe* is jártak. A kisebbeket, a suhancokat is megtűrték maguk mellett. A zsellér család férfi tagjai, akiknek nem volt saját tüzelős óluk, azok is eljártak esténként más gazda óljába *tanyázni*.

A fiú apja mellett tanulta a férfiak munkáját az állatgondozásban és a mezei munkánál is.¹¹ E korban már sok munkát önállóan elvégez, néhány nehezebbet pedig most kezd megtanulni. Meg kell tanulnia a kaszálást, és bírnia kell majd a teli zsákot is, hiszen hagyományosan ez volt a legények értékmérője.¹²

A fiúk, ha rákényszerült a család, már kiskoruktól megismerkedtek a summásélettellel is. A kisebbek csak vízhordónak mentek, a suhancok azonban már *félrészesnek*, *félkezesnek* vagyis az asszonyokkal egyenlő bérért.¹³

Az *iskolahagyott* lány anyja mellett jelentett állandó munka-

erőt.¹⁴ A kisebb testvérek ellátása, a takarítás szinte teljesen az ő feladata volt, s anyja mellett tanulta a nehezebb női munkákat, a tésztagyúrást, kenyérsütést is. A dagasztás volt az első, amit meg kellett tanulnia, továbbá a kemence megfelelő befűtését, s a sütés titkait is. Anyja mellett egyre tevékenyebben és egyre önállóbban végezte ezt a nehéz és fontos munkát.

A másánál is elkelt a segítség. Vízet kellett hordani, sokan az *artézi kútra* hordták öblíteni a ruhát, cipekedni kellett.

A serdülő lány a mezei munkákból és egyéb gazdasági munkákból is szükség szerint egyre inkább kivette a részét. A kapás növények ápolása sok munkáskezet kívánt, a gabonafélék betakarításához is szükség volt a női munkára.

Minden szabadidejükben és esténként anyjuk mellett varrtak a lányok. Ebben a korban már önállóan dolgoztak, vagy a családtagok számára, vagy kereskedőnek pénzért.¹⁵

3. Szórakozás

A serdülők szórakozási lehetőségei – korcsoportjuk átmeneti jellege miatt – meglehetősen korlátozottak voltak. Néha szívesen bekapcsolódtak még a kisebbek játékába, főleg azokba, amelyek ügyességet, bátorságot kívántak, ezt azonban a felnőttek se nézték jó szemmel, és a gyerekek is gyakran kicsúfolták őket. Szívesen utánozták a legények és eladó lányok szórakozását, szokásait, viselkedését is, ezt azonban csak bizonyos korlátok között tehették, mert a tilalmak áthágására a nagyobbak rögtön figyelmeztették őket.

A fiúk az egykorú cimborákkal már csapatokba, *bandákba* verődtek. Néha a tüzelős ölben hancúroznak, kártyáznak, de összegyülekezve el-eljárnak már a lányokhoz is. Ott azonban – bár kedvesen viccelődve – figyelmeztetik őket fiatal korukra: „Vigyetek széket, hogy be tudjatok kopogni!” „Nem ér le a lábatok a székről, a padkáról!” „Anyád már elkészítette otthon a begrédet, miért nem méssz már haza?” Bár a legények megtűrik őket a lányos háznál, de a beszélgetésbe beleszólniuk nem szabad, s ha figyelmeztetik őket, illik hazamenniük. A lányok sem veszik még komolyan a suhancok udvarlását, de ha még olyan fiatalok, hogy legények nem nagyon járnak hozzájuk, a suhancot is elfogadják.

A fiúk titokban természetesen már próbálgatják a cigarettázást, ivást, kocsmázást is. Ha a legények azonban meglátják a suhancnál a cigarettát, kiverhetik a szájából.¹⁶ Vagyis a suhancok ta-

nulgatják, ellesik, kipróbálják a legényszokásokat, készülnek a legényéletre.

A serdülő lányok szórakozási lehetőségei a szülők gondolkodásmódjától függtek, ők döntötték el, hogy *lyánykodhat-e* már, vagy korai még. Ha korainak tartották a legénycapatok látogatását, az anya azt válaszolta a kopogtató, bebocsátást kérő legényeknek: „Kicsi még a mi lányunk!”

A suhancoknak a helyi normák szerint is elfogadott szórakozási lehetősége az *ivó* volt.¹⁷ A legények és a suhancok külön szervezték az ivót. Az ún. *első suhanc*, a suhancscapat vezéregyénisége bérelt egy házat a tánchoz, *ivógazdát* fogadott egy idősebb, markos ember személyében, az látta el a felügyeletet, vigyázott a rendre. Az volt a fizetsége, hogy szabadon ihatott a borból. A suhanc ivóban régen dudás játszott, a kemencesutban kuporogva. A suhancok itt próbálhatták ki tánc tudásukat, mulatoztak, nótáztak. A lányok is először az ivóba jártak szórakozni, táncolni, ott kezdték a *lyánykodást*.

4. A gyermek az ünnepeken, népszokásokban

A gyerekek kicsi koruktól részt vettek a közösség hagyományos ünnepeiben, a népszokásokban.¹⁸ Kezdetben inkább csak passzív módon, szemlélőként, a nagyobbak és a felnőttek társaságában, később azonban egyre több szokásnak aktív résztvevőivé, szereplőivé váltak. Ezzel egyrészt elsajátították az egyes népszokásokhoz tartozó szerepeket, másrészt pedig éppen a szerepek eljátszásával, a szokásokban való aktív közreműködéssel a közösséghez való tartozásuk is szorosabbá és fontosabbá vált.¹⁹

Az ünnepek, jeles napok a paraszti élet rendjéből és ritmusából adódóan is a késő ősztől tavaszig tartó időszakra tömörültek. Mezőkövesden archaikus népszokások kevéssé maradtak fenn, az ünnepek erősen vallásos színezetűek.

A tél eleji jeles napok jósló szokásai, babonái inkább csak az emlékezetben élnek a matyóknál, nem gyakorolták azokat. A Mikulás-napi ajándékozás – a gyerekek kedvében járva – szokás volt ugyan, de hagyományos alakoskodásra nem emlékeznek. Mikulás-kor a gyerekek a kiscipőt, csizmát kipucolva az ablakba tették, és *szuszinkát*, almát, diót, aszalt szilvát esetleg narancsot kaptak bele. Apjuk néha tréfából vöröshagymát is tett a cipőbe, „keserűségnek”, ahogy mondták.

Mind a néprajzi szakirodalom, mind a korabeli sajtó felfigyelt a matyók látványos betlehemezésére.²⁰ A mezőkövesdi betlehemi játék érdekessége, hogy beöltözött eladó lányok játsszák. Néprajzi irodalmunkban két változatát ismerjük: a régebbi, archaikusabb szövegváltozatot VOLLY István közli,²¹ ÉBNER Sándor²² pedig az újabbat, melynek szövegét egy helybeli káplán írta. A négy pástort játszó lányok öltözete matyó legényruha, vagyis lobogós ujjú ing és bőgatya, esetleg fodros alsó, melyen a deréktól elől rózsaszínű és kék szalagok lógnak. A lányok nyakát galáris díszíti. Fejdíszük közel fél méter magas kúpos süveg, amelyet színes papírszalagokkal vonnak be, s ezek hátul csaknem a földig lógnak. A homlokot mirtuszkoszorú díszíti. Zörgős botot tartanak a kezükben. Az Öregt játszó lány szűrt, nagy csizmát és kopott kalapot visel, kezében bunkósbót. Az állát nagy kenderszakáll takarja. Hajlott háttal, a botra támaszkodva jár. A betlehem olyan mint egy matyó tüzelősől, benne a szent család és a jószágok.²³ Ezt az az asszony viszi a kezében, aki az egész betlehemjárást megszervezte. Házról házra járva eljátszották a betlehemi történetet, almát, diót és pénzt kaptak érte a háziaktól, melyet a szervező asszony gyűjtött össze. Régen több ilyen csapat is járta Kövesdet. A 20-as években Mahunka Imre tiszteletes szociális célra szervezett betlehemezést.

A karácsony kiemelkedő ünnep a matyóságnál.²⁴ Mezőkövesden a karácsonyfa borókafenyő volt. A fácskát *karácsony bőtyén* délután „öltöztették fel”, de a fára való díszek készítése már korábban megkezdődött. Kukoricát pattogtattak, felfűzték cérnára, hogy jó hosszú legyen, körbeérje a fát. Színes papírokat nyírkáltak láncnak, tojásfehérjével karikára ragasztották, s a láncszemeket egymásba fűzték. Apró mézeskalács figurákat vettek, mindenekelőtt anygalkát, báránykát. A dióba gyufaszálat szögeltek, tojásfehérjébe mártották, és aranyporral bearanyozták. Ezt is felakasztották a fára. A szentképeket *tővel* keresztülvarrták, az is a fára került. Az alma sem maradhatott el a díszek közül. A fa a leterített asztalra került, mellé állították a betlehemet, a szenteket. Az anya karjára vette a legkisebb gyereket, a többiek is a fa köré gyűltek, úgy énekeltek. Összegyűlt ilyenkor az egész család, ünnepi hangulatban várták, hogy indulhassanak az éjféli misére. Az ünnep rendjéhez az étkezés sajátos hagyományai is hozzátartoztak. Napközben bőjtöltek, csak keveset ettek. Mikor az éjféli miséről hazaértek, akkor ettek hurkát, melyet *angyalhurkának* neveztek. A sok koplalás, olajos kenyér után, aki csak teheti, disznót öl karácsonyra, vagy ha magának nem telik, a szomszédból kapott kóstolót tartogatja kará-

csony estére. Lányos háznál karácsony este összegyűltek a legények, és éjfélig kártyázással töltötték az időt. *Almázásnak* nevezték ezt a közös szórakozást. Alma, dió, mézeskalács volt az asztalon, ez volt a *bank* is. 11 óra után indultak a fiatalok az éjféli misére. A karácsony két napja a rokonlátogatások ideje volt. Szilveszterkor hagyományos népszokások nem voltak Mezőkövesden. Újévet is inkább a gyerekek köszöntgettek, pénzt kaptak érte.

Gyertyaszentelő Boldogasszony napján gyertyát szenteltetnek Mezőkövesden is. Február 3-án, Balázs napján balázsolnak torokfájás ellen. Régen almát is szenteltettek, aki ebből eszik, nem fog fájni a torka.

Farsang utolsó három napja is jeles ünnep. Az első nap vasárnapi rend szerint szentmisék vannak, a másik két napon egy-egy mise van, amelyen mindenki részt vesz. Mindhárom napon bál is volt több helyen, a fiatalok kitáncolhatták magukat. A menyecskék ilyenkor gyermekeikkel meglátogatják anyjukat, a rokonaikat, kocsonyát és fánkot visznek ajándékba.

Nagypénteken régen a gyerekek rossz fazekakkal, csengővel járták az utcákat, kolompoltak, nagy zajt csaptak. A húsvét böjtjét is szigorúan betartották a matyók. Mindenki készült a feltámadási körmenetre. A kisfiúk általában ekkor kapják keresztyanjuktól a *korozsmát*, s a körmenetben veszik fel először. A lányok is új ruhát, vagy legalább új cifraságokkal, díszekkel felújított ruhát vesznek fel ez alkalomra.²⁵ A húsvét hétfője a locsolkodás napja. A legények összeölelkezve, dalolva, csoportosan mennek a lányos házakhoz, és már hajnali két órakor felveszik a házat. A lány felöltözve várja őket. Régebben kihúzták a lányt a kúthoz, két legény lefogta a két kezét, és vödörrel öntötték rá a jéghideg vizet. Később inkább a pitvarban locsolkodtak már a legények, a vödörből merítették bögrével vizet. Terített asztal és bor várja őket a szobában. Végiglocsolják összes lányismerősüket, és 8 órára már le is fekszenek, mert nem állnak a lábukon.²⁶ Reggel a kisfiúk váltják fel őket. A szegényebbek otthon készítenek maguknak festett vizet, aki teheti, a *patyikában* rózsavizet vesz, és azt felszaporítja. A kicsi fiúkat nagyobb fiútestvérük kíséri el, nagy fehér kendőt visznek, amibe az ajándékot, a piros tojást, a *pipicset* (kis kalácska), süteményt gyűjtik. Néha kétszer, háromszor is hazaviszik a megtelt kendőt közben.

5. Leány- és legényavatás

A serdülőkorból a házasodásra érett korba való átlépésnek sokfelé hagyományos rítusai voltak. Az eladó sorba kerülő lányoknál Mezőkövesden formális avató szokások nem alakultak ki. Ez az esemény nem olyan intézményesített, mint a legényeknél, nem valódi avatás, hanem inkább valamilyen alkalomhoz kötött szülői döntés. A nagylányos ruhába öltözés, az udvarlók fogadása és a táncba való elengedés ténye voltak a korcsoportváltás legfontosabb kritériumai.²⁷

A legényavatás a tilalmak alóli felszabadulást jelentette. Ezután szabad volt a dohányzás, a kocsmázás, még a verekedés is, szabadon járhatott a lányokhoz és a táncba, meghívhatta a lányokat a különböző multságokba. Munkájáért már a férfiaknak járó egészséért kapta a legény, de el is várták tőle a felnőtt munkateljesítést.²⁸

A legénykor kezdete a matyóknál általában a 18 év. A legénykorba lépésnek többféle külső megnyilvánulása is van, megváltozik ekkor a fiatalok helye és megítélése is a faluközösségben.²⁹ A serdülőkorból a felnőttkorba való átmenet rituális szertartása Mezőkövesden az *újlegényáldomás*.³⁰ A megközelítőleg egykorú és egy utcabeli legények összebeszélve egyszerre öltöznek fel *újlegény*nek. A summásságból hazatérve, ősszel 10-12 legény megállapodott, hogy mikor öltik fel az újlegényruhát. Ez az esemény általában az utcában tartott első őszi lagzi volt. „Kinek a lagzijára öltözzünk fel?” – így kérdezték egymást. Az újlegény megkülönböztető külső jele ugyanis a ruha volt. Ekkor öltik fel a zsinórdíszes, metszett gombos, ún. legénylajbit, a kivarrott lobogós ujjú gylcsinget, gylcsigtyát, a cifra hímzésű surcot, az aranyrojtos nyakbavalót, és a kalapjuk mellé is ekkor tűzhatték a *csiktojut*.³¹ Ezt öregebb legényektől vásárolták, akik már nem hordták. A lagzi napján felöltözve csoportosan vonultak a kocsmába, ahol az *öreglegény*eknek áldomást fizettek, hogy most már ők is közéjük tartozhassanak. Koccintottak, ittak, kezet fogtak. Az újlegények csak ekkortól mondhatták az *öreglegény*eknek, hogy „te”. Az öregebb legények tréfásan hátba ütögették őket. „Itt lyukadjon ki legelőször a lajbi a hátadon!” Ezzel fogadták be őket a legények közé. Mikor megitták az áldomást, elindultak dalolva a lakodalomba, elől az újlegények, utánuk az *öreglegény*ek. A lakodalmas nép is külön figyelmet szentelt nekik: „Megjöttek az újlegények!” Az idősebbek figyelték, értékelték viselkedésüket, öltözetüket egyaránt. Az újlegények vé-

gigtáncolták és mulatták az őszi-téli összes környékbeli lagzit, ahol megmutathatták mindenkinek, hogyan tudnak inni, mulatni, táncolni, sőt ha alkalom és ürügy adódott rá, verekedni is.

Az újlegény viseletét a szülők vették, csináltatták, általában a summásságban keresett pénzből. Az *íróasszonyok* is igyekeztek minden évben újabb mintákat kitalálni a surcokra, lobogós ingekre, ezért tartották azt Kövesden, hogy a ruhájukról meg lehetett ismerni, ki melyik évben lett legény.³² A dúsan hímzett lobogós ujjú gyolcsinget a legény keresztanyja csináltatta, ha módja volt rá, más ruhadarabot is ő vett az újlegényöltözethez, sőt még pénzt is dugott keresztfia lajbizsebébe az áldomás költségeire.

Az újlegényavatás szokásáról 1938-ban a Borsod c. napilap is tudósított.³³ A cikk szerint ekkorra az avatás szokása úgy módosult, hogy abban lányok is részt vettek. Az avató vőfély rigmussal köszönti a felsorakozott legényeket, kezében aranyozott kaszát tart, mely az *egész rész*, vagyis a summásmunkában a felnőtt férfivé minősítés jelképe. A kasza kézről kézre jár, majd a vőfély kézfogással is felöltöztet fogadja a legényeket. Ezután az avató lányok aranyfüstös rozsmaringot tűznek a legények kalapjához, valamint egy-egy piros almát adnak át nekik: „Most értetek meg, mint a piros alma”. A ceremónia után áldomást isznak, utána pedig táncolnak, mulatnak a fiatalok.

Az újlegényavatás szokása még a felszabadulás után is megvolt Mezőkövesden. Utcarészenként fogtak össze a legények, aznap – vasárnap – reggel már legényviseletben mentek a 7 órás misére, dél után pedig harmónikaszó mellett mulattak, ha jó idő volt, az udvaron, rossz idő esetén pedig az istállóban vagy a házban.³⁴

Bár vezető személyt, legénybírót Mezőkövesden nem választottak maguknak a legények, de minden utcában volt egy-egy tekintélyes legény, akinek a szavára legjobban hallgattak, s akitől tartottak is a többiek. Ezt *verekező legénynek* nevezték, aki testi erejénél, ügyességénél fogva vált vezető egyéniséggé, ő tett rendet, ha valami rendbontás, vita volt, figyelmeztette, elzavarta a nem megfelelően viselkedő legényeket a lagziból, bálból.

JEGYZETEK

1. Vö. Néprajzi Lexikon III. 1980. 270–271.; Györgyi E., 1979.
2. Szendrey Á., 1952. 358.
3. Vö. Kresz M., 1949. 28.; Herkely K., 1939. 42.
4. Morvay J., 1955. 38.
5. Istvánffy Gy., 1896. 78.; Kerékyártó A., 1937. 41.
6. Vö. Fél E., gy. 1951. HOM NA 769.
7. Vö. Istvánffy Gy., 1896. 82.
8. Kresz M., 1949. 11.
9. Pető M., 1984. 84.
10. Vö. Herkely K., 1936. 213.
11. Vö. Fél E., gy. 1951. EA 2617.
12. Vö. Szendrey Á., 1952. 360.
13. Vö. Herkely K., 1936. 213.
14. Vö. Tátrai Zs., 1981. 76.
15. Vö. Fügedi M., 1981. 69–74.
16. Vö. Herkely K., 1939. 98.
17. Vö. Herkely K., 1936. 212.
18. Vö. Dömötör T., 1964. és Dömötör T., 1972. valamint Bálint S., 1976.
19. Bár az egyes népszokásokba a gyerekek különböző életkorban kapcsolódnak be, illetve életkoronként változhat a szokásokban betöltött szerepük, a bemutatást mégsem fejezetenként, tehát korcsoportonként, hanem így módon összevonva tartottam áttekinthetőbbnek.
20. Vö. Ébner S., 1929. 48–56.; Volly I., 1938. 45–55. és Tóth K., gy. HOM NA 2720/1., melyben a Pesti Naplóból Balogh Rudolf korabeli fotói találhatók.
21. Volly I., 1938. 49–55.
22. Ébner S., 1929. 48–56.
23. Vö. Volly I., 1975. 737–744.
24. Vö. Sándor I., 1975b. 705–710.
25. Vö. Dala J.–Erdélyi T., 1941. 28.
26. Dala J.–Erdélyi T., 1941. 29.
27. Néprajzi Lexikon III. 1980. 416.
28. Vö. Szendrey Á., 1952. 358.; Györffy I., 1956. 59.
29. Vö. Herkely K., 1936. 210.
30. Herkely K., 1936. 210–213.
31. Vö. Györffy I., 1956. 26.
32. Vö. Dajaszászné Dietz V., 1952. 141.
33. Borsod, 1938. XII. 31. 2–3.
34. Tóth Kálmán gy. HOM NA 2720/1.

VII. ELADÓ LÁNYOK ÉS LEGÉNYEK

A felnőtt korba lépő *eladó lányok* és *legények* életük csúcsára érnek.¹ Ez a rövidebb-hosszabb, a házasságkötésig tartó életszakasz csupán néhány hónap illetve év, s ezalatt a mindkét nembeli fiatalok a közösség érdeklődésének, figyelmének középpontjában állnak, szinte kirakatban élnek. Elsajátították már a felnőttektől elvárható ismereteket, teljes értékű munkaerővé váltak a családban, illetve a közösségben, önálló – megfelelő minőségű és intenzitású – munkavégzéssel kell helytállniuk.² Emellett azonban minden korábbinál több lehetősége van a fiatalságnak a társas együttlétre, szórakozásra.³ Ez az időszak e szempontból is a legmozgalmasabb, legszabadabb életszakasz. A lehetőségek határait természetesen a közösség hagyományai, erkölcsi normái szabják meg. A sokféle társas munka- és szórakozási lehetőség egyben alkalom az egyéni értékek, erények számbavételére és felmérésére is. Az ügyes, szorgalmas, gyorskezü fiatalnak jó híre, nagyobb értéke lesz. A megjelenés, az öltözködés és a viselkedés is fontos értékmérő. A társas együttlétek különböző formái azonban mindenekelőtt a párválasztáshoz biztosítanak fórumot, mind a fiataloknak, mind pedig a szülőknek, a közösség felnőtt tagjainak.

1. Megjelenés, szépségideál

A testi fejlettség, az ügyesség, dologosság, valamint a közösség megjelenési és viselkedési elvárásaihoz való alkalmazkodás a felnőtté válás elismerésének is alapfeltétele volt. A fiatalok igyekeztek is a közösség által kialakított ideálokat megközelíteni, s magukat – az elvárt normákhoz alkalmazkodva – elismertetni, s ezzel megbecsülést szerezni.

A lányoknál rendkívül fontos volt ebben az életszakaszban a megjelenés, a matyó öltözet megfelelő viselése. Testalkat szempontjából a jó erős testű, munkabíró lány volt az ideál: „hasa, fara

legyék, nem elől deszka, hátul léc.”⁴ A szépnek tartott *sugaras* lány karcsú, vékony derekú, de széles csípőjű, hosszú nyakú, erős, vastag karú alakot jelentett.⁵ A jellegzetes matyó viselet részletei és összehatása is nagymértékben befolyásolták és meghatározták a szépségideált. „Mint egy előírt szertartás”, olyan a matyó ruha és annak viselése.⁶ Bizony nehéz volt, sok szenvedéssel és türéssel járt, amíg a lány beleszokott és megtanulta. Mindenekelőtt édesanyja tanította, segített is az öltözésnél és türelemre intette. „Szépség nincs sanyarúság nélkül!” „Majd megszokod, az ember parancsolják magának!” „Türni is meg kell tanulni!” A matyó ruha ugyanis csak úgy áll jól, ha lapos a mell, ezért az eleve szűkre szabott ingvállak, lityák alatt szűk kis blúzt is hordtak, sőt sokszor kendővel, pánttal is lekötötték a mellüket, hogy szinte levegőt is alig kaptak. Amikor már olyan lityát hordtak, ami nem volt szoros, jobban látszott a mell, az idősebbek sokszor keményen megszólták a „divatozókat”, sőt „cifra kurvá”-nak nevezték őket.⁷ A hosszú, sok anyagból ráncolt szoknyákat szorosan kellett a derékra kötni, hogy szép legyen az esése, menés közben a mozgása, és karcsú derekat mutasson. Bizony, a gyürkőzőmadzag nagyon szorította a lányok, asszonyok gyomrát, derekát, ezt is meg kellett szokni. A matyó viselet sajátos testtartást és járást is kívánt: „Fejet fel, egyenesen, nem a talpad alá bámulni!” „Megmutatja magamagát a szoknya, csak egyenesen hordozzad!” „Szépen lóbáld a kezed, nem piszkafa az!” „Móringolva járj, hegyesen!” – így és hasonló intelmekkel tanították a lányokat.

A fiatalság minden szempontból a közösség figyelmének és érdeklődésének középpontjában állt, viselkedésüket, ruhájukat figyelték, megbeszélték és értékelték a többiek. Ha valaki nem felelt meg az elvárásoknak, bírálták, megszólták: „se állása, se járása”, „mint a szalmakazal vagy madárijesztő”. Ha egy lányon nem jól állt a szoknya, még a gyerekek is csúfolták: „hosszabb péntek, mint szombat!”

A lányok ékessége volt a haj, a szorosra font hosszú hajfonat. Szépnek a fejhez simuló, fénylő hajat tartották, ezért brillantinnal kenték, hogy fényes legyen és tartson. Amikor a lányok eladósorba kerültek, *semerítve* hordják a hajukat. Már nem három részre osztják a fejtetőn, hanem középen kettéválasztva a homlok két oldalán egy-egy ujjnyi vastagságú tincset csavargatnak, *semerítenek*. Ezt a fül fölött elvezetve a hátrafésült többi hajjal a tarkónál összekötik és egyágú foncsikba fonják. A tarkónál még *gyugacsot* is tettek bele, hogy szépen álljon.⁸ Ünnepekre színes, díszes pántlikát kötöttek

a végébe. Később már egyesek sütővasat is használtak a homlok környékén, a haj hullámosításához. A gesztenyeszínű, sötét haját többre becsülték, mint a szőkét. A pirospozsgás arc az egészséget, munkabírást jelentette, ezért a lányok mind arra törekedtek, hogy ne tűnjenek sápadtnak. Amikor karultak a főutcán, egy-egy leánycsapat be-bement egy kis közbe, ott jól megcsipkedték egymás arcát, hogy szép pirosak legyenek, mikor a legények előtt elsétálnak. Pirosítónak használták titokban például a cikória kávé papírját is, ami vízbe áztatva nagyon pirosat fogott. A szépítőszeret használatát ugyan nem nézték jó szemmel, azt főleg az idősebb nemzedék erkölcstelennek tartotta, titokban azonban mégis sok mindennel próbálkoztak a fiatalok.

A legények között az egyenes tartású, sötét hajú „mokány magyar” volt az ideál. „Úgy menjen, mint a *pecek*, hegyes állású legyen, aki kiveti a lábát” – így fogalmazódik meg az ideális tartás és járás. A híres, nyalka legény mindig „nagy lábujjhegyen ment, azon fordította magát, az ilyennek háromszor is meg kellett talpalni a csizmáját elől. Mellet ki, hasat be. Gunárnyaka legyen, a fejét feltartsa.”⁹ A szókére azt mondták, hogy „tót fajta, *hóka*, *kese* legény, hajnalkor született, nem pirították meg”. „A vörös zsidó-fajta, vörös ember egy se jó” – azt tartották.¹⁰

A felnőtt kor küszöbén mind az eladó lányok, mind a legények életében nagyon fontos a ruha. Ruhatáruk ekkor a leggazdagabb, legértékesebb, öltözködésüket a közösség is fokozott figyelemmel kíséri.

A lányoknak férjhezmenetelükig összegyűlik szinte az egész életükre szóló ruhatára.¹¹ Mindez a családnak rendkívüli anyagi terheket is jelent, bár a lányok a summásmunkával vagy varrással keresett pénzüket is szinte kizárólag a ruházatkódásra költötték. A szükségesnél lényegesen gazdagabb ruhatár használatának kialakult, hagyományos, ugyanakkor az állandóan változó helyi divat által is módosított szabályai voltak. A szoknyák, lityák, vállkendők színe, anyagának minősége meghatározta a viselési alkalmakat. Templomba, nagy ünnepekre mindig a legértékesebbet, a legújabbat vették fel. *Közvasárnap*, *litániára*, *karulásra* szintén más rend szerint öltöztek. A *befelé menő* ruha, a fonóba való, legények fogadására alkalmas *hordozó* ruha is elkülönült a ruhatárban. A viselet-együttes alkalmi funkcióját a kötény, surc tette teljessé.¹² A csipkedíszes *bőkötő*, a gazdagon hímzett surc, a melles kötény, a *nyargalásos* kötő vagy a vászonkötő viselésének egyaránt kötöttségei voltak a matyóknál. A lányokat a fiatal menyecskék ruházatától első-

sorban a hajviselet különböztette meg. A lányok kalárisa a menyecskékkel szemben a századfordulón mindig *pillengős* volt, vagyis elől, az alsó gyöngysor közepén egy csillag vagy szív alakú kis brossféle csüng alá.¹³

A század elején szokás volt, hogy a lakodalomban a menyasszony szinte egész ruhatárát bemutatta, minden bandaszóra más ruhába öltözött, egyet táncolt csak mindegyik ruhájában.¹⁴ Esküdni akkor még fekete *egyed virágú* selyemszoknyában, ingvállban és tarka selyemrojtos selyemkendőben mentek. Ebben táncolt először a menyasszony, majd a *purgament* és a selyem ruhák következtek, legvégül pedig a *delin* és a karton.

A legények új ünnepi ruhájukat a legényavatás alkalmával vették fel először. Gyolcsgatyájuk, hímzett, lobogós ujjú gyolcsingük, a legénylajbi és surc volt a legényöltözet, mely mind a suhancoktól, mind az idősebb, házasságuktól megkülönböztette őket. Az eladó lányokéhoz hasonlóan a férfi öltözet is a legénykorban volt a leglátványosabb, legdíszesebb.¹⁵ A legények ünnepi kalapja bokrétaival, pántlikával, árvalányhajjal, sőt strucc- és darutollal volt díszítve.¹⁶ Öltözetüket a lányoktól kapott ajándékok – bokréta, kendő, *farmadzag*os surc – tették még díszesebbé.

2. Erkölc, vallás

Az életük csúcán lévő fiatalok magatartásának legfontosabb rendezője a házasságra való felkészülés. Bár a szórakozás, társas élet lehetőségei, szabadsága szempontjából ez a paraszti élet legszabadabb és legváltozatosabb időszaka, de mivel a fiatalság élete a faluközösség figyelmének középpontjában is áll, a szigorú erkölcsi normák betartása is kötelező.¹⁷ *Híres lányoknak*¹⁸ nevezték azokat a lányokat, akik valamivel kitértek korosztályuk tagjai közül. Öltözködésük divatot teremtett, szépségük, egyéniségük sok udvarlót vonzott. Bár öltözködésüket, viselkedésüket igyekeztek utánozni, a legények körében való népszerűségüket, a felállított díszes májusfát irigykedve veszik tudomásul a többiek, ugyanakkor könnyebben meg is szólták, el is ítélték ezeknek a lányoknak a viselkedését. „Az már nem jó, ha valakiről sokat beszélnek, vert rá a szó” – mondták. Nem szerették a szülők azt sem, ha nagyon udvarol a legény vagy nagyon engedékeny, szerelmes a lány, vagyis ha a fiatalok nyíltan kimutatták érzelmeiket. „Ne dézsából öntesd a szerelmet, csak korszórból csörgesd, hogy sokáig tartson” – így szólt az inte-

lem.¹⁹ Eladó lány ne villogtassa a legényre a szemét, szemlesütve, szemérmesnek kell lenni. Nem illik kacéran a legény szemébe nézni, sokat beszélgetni vele.²⁰ A lány tehát soha nem mutathatta ki igazán érzelmeit, sem a karulásban, sem a bálban, de még otthon az udvarlásnál sem. Ha a fiú átfogta a derekát, vagy karonfogva mentek, a lányt hibáztatták érte és szólták meg, s a szomszédok, ismerősök meg is mondták az anyjának, hogy helytelenül viselkedik a lánya. Ha későn jött haza a lány a lagziból, bálból, és reggel nehezebben kelt fel, azért is megszidták. A lányok moziba járását – különösen az idősebbek – sokáig nagyon erkölcstelennek tartották.

Amikor a lányok elmentek summásnak, anyjuk kioktatta őket, hogy nagyon vigyázzanak magukra: „hamarabb haza ne jöjjön a híred!” – így figyelmeztették őket a jó erkölcsre. Félték is a lányok, nehogy kinézzék őket magának az intéző vagy valami úrféle, mert azt nagyon szégyellték. „Parasztnek csak paraszttal legyen dolga” – ez volt a vélemény. Ha valakit megláttak, hogy úrfélével beszél, rögtön rámondták, hogy *miféle*.

A matyók között annak a lánynak nem volt nagy értéke, aki szolgálónak, cselédnek szegődött, vagyis kikerült a közösségből, annak ellenőrzése alól.²¹ Az ilyen számukra egyet jelentett a rossz-erkölcsű nővel. A lányok ezért is szívesebben mentek el summásnak, hogy megkeressék a ruhára-, stafírungravalót. A summáslány a közösség keretein belül maradt, ha jól viselkedett és szorgalmas volt, még növelte is becsületét.

A vallási élet, a templomba járás is sajátos tartalmat kapott a fiatalság életében. Összekapcsolódott a sétával, a saját és másik nem megfigyelésével, értékelésével, egyáltalán az ünnepeknek a hétköznapi munkásélet egyhangúságától eltérő külsőségeivel, méltóságával, ráéréssel.

A fiatalok hétköznapi általában nem jártak templomba, vasárnap azonban mindig. A reggel 7 órás mise volt a fiataloké, a lányok–legények miséje. A lányok utcák szerint elkülönülve álltak a templomban az oltár előtt, a legények helye pedig fent volt a karban, ők is utcák szerint csoportosultak. Reggel mise előtt a legények az utcán gyülekeztek, szintén utcák szerint elkülönülve, minden utca más sarkon. A lányoknak nem illett egyedül menni a templomba, a barátnők együtt mentek, de ők nem álltak meg az utcán. A templomba járás alkalmával kialakult találkozási lehetőséget dalban is megfogalmazták, megörökítették a matyók.²²

Állok, állok a templom sarkán egyedül
Arra jön a régi babám, kikerül.

A legények a mise végén is hamarabb kijöttek a templomból, mire a lányok jöttek, már ismét a megszokott sarkokon álltak csapatostól. A lányok tehát jövet-menet elmentek a legények előtt, s ily módon alaposan szemügyre vehették, meg is kritizálhatták egymást.²³ A lányoknak a mise után illett hazafelé sietniük. Ebéd után aztán ismét felöltöztek, akkor már délutánra, litániára való másik ruhába, és a 3 órai litánia előtt még néhányat *karultak*, azaz le-fölsétáltak a főutcán, karonfogva, csoportosan a lánybarátnőikkel, *cimborákkal*. A legények tizedenként csoportosulva akkorra az utca-sarkokon álltak, beszélgettek, cigarettáztak és mindenekelőtt *lesték* a lányokat. Szóltak hozzájuk, viccelődtek velük, de a lányoknak nem illett megállni a legényekkel beszélgetni, legfeljebb pár szóval válaszolhattak. Télen a legények hógolyót gyúrtak és megdobálták a lányokat. Ha valakit *megpumázott* (meghógolyózott) egy legény, az is a tetszés, udvarlási szándék jele volt. Litánia után már hazamentek a lányok, és készültek a legények esti fogadására.

Amikor megépítették Mezőkövesden az ún. kistemplomot, sokat beszéltek róla, hogy mégsem oda járnak, hanem felmennek a távolabbi nagytemplomba a fiatalok, még a település legtávolabbi utcáiból is. Feladták kényelmüket a hagyomány, a karulás, vagyis a vasárnapi közös séta és a legényekkel való találkozás kedvéért.

A matyók vallásos szokásaiban igen jelentős szerepe volt az ún. Mária-lányoknak. Ők egy hitbuzgalmi egyesület, a Mária-kongregáció tagjai voltak, amely elsősorban a fiatalok valláserkölcsi alapokon nyugvó nevelését, a hitélet erősítését, a Mária-kultusz ápolását tekintette céljának.²⁴ Ruhájuk a helyi népviselethez alkalmazkodó, de fehér volt, fejükön nagy koszorút viseltek. Nagy egyházi ünnepeken, úrnapján, a körmenetekben ők vitték a Mária-házat és a lobogókat. Mezőkövesden a Mária-lányok elsősorban a gazdálányokból szerveződtek, hiszen a summások nyáron otthon sem voltak, és a ruhát is nehezen tudták volna megcsináltatni. A Mária-lányokat nagyon *előkelőnek* tartották Mezőkövesden. Ha valaki közülük férjhez ment, annak a helyére lehetett bekerülni.

3. Otthoni munka

Ha eladó lány volt a háznál, annak a család életében, a ház megjelenésében is megmutatkoztak a jelei. Az ilyen lányos ház egy kicsit kirakat is volt, a család élete nyitottabb lett, jobban a közösség előtt zajlott. Az eladó lányok aktívabb társasélete, a korosztá-

lyával közös munka- és szórakozási alkalmak, a legények udvarlása sok tekintetben befolyásolta és átalakította a család, a ház életét. Mind a közösség idősebb tagjai, mind a lánypajtások, nem utolsósorban pedig a házasulandó legények figyelemmel kísérték a lány életét, otthonát, magatartását és szorgalmát egyaránt.

A lányok nagy gondot fordítottak a ház tisztántartására, csinosítására. „Régen olyan volt a lányos ház, mint a bazár” – vallják a mai idősek, akik a század első harmadában voltak eladósorban.²⁵ A helyiségek meszelését, tapasztását ilyenkor gyakrabban végezték, hogy mindig *takaros* legyen a ház. Télen a kemencét minden héten meszelték, mert lerugdosták, eldörgölték az oldalát, főleg ahol sok gyerek is volt. A konyhát minden szombaton *kifeketézték*, *bekérusolták* (a fal alján körbefutó fekete csík). A konyha és a pitvar *födjét*, s ha a szoba is földes volt, azt is seprés után kicifrázták, lyukas bádoggal tulipán, csillag, cakkos mintát locsoltak rá. A gerendákra findzsákat, csörgős kiskorsókat akasztottak, a lámpát színes krepp-papírral betekergették, sőt még a függönykarnist is feldíszítették. A falakat cifra keménycserép tányérokkaal díszítették, a tányérok szögére színes papírból csillagokat vágtak a lányok, hogy még szebb legyen.²⁶ A tányérok divatjára egymással versengve sok pénzt költöttek a lányok-asszonyok. „Mikor lányok voltunk, csak azt néztük, mit lehetne a falon tartani, meg azt, hogy a tányérok mellé milyenek kellenének még. Ha nem volt páros a tányér, úgy nézett ki, mint a sánta lány.” A ház helyiségei közül különösen a pitvart igyekeztek díszessé tenni, kicsinosítani, hiszen a lány itt fogadta az udvarló legényeket. Azt a lányt, aki nem törődött a pitvarral, megszólták. A lány feladata volt a ház előtti kis virágoskert gondozása is. A lányos ház ablakai tele voltak mályvarózsával, muskátlival.

A nagylányoknak már minden munkában részt kellett venniük a ház körül és a mezőn is. A ház takarítása, rendben tartása az ő feladatuk volt. Ha a lány nem ment a mezőre, otthon a főzésnél segített, kistestvéreinek ő viselte gondját. Vasárnap délelőtt a mise után az eladó lánynak már nem illett kimenni játszani, szórakozni, a konyhában segített. A kenyérsütés nehéz munkájában is részt vettek a lányok, a dagasztás az ő dolguk volt. Ilyenkor kora hajnalban kellett kelniük, hogy reggelre már ki is süljön a kenyér. „Ne lássa meg a nap a kenyeret a teknőben” – mondták.²⁷ „Csurog-e már az eresz?” – kérdezte az anyjuk, ha már nagyon izzadtak a lányok a dagasztásban. Ha a tészta elválik a kezüktől, és a dagasztó kéz tiszta marad, akkor volt kész a munka.

A nagylányra komoly munka várt a heti mosásnál-szapulásnál is. Ezt is korán reggel kezdték, hiszen a vízmelegítés, lugzás, szapulás sok időt és erőt kívánt. Öblíteni a patakra hordták a ruhát, ha volt a közelben, vagy az artézi kútra mentek.

A nyári nagy mezei munkák idején a lányok is részt vettek mindenben, ha nem mentek el summásnak. Télen a lányok-asszonyok fő munkája a varrás volt. A többi házi munkát is igyekeztek ennek alárendelni. Reggel gyorsan „elvégeztek a jószág körül”, rendet tettek a házban és leültek varrni. A délután és az este nagy részét is a varrás töltötte ki. Emiatt sokszor más munkát is elhanyagoltak. Az eladó lányokat kímélték, alig fogták be az egyébként számukra is kötelező munkákba, sokszor az anyjuk, nagyanyjuk elvégezte helyettük azt is, ha sürgős volt a varró, vagy már a stráfírun g készült. Ilyenformán a varrás – elsősorban a szegényebb társadalmi rétegeknél és a téli időszakban – a legfontosabb női munkák közé lépett elő.²⁸

Anyja mindig arra tanította a lányt, hogy szorgalmas, dolgozó legyen. „Előkelő” legyen majd a más házában, ha férjhez megy, vagyis mindig ő keljen fel legelőször, nehogy megszólják, lustának tartsák.

Eladó lány kortól kezdték varrni a stafírun gba valót, elsősorban a lepedőket.²⁹ Ezek a lepedőhímzések általában folyókás mintájúak voltak, piros pamut t varrták őket. Pamutos lepedője minden lánynak volt, gyakran 6-8 darab, de selymesre vagy *belínával* (berliner = színes gyapjúfonál) varrottra nem mindenkinek tellett. Sokszor csak kölcsönkérték a lagzira. Olyan is volt, hogy 2-3 egykorú lánycimbora összebeszélt, együtt varrták ki a selymes lepedőket, aztán sorba használták a lagzijukban, majd eladták. A férjhez menő lányok varró munkái közé tartozott a vőlegénynek szánt *jegy-ing* és *jegysurc* elkészítése is.³⁰ Ezt azonban sokszor nem maguk varrták ki, hanem megfizették szépen varró asszonyoknak. A saját szükségletre is másokkal, ügyes kezű specialistákkal való varratás elég általános jelenséggé vált a matyóknál. Inkább megfizették az árát másnak, csak szép és divatos legyen a minta, ne legyen *alábbvaló*, mint a másé. „Inkább varrok a kereskedőnek, kivarrom az árát!” – mondták, és idegennel csináltatták meg a sajátjukat, miközben idegennel varrtak maguk is.

A varrással keresett pénz t a lányok általában el is költötték a viseletre, az eladó lányok kötelező díszes, divatos ruháira, és a gazdag stafírun g darabjaira. Olyan sokat nem fizettek a varrásért, hogy jelentősen gyűjteni is tudtak belőle, a pénznek általában előre megvolt a helye, eltervezték, anyjukkal beosztották a lányok, hogy mit

vásárolnak belőle – *ragyogót*, pántlikát, surcra, lityára való anyagot. A tél folyamán a lányok elsősorban a tavaszi új ruhára varrtak, hiszen húsvétra, a feltámadási körmenetre mindenki újba igyekezett öltözni.³¹

4. A fonó

A hagyományos paraszti közösségekben élő fiatalság számára a fonó szórakozási, ismerkedési, udvarlási és munkaalkalom volt egyszerre, a társasélet talán legváltozatosabb, legszebb fóruma. A munkavégzés mellett a hagyományok megismerését, megszokását, az illő viselkedésnormák elsajátítását is biztosította, lehetőséget nyújtott egymás értékeinek és hibáinak megismerésére, baráti és szerelmi kapcsolatok kialakítására, összességében a közösség életébe és hagyományaiba való teljesebb beépülésre.³²

Mezőkövesden a hímzőmunka, a varrás fontosságának előtérbe kerülésével, a varrás, mint bér munka kialakulásával párhuzamosan az átlagosnál sokkal hamarabb, már a századforduló után kezdett háttérbe szorulni a szövés-fonás, és ezzel a fonó jelentősége. Kis Jankó Bori, az 1876-ban született híres íróasszony életrajzából tudjuk, hogy az ő lánykorában még illet a lányoknak fonni-szőni, de a telente felállított *eszváta* mellett már ő is szívesebben varrt, és csak ha idegen érkezett, akkor „ugrott be az eszvátába”.³³ A múlt század végén a szőni-fonni tudás tehát még hozzátartozott a lányok munkájához, s egyben értékmérő is volt. „Ezt a lányt vedd el fiam, jól tud fonni, nem bánod meg, ingre, gatyára nem lesz gondod”.³⁴ A lányok már az iskoláskor végétől jártak fonóházakba. A fonás időszakára – október végétől farsangig – gyakran egy-egy tágasabb szobát vettek bérbe, igénybe. Mezőkövesden a lányok általában az asszonyokkal együtt vagy asszonyfelügyelet alatt fontak. Amellett, hogy az asszonyok közelsége fegyelmezőleg és ösztönzőleg hatott, illő keretek között lehetőség nyílt a közös szórakozásra, udvarlásra is.

A díszes külsőre már a fonóban is sokat adtak. A lányok csinosan, a *hordozó ruhájuk*ba öltöztek fel, ha fonóba mentek. Igyekeztek a fonóeszközöket is széppé tenni, kidíszíteni. A guzsalyfejekre szebbnél szebb bojtdíszeket kötöttek színes berliner pamutból. Ezt a kis ökölnyi, labda alakú gömböt *bobnak* nevezték Mezőkövesden, könnyű, vékony bőrtokkal erősítették a guzsalyfej csúcsára, mely hímzett, *ringlivel* lyukasztott széles sallangokban folytatód-

dott, és tulajdonképpen a szösz rögzítését is szolgálta. A *bobra* apró színes berlinerbojtocskákat is szerettek rávarrni. A pántlikához pedig cifra szív alakú guzsalytű volt kötve, ez rögzítette a leszorító szalagot.

A fonóban minden lánynak megvolt a helye, ki-ki tudta, hová üljön le. Az ablak közelében helyezkedtek el, a fal mentén. A legügyesebb, elismert lányé volt a *tetsző hely*, más szóval *tyükrös hely*, ő ült a szoba legszebb részén, rendszerint a tükör alatt. Az ablakhoz legközelebb ültek a *leső lányok*, akik a legények érkezését figyelték. Az ajtó közelében ült az *ajtónyitogató* lány, aki az érkező legényeknek ajtót nyitott. Erre az alkalomra készítették a lányok a játékgalambot tojáshejéből, papírszárnyakkal, papírfarokkal. Ezt fonállal ügyesen rákötötték az ajtó falától az ajtó felső peremére, hogy az ajtó nyitására felröppenjen.³⁵

A fonás a fiúk érkezése előtt szaporábban ment, de a munkából nem hiányzott a játék sem. A játék és a tréfa természetesen a legények körül forgott. Jósolgattak a lányok, kit milyen nevű legény fog elvenni, kidalolták, összepárosították a fiatalokat. A munka közben énekelt dalok témája is a leányélet és a legények körül forgott.

... Víg Kövesdre gyertek házasodni
Mert ott tudnak szőni, fonni, varrni
Ott kapták fel a lobogós kendőt
Legényeknek szép kislány szeretőt . . .
... Kitették a selyemkendőt lobogni
Elmentek már Gáspár Erzsát tudatni
Látod, Erzsza, jobb lesz neked mint nekem
Téged vesz el Barci Peta, nem engem . . .³⁶

Ha sokára érkeztek meg a legények, nehezen telt a várakozás, legénybúvüléshez folyamodtak a lányok. A szabadkéménybe mindegyik lány belekiabálta a szeretője nevét. Aztán kimentek az udvarra *legényt kaparni*. A fonóháznak háttal állva a guzsalytalppal lábuk között hátrafelé kaparták a havat, miközben mindenki a maga udvarlójának a nevét kiabálta. „No, kapartunk már legényt!” – ezzel mentek vissza a házba.³⁷

A legények az esti harangszókor gyülekeztek, és csoportosan, nótázva indultak a fonóba. Érkezésüket az ablak megkocogtatásával jelezték. Gyakran egy-két szakajtó almát is beadtak az ablakon a lányoknak. Amikor beléptek a fonóba, nem ültek le rögtön, előbb nótát *rendeltek* a lányoktól, lábukkal keményen dübörögni kezd-

tek. Erre a jelre dalolni kellett a lányoknak. Eleinte külön asztalhoz ültek a legények, s onnan szállingóztak a lányok mellé. A fiúk igyekeztek elkapni a lányok leesett orsóját, akik azt csak csókkal válthatták vissza. Az orsó kiváltása rendszerint meg is történt, de ha a lány megtagadta a csókot, a legény bosszúból bicskával szétszabdalta az orsóról a fonalat, vagy lemotollálta, vagyis legombolyította a fonalat és kivezette a házon kívül egészen a kapuig.

Ha egy lány és legény között kölcsönös volt a szimpátia, akkor a legény a lány mellé ült tanyázni. A *tanyás legény* a lány kéttalpú guzsalyának az egyik felére ült. A legény levágta a kislány díszes guzsalybojtját, majd felkötötte ostordísznek vagy pipabojtnak. A lányok örültek a bojtrablásnak, hiszen ez a legény részéről közeledést, udvarlási szándékot jelentett. Az udvarló legény a fonóból hazakísérhette a lányt, s ha a vonzalom komolyabbá vált, vett neki ajándékba díszes faragott, karcolt, választóvízzel festett guzsalyt.³⁸

A lányok-legények fonóbeli közös játékaiknak a célja a párosítás volt. Legkedveltebb, általánosan ismert játékok voltak a *Megy a kosár* és a *Kútba estem, ki húzza ki* kezdetűek. A hosszú téli esték legmozgalmasabb fonóélménye azonban a maskarajárás volt, különböző állat- és emberalakok utánzásával szórakoztatták egymást a fiatalok. Legjellegzetesebbek a summáséletet ábrozó *ötöztettek* voltak, melyek a summásélet nehéz emlékeit gúnyolták, *figurázták ki*.

5. Summásmunka

A szegényebb lányok és legények már egészen fiatal koruktól eljártak summásnak.³⁹ A summásélet több hónapi kemény munkát, a faluközösségből, családból való kiszakadást is jelentett a fiatalok életében. Ugyanakkor saját közösségük tagjaival együtt, meglehetősen elzárva és összetartva éltek és dolgoztak idegenben is. Kikérültek ugyan a család ellenőrzése és fegyelme alól, bizonyos korai önállóságra kényszerültek, de a summásmunkára szerveződött közösség keretei között, a summásbanda szervezetében mégis felügyelet alatt voltak, életük, viselkedésük, erkölcsük az otthoni normákhoz, hagyományokhoz igazodott. A summásmunkára szegődött lányok-legények, fiatal házások a munkában és a szabad időben úgy foghatták fel együttlétüket, mint a korcsoportok szerinti hagyományos bandázás egyik változatát. Nem vihették ugyan ma-

gukkal a távoli majorokba a mezőkövesdi teljes szokásrendet, de amit lehetett, korlátozott lehetőségeik között rekonstruáltak belőle.⁴⁰

A summásnak induló lányok ún. *tallókeresztanyát* választottak maguknak, aki vigyázott a lányra, segített neki anyja távollétében az új életbe való beilleszkedésben.⁴¹ Előfordult, hogy ez az asszony lett később a lány bérma-keresztanyja is.⁴² A tallókeresztanya apró ajándékokat is vett a lánynak, imakönyvet, olvasót, findzsát, cifra tányért. Segített a ruhája rendben tartásában, megfésülgette a haját, sőt vasárnap még főzött is a lánynak. A lány a tallókeresztanyával való összetartozást, kapcsolatot azután otthon, Mezőkövesden is általában megtartotta.

A summásságban a nők-férfiak, a különböző korosztályokba tartozók közös fedél alatt éltek a *hodályban*, *barakkban*.⁴³ A közös szálláson azonban a matyók kialakították az elhelyezkedés bizonyos rendjét. „A *lánybanda* az ajtóval szemközt kapott helyett, hogy az legyen cifra.” A lányok mellett a házaspárok helye volt, másik oldalról pedig a magányos menyecskék, özvegyek fekhelye sorakozott. A legénybanda helye többnyire az ajtós fal két oldalában, sarkában volt. A summáscsoport elkülönülése az idegen szállás összefüggésében tehát az otthoni társadalom hagyományos szerkezetéhez, tagolódásához igazodik.⁴⁴

A lányok, asszonyok különös gondot fordítottak arra is, hogy környezetüket a körülményekhez képest kicsinosítsák. A fekvőhelyül szolgáló *priccs* alját téglából készítették, arra rudakat, deszkákat fektettek, erre került aztán a szögletesre, keményre tömött *trózsák*. A szalmazsákra terítik a lepedőt, majd az *inségnek* nevezett rongypokrócot, és erre jött végül a *fejel*. Az ágy végébe állították ládájukat. A fejükhöz akasztották az olvasót, keresztet, szentképeket, családi fényképeket. A falra polcocskát csináltak, volt, aki színes papiros falvédővel vonta be a hodály csupasz falát. A lányok kíváncsian figyelték egymást, ki hogyan tudja díszíteni, szebbé tenni szűkös környezetét. A summásbanda idősebb tagjai is figyelemmel kísérték a lányok ügyeskedését, s a lányok is büszkén vették tudomásul a dicséretet.

A lányok és a suhanc legények csak félkezesek voltak, vagyis félbérért, komencióért dolgoztak a summásságon, a férfi munkát végző legény kapott egész bért.

A fiatalság számára az ismerkedés, szórakozás, udvarlás hagyományos fórumai voltak a táncalkalmak, az *ivók*, *cuhárek*, *báldok*, lagzik, elsősorban a téli időszakban.⁴⁵ Az eladósorban lévő lányok és legények végigtáncolták a környékükön lévő lagzikat késő ősztől kora tavaszig. A jó táncosnak rangja volt, azt mind a fiatalság, mind a felnőttek számon tartották.

A legények az udvarlás alkalmával hívták meg a lányt táncolni a következő lagziba, bálba. A lánynak mindig azzal illet elmennie, aki először hívta. Ha a legény eljött a lányért, nem illet kézenfogva menniük, a lány mindig a legény mögött lemaradva ment kicsivel.

A tánc a szórakozás, udvarlás, ügyesség bemutatása mellett alkalmat nyújtott arra is, hogy a fiatalok a sérelmet megtorolják, a vétkest megszégyenítsék, mégpedig saját korcsoportjuk előtt. Ha egy lány csúfot űzött a legénnyel, vagy nem annak kedve szerint viselkedett, az a bálban kitáncoltatta a lányt. A legény felkérte táncolni, és amikor a legjobban *sűrögtek*, elengedte, hirtelen kilökte a szélre és otthagya. A kitáncoltatás nagy szégyen volt, nagy foltot ejtett a lány becsületén. Az is előfordult, hogy a megsértett, bosszúálló legény megleste a lányt az utcán, és *pelyvát* szórt rá, amit a lány csak nehezen tudott kiszedni a ruhájából, különösen, ha a vállkendő belina rojtjába beleragadt. Innen ered a megszégyenítést megfogalmazó szólás: „No, rajtam a *péval*!” A lagzik, táncalkalmak ritkán múltak el a legények verekedése nélkül. A megszégyenítést, a legény bosszúját dal is megfogalmazza:

Lányok, lányok, rólam tanuljatok
A legénynek kendőt ne adjatok
Mert a legény kétfelé szakítja
Büszkeségből csizmájába húzza.⁴⁶

A század elején a fiatalság egyik legjelentősebb szórakozási alkalma, mulatsága az *ivó* volt.⁴⁷ Minden tizednek illetve utcának megvolt hajdanán a maga ivója. Régen évente csak négyet tartottak: vízkeresztkor, farsangkor, húsvétkor és pünkösdkor. A legények a közösen összeadott pénzből zenészt fogadtak, ez korábban dudás volt, majd *bandás*. Ivónak kibéreltek egy házat, amelyben tágas helyiség volt, és esetleg az udvara is megfelelő a tánchoz. Az ivókban engedélyezett volt a borkimérés, erről a legények gondoskodtak és az általuk meghatározott árban mérték ki. A borból befolyt hasznót a banda költségeire fordították. Az ivóba az utca, il-

letve a tized fiatalsága mehetett el, idegen, távolabbról származó megjelenése verekedéshez vezetett.⁴⁸ Ivót külön szerveztek a suhancok és a legények. A suhancok külön *ivógazdát* is fogadtak egy idősebb ember személyében, az vigyázott a rendre. A mulatságokon ugyanis napirenden voltak a legények közötti verekedések. Könnyen belekötöttek egymásba, bármi okból, de elsősorban a lányok miatt. A lobogós ing ujjából gyorsan előkerült ilyenkor a sötörő, a kalapács vagy a husáng, ezért a csendőrség gyakran nem is engedélyezte az ivók megtartását. Sokszor titokban rendezték meg a legények, nem jelentették be, vagy a tilalom miatt, vagy hogy a pénzt megtakarítsák. Akkor úgy álltak egymáson bosszút a haragosok, hogy bejelentették a csendőrségnek a titkos ivót.

Az ivót később a *cuhárék* váltották fel. Eleinte csak a summáságon tartottak vasárnaponként cuhárékat, aztán Mezőkövesden is általánossá vált ez. A cuhárén felnőtt felügyelet általában nem volt, a legények bort hoztak, harmonikást fogadtak, és 6 óra felé elvitték a szeretőjüket táncolni. Ezek az otthoni cuhárék éjjelre befejeződtek, a legények hazakisérték a lányokat. Később már inkább *báldba* jártak a fiatalok, az Olvasóköriben és a Koronában is tartottak bálokat, már a 20-as évektől. Oda a lányok barátnőikkel mentek el, a legényekkel csak ott találkoztak.⁴⁹

A legény- és leányélet lakodalom előtti utolsó szórakozási alkalma az *almázás* vagy *kérő*.⁴⁰ Ezt a lakodalom előtti estén tartották a lányos háznál, meghívta ide a vőlegény a maga cimboráit, és a menyasszony is a lánybarátnőit. Az asztalra gulyás, sütemény, alma került és természetesen bor is. A nóta, tánc szintén elmaradhatatlan volt. A kérőt is sokszor megzavarta az ellenséges legénycsapat kötekedése, néha csak virtusból is megtették ezt, de gyakran komoly verekedéssé fajult mindez, főleg, ha az elhagyott szerető bosszúja inspirálta.

A lányok, legények végigtáncolták a környékbeli lagzikat is. Nemcsak azokon a lagzikon vettek részt, ahová *hivatalosak* voltak, hanem *lesőnek*, *szennyeknek*, vagyis kíváncsiskodónak elmentek más lakodalmakra is. Ilyenkor általában a kapun kívül vagy a kerítés mellett álltak csapatostól, a bámészkodó öregasszonyokkal együtt. A legények azonban táncba hívhatták a lesőket is, egy-egy intésből, kézmozdulatból a lányok már értették, melyiküket szólítja a legény táncolni.

7. Udvarlás

Az udvarlás a paraszti társadalomban egyrészt a párválasztás előkészítését, másrészt pedig a két nembeli fiatalság társadalmilag elfogadott formák közötti szórakozását, közeledését jelentette. Az udvarlásnak különböző szabályai voltak, ezek betartása elsősorban a lány, de a legények érdekében is kötelező. Az udvarlás során a fiataloknak lehetősége nyílt a helyi társadalmi-erkölcsi kötöttségek keretein belül érzelmeik kifejezésére, érvényesítésére is, míg a párválasztásnál elsősorban a szülők elképzelése és akarata, a rang és a vagyon dominált és döntött az érzelmek helyett. „Ritka matyó legény ám, aki a szeretőjét veszi el feleségül, hanem azt, akit az anyja meg az asszony rokonai ráüszkölnék” – írja a matyókról a századfordulón ISTVÁNFFY Gyula.⁵¹

Az udvarlás elsősorban a lányos háznál történik, s a legények csak a hét meghatározott napjain, az ún. *legényjáró estéken* – Mezőkövesden kedden, csütörtökön és szombaton – járhattak a lányokhoz. Ha máskor mentek, azzal csúfolták őket, hogy vöröshagymát adnak nekik. A lányok úgy 14 éves koruktól fogadhatták a legények udvarlását, ekkor kezdtek el *lyánykodni*. Ha a szülők még korainak tartották a legényeket a háznál, vagy nem tetszett az, aki udvarolni akart, azzal hárították el, hogy „kicsi még a mi lányunk”.

Mezőkövesden a legények mindig csoportosan, *csapatokban* jártak a lányos házhoz. Már a 14-15 éves fiúk, a suhancok is jártak *lyányozni*, de őket még nem vették komolyan, inkább csak megtűrték, amíg nagyobb legények közül udvarló nem akadt. A suhancokat a legények ki is csúfolták, *begrésnek*, *patkánszeműnek* nevezték. A legényjáró napokon az esti hétórai harangszó után verődtek össze a hasonló korú legények, utcabeli cimborák, és összekapaszkodva, néha harmonikaszóval, nótázva indultak a lányos házakhoz. Egy-egy este a legénycsapat több helyre is bement, sorba látogatták a lányokat.

Az udvarlásnak sajátos rítusa alakult ki Mezőkövesden.⁵² A lányos ház ablaka alatt daloltak egyet a legények, aztán megkopogtatták az ablakot és beszóltak: „Aggyon isten jó estét, hozzon a lány gyufát!” A lány kiment a pitvarba, ott fogadta a legényeket. Először az a fiú ment be, aki udvarolni akart. A többi legény sorra bement a *házba*, vagyis a tiszta szobába, cigarettát sodortak és beszélgetni kezdtek a lány anyjával, akit mindenki *keresztanyámnak* szólított. Utoljára az a legény ment be, aki a lányt kiválasztotta magának. Ha a lány sokáig időzött a legénnyel a pitvarban, a többiek kikiabál-

tak a szobából: „Nem az asztallábához jöttünk!” vagy „Nem anyádhoz jöttünk!” A legények a szobában a padkán és a lócán ültek le. Inkább a lány anyjával és egymással beszélgettek, viccelődtek, a lány ült az asztal sarkánál és varrt. Kifelé menet is kikísérte a lány a legényeket a pitvarba, s ott ismét elidőzhetett egy kicsit az udvarló legénnyel, akit a cimborái odakint megvártak. Ha a lány anyja már sokallotta a fiatalok kinti beszélgetését, kiszólt: „Lyányom, bevakul a rózsza!” (ti. a hímzésen). Az édesanyja megkérdezte a lányt, melyik legény ment el utoljára, s ebből már tudta, melyik akar igazán udvarolni.

Ha a lányos házhoz járó legénycsapatok összetalálkoztak, *kezelték* egymással, de ha az egyik nem nyújtott kezét vagy meglökte a másikat, akkor sokszor összeszólalkoztak, sőt össze is verekedtek. Ha egy csapat már régebben a háznál volt, és új csapat legény jött, akkor az előző csoportnak illett elmenni, ezt meg is jegyezték az újak. Híresebb lányoknál 10-12 legénycsapat is megfordult egy-egy este.

Az öröklött szokásjog tiltotta a matyó lányoknak, hogy távolabbi utcákból is fogadjanak udvarló legénycsapatokat. Ezeknek a hagyományoknak az áthágása verekedésekhez, bosszúhoz vezethetett a legénycsapatok között, de az illetet megsértő lányt is megszegényíthették az utcabeli legények. Az udvarlás kialakult szokásjogát dalszöveg is megörökítette Mezőkövesden:

Azt danojják a hidegódali lyányok
Melegsori legény jár hozzájuk
Pitarajtómat be fogom zárnyi
Melegsori legény nem fog hozzám járnyi
Pitarajtómat ki fogom tárnyi
Hidegódal-legény be fog rajta járnyi.⁵³

A fiatalok a személyes vonzalmat, a komoly udvarlási szándékot ajándékokkal is igyekeztek kifejezni, megerősíteni. Ezeknek az ajándékoknak nem az értéke, ára volt az elsődleges, hanem maga az ajándékozás ténye és az összetartozás tárgyában való kifejezése.⁵⁴ A szerelmi ajándékok illeme minden közösségen belül mutatott egyedi vonásokat is. Mezőkövesden a legény első ajándéka általában a búcsúból vagy vásárból származik. Búcsúfiának nagy tükörös mézeskalács szívet vettek a lánynak, mellé kétoldalra még egyegy babát is.⁵⁵ Ezt a lány a tiszta szobában az óra környékére vagy a kemencesuthoz akasztotta fel. Gyakran előfordult, hogy egy lány több legénytől is kapott mézeskalács szívet, ilyenkor az ajándékok

elhelyezése már eleve rangsorolta az udvarlókat. A legkedvesebb legényét helyezték előre, s a kiválasztott legény jelképesen vagy ténylegesen is leverhette a többiek ajándékát. Az első világháború után olyan szokás alakult ki Mezőkövesden, hogy a legény megrendelte a kövesdi mézeskalácsostól az ajándékot, az óriási, díszes szívet, majd ezt közölte a lánnyal, s a lány maga vitte haza a boltból.

A mézeskalács mellett kis findzsákat, csörgős korsókat, gyöngygalárist ajándékoztak még leggyakrabban a legények. Sokszor a legény búzát lopott otthonról, s azt pénzzé tette, hogy ajándékot tudjon venni. Ezt a nemes célú lopást *rókázásnak* nevezték a matyók.⁵⁶ Amíg a kenderfeldolgozásnak, a fonónak megvolt a jelentősége Mezőkövesden, a díszes guzsálytalp is a szerelmi ajándékok sorába tartozott.

A legény ajándékait a lánynak is viszonzoznia illett. Ünnepre – karácsonyra, húsvétra – aranyporral befújt rozmaringágot, bokrétát készített, s gyakran egyszerre több legény is kapott belőle. Ha a legény több lánytól is kapott bokrétát, döntenie kellett, melyiket tűzi a kalapja mellé, mert a bokréta viselése a közösség előtt már elkötelezettséget is jelentett.

Az udvarlás kinyilvánítása, az ajándékozás sajátos formája volt a májusfaállítás is.⁵⁷ Május elsejére a híres lányoknak *májfát* állítottak a legények. A gazdagabbak előfát vágtak ki, sokszor kocsival szállították a lányos házhoz. Általában csapatostól mentek a fácskát kivágni a legények. Gyakori volt, hogy eközben is összetalálkoztak és összeszólalkoztak a rivalizáló legénycsapatok. Egy lánynak több fát is állíthattak, ha több legénycsapat is járt hozzá. Amelyik kedvesebb volt, azt tették a bejárat kapuhoz. Előfordult, hogy az ellenséges legények kidűtötték, letördelték a másik fáját. A fát a leány és az anyja díszítették fel, szalagokkal, kendőkkel, de még boros üveget is akasztottak rá. Az a család, aki „nagyon fogta a legényt”, *áldomást* is adott a májusfaért, vagyis borral és cigarettaival is megkínálták a legényt.

A májusfaállítás szokását is megörökítették dalban a matyók:

Hallottátok-e már hírét
Pető Jóska legénységét
Késsel faragja a májfát
Hogy ne hallják kopogását.

Teszi-veszi a vállára
Viszi Mari ablakára
„Kelj fel, Mari, itt a májfa
Kilenc kendőt kössél rája!”

Az apja az ajtót nyitja
Az anyja a gyertyát gyújtja
Mari a kendőt keresi
Jóska a májfára köti.⁵⁸

A májusfaállítás funkcióját azután a májuskosár küldése váltotta fel, ezt azonban már egy rokon asszonnyal küldte el a legény.

8. Párválasztás

A paraszti közösségbe való beilleszkedés, a hagyományokba való belenevelődés folyamata a házasságkötéssel zárul le. Mind a leány-, mind a legényélet legfőbb mozgatója, rendező elve a házasságra, az önálló család alapítására való felkészülés volt. Amíg azonban a fiatalok szórakozásában, az udvarlásban – természetesen a közösségi normák korlátai között – helyet kaphatott az egyéni érdek, a személyes érzelem is, a párválasztásnál generációkon keresztül a közösségi hierarchia, a család, a szülők – elsősorban anyagi – érdekei határozták meg a döntést. „A föld a földdel házasodik el”, vagyis a házasságok anyagi érdekeltisége természetesen elsősorban a vagyonosabb rétegeknél dominált, de a szegényeknek is kitörési, felemelkedési lehetőséget jelentett egy jó házasság. A *Napkelet* c. folyóirat 1857-ben, a matyókról szóló első rövid tudósításban így fogalmazza meg a matyók házassági törvényeit:⁵⁹ „Nálok nem a szerelem szerzi a házasságot, hanem a szokás. Nem a házasulandó választ magának földi élete pályájához élettársat, hanem a szülők néznek ki számára olyat, akit jónak látnak.” Ugyanezt a szemléletet fogalmazta meg a századfordulón ISTVÁNFFY Gyula is.⁶⁰ A század első felének néprajzi és szociográfiai irodalmában vissza-visszatér a matyók házasságáról az alábbi, anekdotaszerű példa: „A legény hazajön a summásságról, anyja ezzel fogadja: – Megházasodtál, fiam! Erre a válasz: – Kit vettem el, édesanyám?”⁶¹

A fiatalok általában belényugodtak a szülők döntésébe, választásába. Ha a legény a kiszemelt lány csúnyaságára célzott ellenzéseképpen, a válasz: „Nem fontos a szépség! Szép asszonyból lesz a csavargó ringyó! Ne nézd fiam, nagy fót van a farán! Kitódja a vagyon a szépségét!”⁶²

A matyók hagyományosan egymás között házasodtak. Csak a summásmunka tömegessé válásával, a hagyományos életmód nyitásával jelent meg az exogám házasság befolyásoló mértékben. „Leg-

inkább a summásmunkában van alkalmuk más falubelivel megismerkedni, s inkább a szegények között esik ilyen házasság” – írta GYÖRFFY István.⁶³ A visszaemlékezések szerint azonban a summásgón is elsősorban azok igyekeztek idegen származású párt keresni maguknak, akiknek a matyók között már nem sok esélyük volt. A kövesdiek hagyományosan lenézték, megszólták azt, aki nem közülük házasodott. „Más faluból nagyon ritkán hoztak lányt, azt is csak az újabb időkben.”⁶⁴ A matyók rátartiságát, önértékelését fejezi ki a következő szólás is: „Ha Kövesden el nem vesznek, más faluba kocsin visznek.” A legények nem szívesen vettek el olyan lányt sem, aki kikerült a paraszti világból, városba ment szolgálonak. Az ilyen számukra egyet jelentett a rosszerkölcű nővel. Nem nézte jó szemmel a falu azt sem, ha a lánytestvérek közül a kisebbik hamarabb férjhez ment, mint a nővére. Azt mondták: „A *sarnyút* hamarabb levágták, mint az anyaszénát.” Ha viszont módosabb legény vette el a lányt, akkor már inkább megbocsátották és elfogadták a hagyományok áthágását.

A párválasztás, házasodás legfőbb intézője az anya és a legközelebbi nőrokonok.⁶⁵ Ennek okait részben a helyi társadalmi hierarchiában, illetve a gazdasági munkamegosztás sajátosságaiban kereshetjük. Általában az asszonyok közvetítenek a két család között, ők egyezkednek a fiatalok sorsáról. Gyakran a lányos házhoz érkező *tudatónak* sem az apa, hanem az anya nyilatkozik a család nevében.⁶⁶

A lányok rendszerint 16-17 évesen mentek férjhez. A legények pedig 18-20 éves korukban nőültek. 20 éves korában már vénlánynak számított a lány, akkor már *kimúlt*. „Nyúlik a foncsikja” – ezt mondták rá. Lányként kellett öltöznie, foncsikot hordott, de barátnője már nem volt, azok már férjhez mentek. A vénlány a helyi társadalom periferiájára került, nem volt becsülete, szava a családban, minden munkában keményen részt kellett vennie, de beleszólása semmibe nem volt. Szórakozási lehetősége is megszűnt, hiszen nem tartozott sem a lányok, sem a menyecskék csoportjába. Csak a munka és a templomba járás maradt számára. A vénlány tehát szegényt jelentett a családnak, ezért is igyekeztek a lányokat még idejében férjhez adni. „Nem nevelünk nenét a házhoz, ne válogass” – figyelmeztették, ha már elmúlt felette az idő. Amelyik lány 20 éves kora után ment férjhez, a templomi kihirdetéskor kérte, hogy ne mondják ki a korát. Főleg, ha a vőlegénye még fiatalabb volt nála.

Ha a házasulandó fiatalokat ajánlották, kommandálták egy-

másnak, akkor a szülők alaposan érdeklődtek a jelölt után. „Milyen féli-fajta?” Milyen vagyona van, mennyire szorgalmas, munkabíró, milyen a viselkedése. Megtudakolták, merre, kikkel volt summásnak, és azoktól is igyekeztek informálódni.

Hivatalos leánykérőül a legény *tudatót* küldött maga helyett, aki a legénynek asszonytestvére, nőrokona vagy ennek híján egy idősebb asszony volt. Vasárnap a délutáni litánia után ment *háztűznézőbe* a lányos házba. Szeme figyelmesen körbejár, mindent meg néz, még az sem kerüli el a figyelmét, hogy a házfal töve egyenes vonalban van-e kifektetítve. Beszélgetés közben dicséri a legényt, hogy milyen *fájin*, derék ember, a nehezebb zsákok is könnyen emeli a vállára. Részletesen elmondja, hogy mennyi földje van a családnak, mennyi a jószág, szóval milyen jó dolga lesz a lánynak. A lány anyja sem marad el a dicséretekkel: dicséri, milyen tiszta, rendes, hogy ad magára a lány, de van is mit magára vennie. Milyen dombos kenyeret süt, milyen szépen varr, aranyat ér a keze, mindenhez ért, és mindent megcsinál a ház körül.⁶⁶ Ezután az anya és a tudató asszony megegyeznek a lakodalom előkészítésének részleteiben is.

Ha olyan lányos házhoz mennek a legénycapatok este udvarolni, ahol a lány már menyasszony, a legények felszólítására, hogy „Hozzon a lány gyufát!”, a lány anyja így szól ki az ablakon: „Már begyúlt a gyufa!”

A házassági ígéret, az elkötelezés kifejezője a kölcsönös jegyajándék. Az ajándék tárgya és az átadás módja, alkalmi időről időre változott Mezőkövesden is. A múlt század végén a vőlegény még egy selyem fejre való kendőt ajándékozott a menyasszonynak, aki ezt egy szalagokkal gazdagon feldíszített, ún. *szégyenbokréta*val viszonozta, melyet a vőlegény az esküvő napjáig tartozott a kalapjánál viselni.⁶⁷ A század elején a menyasszony már hímzett *jegykendőt* is adott, melyet a vőlegény a gatyá korcába dugva viselt. Ez piros pamuttal hímzett, cipós horgolással szegélyezett szögletes kendő volt, a menyasszony olykor száróltéssel még a nevét is belevarrta a sarkába.⁶⁸ Az ajándékba adott, összetartozást kifejező kendőt dalban is megénekelték:

A kövesdi állomáson vár a szeretőm
Kezébe fűjja a szél a fehér singolt zsebkendőm.⁶⁹

A jegykendővel együtt egy dúsan hímzett, díszes rojtozású *jegysurcot* is kapott a vőlegény.⁷⁰ A jegysurcért cserébe a lánynak li-

tyát és nagykendőt küld az anyósa, meg egy nagy tál süteményt, hercét vagy *pampuckát*.

A módosabbaknál a *jegypapucs* vagy *jegycsizma* adása is divat volt. A menyasszonyt riglis papucsáról lehetett felismerni a karú-lason, a templomban.

A menyasszony ajándéka a singolt díszű fehér vőlegénying is. Ezt *csavarítás* kendőbe és fehér ruhába tekerve egy menyecske viszi el a vőlegénynek a lakodalom délelőttjén. A menyasszony lánybarátnői pedig az aranyporos rozmaringokat viszik, három nagy szálat a vőlegénynek, két szálat a vőfélynak. Tojásfehérjével kenték be a leveleket, hogy ragadjon, aztán tyúktollal ütögették rá az aranyport. A *bokréta* vő legalább 6 lány volt, a menyasszony barátnői. Mire a jegyajándékokkal megérkeztek a vőlegényes házhoz, már a *bandások* és a vőlegény barátai is ott voltak, mert a bokréta vőket illett megtáncoltatni.⁷¹

A család életében jelentős szerepet játszó lakodalom a falu nyilvánossága előtt zajlott. Nemcsak a nagyszámú rokon, szomszéd, a *hivatalosak* vettek részt a látványos ceremóniák során, hanem a *lesők*, a kíváncsiskodók is végig tudták kísérni a nagy ünnep menetét, eseményeit. A lagzik hagyományosan ősszel kezdődtek, a mezőgazdasági munkák befejezésével, a summások hazatérte után. A század elején megkülönböztettek *első* lagzikat, *középső* és *utolsó* lagzikat, november folyamán, karácsony böjtjéig. A szegényebbek többnyire vízkeresztől, január 6-tól farsangig lakodalmaskodtak. A húsvét a nagygazdák, az öreglegények és az özvegyemberek házasodásának ideje volt.⁷²

A házassággal lezáródik a belenevelődés folyamata a paraszti társadalomban, még inkább kötelező érvényűvé válnak a társadalmi viselkedés szabályai. A „kultúrába való behatolás” dinamikus folyamatát felváltja a „kultúrában való élés” statikus állapota.⁷³

JEGYZETEK

1. Vö. *Németh I.*, 1966. 241–265.; *Tátrai Zs.*, 1981. 74–89.
2. Vö. *Tárkány Szűcs E.*, 1981. 169.
3. Vö. *Szendrey Á.*, 1937. 372–385.; *Szendrey Á.*, 1932. 124–141.
4. *Pető M.*, 1984. 1841.
5. *Fél E.*, gy. 1951. HOM NA 766.
6. Vö. *Fél E.*, 1952. 408–410.
7. *Morvay J.*, gy. 1953. EA 3061.
8. *Istvánffy Gy.*, 1896. 78.
9. *Fél E.–Hofer T.*, 1979. 24.
10. Vö. *Fél E.*, gy. HOM NA 766.
11. Vö. *Györffy I.*, 1936. 249–250.
12. Vö. *Dajaszászné Dietz V.*, 1963. 99.
13. *Istvánffy Gy.*, 1896. 82.
14. *Györffy I.*, 1930. 246.
15. Vö. *Györffy I.*, 1956. 59.
16. *Fludorovics Zs.*, 1913. 233.
17. Vö. *Németh I.*, 1966. 251.
18. *Herkely K.*, 1936. 211.
19. *Csilléry K.*, gy. 1953. EA 2537–38.
20. *Pető M.*, 1984. 183.
21. Vö. *Dala J.–Erdélyi T.*, 1941. 52.
22. Vö. *Herkely K.*, 1930. 211.
23. *Lukács G.*, 1975. 754.
24. Vö. *Néprajzi Lexikon* 3. 1980. 521.
25. Vö. *Morvay J.*, 1955. 31–64.
26. *Morvay J.*, gy. 1953. EA 3503.
27. *Fél E.*, gy. 1951. HOM NA 766.
28. Vö. *Fügedi M.*, 1981. 69–74.
29. Vö. *Dajaszászné Dietz V.*, 1956. 57–60.; *Fügedi M.*, 1979.
30. Vö. *Györffy I.*, 1956. 52.; *Györffy I.*, 1930. 231.
31. Vö. *Dajaszászné Dietz V.*, 1952. 144.
32. Vö. *Lajos Á.*, 1975. 675–684.
33. *Dajaszászné Dietz V.*, 1952. 145.
34. *Lajos Á.*, 1975. 679.
35. Vö. *Lajos Á.*, 1975. 680.
36. Vö. *Lajos Á.*, 1975. 681.
37. *Közli Lajos Á.*, 1975: 683.
38. Vö. *Csilléry K.*, 1976. 103–132.; *Kóris K.*, 1907.

39. Vö. Györffy I., 1929. 78.
40. Vö. Fél E.–Hofer T., 1979. 12.
41. Morvay J., gy. 1953. EA 3503.
42. Fél E., gy. 1951. HOM NA 769.
43. Vö. Sándor I., 1956. 188.
44. Vö. Sándor I., 1956. 196.
45. Vö. Szendrey Á., 1938. 124.; Herkely K., 1936. 210–213.; Dala J., 1972. 581–583.
46. Lukács G., 1975. 757.
47. Vö. Dala J.–Erdélyi T., 1941. 52–53.
48. Herkely K., 1936. 212.
49. Vö. Dala J.–Erdélyi T., 1941. 53.
50. Herkely K., 1936. 213.; Dala J.–Erdélyi T., 1941. 50.
51. Istvánffy Gy., 1896. 16.
52. Herkely K., 1936. 211.; Dala J., 1972. 582–583.
53. Lukács G., 1975. 786.
54. Vö. Csilléry K., 1976. 103–132.
55. Vö. Tepper Á., 1970. 237.
56. Szolnoky L. gy. 1951. EA 2526.
57. Vö. Herkely K., 1936. 213.
58. Lukács G., 1975. 756.
59. Vö. Györffy I., 1956. 19.
60. Istvánffy Gy., 1896. 365.
61. Vö. Dala J.–Erdélyi T., 1941. 26.; Dala J., 1972. 580.
62. Vö. Györffy I., 1930. 231.
63. Györffy I., 1930. 227.
64. Istvánffy Gy., 1896. 165.
65. Vö. Györffy I., 1930. 227–228.
66. Vö. Györffy I., 1930. 228.; Dala J., 1972. 583.
67. Vö. Istvánffy Gy., 1896. 169.
68. Vö. Györffy I., 1956. 55.
69. Lukács G., 1975. 749.
70. Vö. Dajaszászné Dietz V., 1963. 98.
71. Dala J., 1975. 692.
72. Vö. Dala J., 1972. 580.
73. Molnár M., 1965. 388.

A hagyományos paraszti közösséget tradíciók, szabályok, normák sora alakította, formálta és tartotta össze. Ezekben a közösségekben az egyén helye, szerepe – életének minden fázisában – egyértelműbb, jobban meghatározott, szabályozottabb, ugyanakkor kötöttebb is volt. „... az egyénnek és közösségnek egymáshoz való viszonyában elsősorban a közösségi normarendszer elvei döntenek, s csak halványan, burkolt formában, a közösség formanyelvén fejeződhetnek ki az egyéni szándékok, egyéni indítékok. A társadalmi magatartásnak minden árnyalatában, a kézfogástól kezdve a házasságkötésig, a viselkedések, szokások gesztusai mögött e paraszti törvény dirigált. Az egyén életívét a születéstől a halálig ez a törvény rajzolta fel.” – írja ORTUTAY Gyula a paraszti közösségek törvényszerűségeiről.¹

A falusi közösségek helyi műveltségének hagyományozódása a mindenkori fiatalságon keresztül történt. A közösség tagjává váló, megszülető gyermeknek felnőtté válásáig el kellett sajátítania mindazokat az ismereteket, előírásokat, magatartásformákat, melyekkel a közösség teljes értékű tagjává válhat. A falu társadalmához, a közösség műveltségéhez a családon keresztül vezetett az út. Kisgyermekkorban szinte kizárólagosan, később – e kör kitágulásakor – is döntően a szülői ház a nevelés központja. Ebben a folyamatban az egyént azonban szűkebb és tágabb környezete, a rokonság, a szomszédok és az egész faluközösség, a közvélemény is egyaránt segítette.² Az egyénnek a közösségbe való beilleszkedési folyamatát találóan *belenevelődésnek* nevezte KRESZ Mária.³ E nevelésnek ugyanis nem volt kiformalódott rendszere, nem tervszerű, tudatos tevékenységet jelentett, nem tekinthetjük tehát szervezett folyamatnak. A paraszti életben a mindennapokba észrevétlenül beépülve összefonódott a nevelés, a tanítás a munkával, szórakozással, játékkal. A belenevelődés folyamatában szerezték meg a fiatalok a különböző munkákhoz szükséges ismereteket, készségeket, beletanultak a mindennapi érintkezés formáiba, elsajátították a közösség

hagyományait. A belenevelődés az adott keretek között a szükséges elvárásokat közvetítette a fiataloknak, magatartásukba építve a közösség normarendszerét. E normarendszer betartása biztonságérzetet adott, ugyanakkor elzárta előttük az egyéni kiteljesedés lehetőségét, a választás útjait. A társadalomba való belenövés a társadalmi helyzettől is függően fokozatosan történt, a fokozatokat bizonyos életkor elérése, új korcsoportba kerülés, olykor bizonyos tapasztalatok illetve ismeretek megszerzését bizonyító feltételek teljesítése jelentette. Ez a fokozatosság, az egyes korcsoportok jogai és kötelességei megkönnyítették az egyén eligazodását, meghatározták teendőit, körvonalazták jövőjét is, vagyis áttekinthetőbbé tették számára a környezetet, a világot.⁴

A feltáruuló világ a népi műveltség sajátos belső törvényszerűségeinek következtében eleve rétegzett, áttekinthetőbb volt. Ezt a keretet adó, szabályozó erejű környezetet így jellemezte ERDEI Ferenc:⁵ „A falusi nevelő környezet áttekinthető: egy egész világ, amelyben a gyermek tud tájékozódni, s nemcsak szavakat, hanem összefüggéseket és jelentéseket tanul meg. Mivel lassúbb a falusi élet tempója, mint a rohanó városé, a gyermek mélyebb élményeket kap, amelyek egész lelkivilágát megragadják. Ezenkívül pedig a gyermek már nagyon korán munkában vesz részt, feladatokat kap, tehát felelősségérzete nő és társadalmi tudata erősödik. Végül pedig a természet jelenségei vesznek körül, tehát korán megtanulja ismerni őket, s még a legilletlenebb jelenségeket is megtanulja érteni.”

A falusi közösségek életében komoly szerepe volt tehát a belső szervezettség közvetlen formáinak, a korcsoportok szerinti tagolódásnak. Egy-egy korcsoport belső életét, jogait és kötelességeit szokások és intézmények szervezték és határozták meg. Tagjai nemcsak egyénenként, hanem együttesen is ugyanúgy élik át életük meghatározott eseményeit és szakaszait. A korcsoportokon belül hamar elkülönülnek a nemek is. Mindez azonban nem a nemek merev szétválasztását, hanem kapcsolataik szabályozását jelenti.⁶

A kisgyermekkorban a nevelés, a hagyományozódás majdnem teljes mértékben a család keretein belül történt. Ebben az életszakaszban a gyermekközösségek még inkább spontán módon, alkalmisság szerveződnek, belső szabályok alig alakulnak ki. Kisgyermekkorban a gyermek munkájának komolyabb gazdasági értéke nincs, a cél inkább az, hogy szokja a munkát. Ebben a korban még a játék a fő tevékenység, melynek összetevői a felnőttek környezetének utánzása és az alkotó gyermeki fantázia.

Az iskoláskor új fejezet a gyermek életében. Ideje és tevékenysége ekkortól már egyre szervezettebben oszlik meg a család, az iskola és korcsoportja hagyományos keretei között. Tevékenységét a tanulás, a munka és a játék hármasa határozza meg. Ezek aránya a család és a közösség anyagi és társadalmi helyzetének is függvénye. Munkája önállósodik e korban, akár pénzkereső munkát is végezhet már a gyermek.

Az *iskolahagyott* gyermek már komoly munkaerőnek számít a családban, s a munka területén bizonyos önállóságot is élvez már. E korcsoport viselkedését, szórakozását erősen a felnőttek utánzása határozza meg. A nemek a munka mellett a barátkozás, szórakozás területén is élesebben elkülönülnek.

A fiatalság életének következő szakasza egyértelműen a házasságra, az önálló családalapításra való felkészülés jegyében zajlik. A munka területén valamennyi munkában helytállást, önálló és kellő minőségű munkavégzést vár el tőlük a közösség. A szórakozás hagyományos alkalmai is az értékek megmutatásának, az ismerkedésnek és a párvalasztásnak a fórumaivá válnak, s ez bizonyos fokú olyan szabadságot is megenged a fiatalságnak, melyet sem korábban, sem később már nem néz el a közösség kontrollja.

Ezek a hagyományos paraszti kultúrára általánosan jellemző vonások a matyók társadalmában is felismerhetők és érvényesek. A mezőkövesdiek országos arányokat meghaladó szaporodása miatt is a *nagycsalád*, a sok gyerek a matyók életének természetes része volt. A gyermekek családon belüli helyzetét így nagymértékben az határozta meg, hogy minél kevesebb gondot okozzanak a család munkájában, s minél előbb részt vállaljanak a családi munkamegosztásban. A matyók helyi hagyományai, a zárt közösség elvárásai következtében a nevelés középpontjában a munka és a szigorú vallás-erkölcsi normák elsajátítása állt. A közösség legfőbb értékmerője is erre vonatkoztak. Értékelték és elismerték az ügyes, szorgalmas, munkabíró, *jó dógos* fiataalt. A lányok világában sajátosan módosíthatta az értékelést a matyóság *külső kifejeződése*, a helyi esztétikai elvárásoknak megfelelő megjelenés, a szép öltözet, a divatnak megfelelő díszekkel és hímzésekkel. A föld, a vagyon azonban pótolhatta, *kitoldhatta* az elvárt értékek, erények hiányát is, hiszen a felemelkedés, a nagyobb társadalmi rang reményét nyújtotta.

A matyó gyerekek tehát egy sajátos, erősen rétegzett, ugyanakkor a helyi hagyományokat, normákat, divatokat egységesen betartani és követni igyekvő társadalomba születtek és nőttek bele. Útjukat a felnőtté válásig meghatározta ugyan családjuk gazdasági

helyzete, de a summásgyerek és a földes gazda gyermeke egyaránt ugyanazokat a – szokásokban, viselkedésben, öltözködésben is kifejeződő – ideálokat igyekezett megvalósítani, természetesen különböző áron. A „hadd korogjon, csak ragyogjon” szólás ennek a jellegzetes életszemléletnek túlzó mértékűvé fokozását fogalmazta meg. A „matyó stílus” fenntartása és megőrzése – az alapvető élet-szükségletek, így a táplálkozás, egészséges életmód rovására is – az áldozatok ellenére olyan más jellegű értékeket és élményeket nyújthatott a matyó közösségnek, önértékelést, önbecsülést és öntudatot az egyénnek, amely erősítette az összetartozás tudatát, és segített megőrizni a helyi tradíciókat.⁷

A matyók zárt, hagyományőrző, egymás között házasodó társadalmába a külső munkavállalások, mindenekelőtt a summásság tömegessé válása hozott jelentős változásokat. A summáscsoporthoz távoli vidékeken is megőrizték *matyóságukat*, mind külsőségekben, mind tartalmában. Összetartásuk, munkabírásuk és erkölcsös-ségük jó hírnevet és elismerést szerzett idegenben is. A summásság azonban „ablakot is nyitott a világra”, sok újdonságot hozott a matyók életébe, rugalmasabbá tette őket az új befogadására, elismerésére is. A summások társadalmi rétege fogékonyabbá vált az újra az eszmék és a gyakorlat területén egyaránt.

JEGYZETEK

1. *Ortutay Gy.*, 1937. 18.
2. Vö. *Nagy O.*, 1982. 21–34.
3. Vö. *Kresz M.*, 1949. 3.
4. Vö. *Tárkány Szűcs E.*, 1981.
5. *Erdei F.*, é. n. 184.
6. Vö. *Németh I.*, 1966. 241–265.; Néprajzi Lexikon III. 1980. 270–271.
7. Vö. *Fél E.–Hofer T.*, 1979. 29.

N. Bartha K.,

1941. Névrecsúfoló gyermekversek. *Ethnographia* (továbbiakban *Ethn.*) LII. 126–132.

Bartucz L.,

1912. A matyók antropológiájáról. *A Magyar Orvosok és Természetvizsgálók 35. vándorgyűlésének történeti vázlata és munkálatai.* 193–195.

1939. *A magyar ember.* Budapest

Bálint S.,

1943. A parasztélet rendje. *Bartucz L., (szerk.): A magyar nép.* 201–248. Budapest

1976. Karácsony, húsvét, pünkösd. A nagy ünnepek hazai és közép-európai hagyományvilágából. Budapest

Bellosits B.,

1903. A gyermek a magyar néphagyományban. Baja. Különlenyomat a bajai állami Tanítóképző Intézet 1903. évi Értesítőjéből

Bereczki I.,

1969. A dévaványai „matyók”. *Matyóföld,* 41–44.

Bodor A.,

1921. Mezőkövesd leírása. *Föld és Ember,* 25–33.

Csalog Zs.–Mándoki L.,

1970. Divatjelenségek a magyar falusi keresztnévadásban. Névtudományi előadások. Nyelvtudományi értekezések, 70. 145–152.

Csikvári A., (szerk.)

1940. *Borsod vármegye.* Budapest

Csilléry K.,

1966. A magyar bölcső eredeti formája. *Néprajzi Értesítő* (továbbiakban *NÉ*) XLVIII. 5–47.

1976. A szerelmi ajándék a magyar parasztságnál. *Ethn.* LXXXVII. 103–132.

1981. A parasztyerek helye a lakásban. *Ethn.* XCII. 59–65.

- Dajaszázné Dietz V.*,
1952. Adatok a matyó íróasszonyok életéhez. Ethn. LXIII. 139–149.
1956. Mezőkövesdi hímzett lepedővégek. A miskolci Herman Ottó Múzeum Közleményei (továbbiakban HOMKözl.) 3. 57–60.
1963. Mezőkövesdi kötények. A miskolci Herman Ottó Múzeum Évkönyve (továbbiakban HOMÉvk.) III. 95–101.
- Dala J.*,
1972. Matyó lakodalom. HOMÉvk. XI. 597–598.
- Dala J.–Erdélyi T.*, (szerk.)
1941. Matyóföld. A híres Mezőkövesd. Budapest
- Dankó I.*,
1969. Matyók a Hajdúságban. Matyóföld. 38–40.
- Deák G.*,
1965. A század eleji kivándorlás gazdasági, társadalmi, politikai okainak vizsgálata Borsod-Abaúj-Zemplén megye adatainak tükrében. Történelmi Évkönyv I. 153–167. Miskolc
- Diószegi V.*,
1968. A palóc etnokulturális csoport határa és kirajzolásai. (Az égitestet evő mitikus lény, a markoláb elterjedtségének tanul-sága) Népi kultúra–Népi társadalom I. 217–251. Budapest
- Dobrossy I.*,
1973. A mezőkövesdi vászonkereskedelem. HOMKözl. 12. 105–109.
- Dömötör T.*,
1964. Naptári ünnepek – népi színjátszás. Budapest
1972. Magyar népszokások. Budapest
- Erdei F.*,
é. n. Parasztok. Budapest
- Ébner S.*,
1929. A mezőkövesdi matyók betlehemjárása. Ethn. XL. 48–56.
- Fekete J.*,
1920. Matyó gyermekjátékok és versikék. Ethn. XXX. 72.
- Fekete S.*,
1970. A bábaoktatás története Magyarországon. Orvostörténeti Közlemények, 55–56. 175–186.
- Fél E.*,
1948. A magyar népi társadalom életének kutatása. Budapest. Különlenyomat a Magyar Népkutatás Kézikönyvéből.

1952. Újabb szempontok a viselet kutatásához. A testtartás. Ethn. LXIII. 408–415.
- Fél E. – Hofer T.*,
 1975a. Magyar népművészet. Budapest
 1975b. A matyó hímzés alakulása és a magyar népművészet stíluskorszakai. HOMÉvk. XII–XIV. 433–453.
 1979. Vázlat a matyókról. Budapest. A TIT Néprajzi Választmányának kiadványa
- Fludorovics Zs.*,
 1913. A matyókról. NÉ. XIV. 219–248.
- Fügedi M.*,
 1975. A ragyogóégetés Mezőkövesden. HOMKözl. 14. 83–88.
 1979. Mezőkövesd és vidéke hímzései I–II. Budapest
 1981. A kislányok varrni tanulása és varrómunkája Mezőkövesden. Ethn. XCII. 69–74.
- Gazda K.*,
 1980. Gyermekvilág Esztelneken. Bukarest
- Gémes B.*,
 1975. A magzatelhajtással kapcsolatos hiedelmek a magyarság körében. A szekszárdi Béri Balogh Ádám Múzeum Évkönyve (1973–74) 233–258.
- Gönczi F.*,
 1937. Somogyi gyermek. Csurgói Könyvtár VI. Kaposvár
- Gunda B.*,
 1963. A kultúra integrációja és az etnikai csoportok alakulása. Műveltség és Hagyomány V. 3–24.
- Györffy I.*,
 1926. Az alföldi kertes városok. NÉ. XVII. 105–136.
 1928. Takarás és nyomtatás az Alföldön. NÉ. XIX. 1–46.
 1929a. A matyó summás. Népünk és Nyelvünk. 75–81.
 1929b. A matyók. Népünk és Nyelvünk. 137–160.
 1930. Házasság és lakodalom a matyóknál. Népünk és Nyelvünk. 225–254.
 1934. A matyók mezőgazdasága. Népünk és Nyelvünk. 1–8.; 63–71.
 1956. Matyó népviselet. (Szerkesztette és sajtó alá rendezte: Fél E.) Budapest
- Györgyi E.*,
 1979. Gyermekélet a régi magyar faluban. Kiállítási katalógus.

1983. A gyermek a hagyományos paraszti kultúrában. Gyermekjátékok. 13–25. Budapest
- Herkely K.*,
1936. A legényélet szokásai Mezőkövesden. Ethn. XLVII. 210–213.
1937. A matyók betegsége és halála. Ethn. XLVIII. 181–187.
1938a. Bölcsőtípusok hazánkban. NÉ. XXIV. 366–376.
1938b. A gyermeknevelés szokásai és babonái a matyóknál. Ethn. IL. 223–225.
1939. A mezőkövesdi matyó nép élete. Budapest
- Hermann A.*,
1891. A magyar gyermek ethnográfiája. Ethn. II. 218–219.
- Herman O.*,
1902. A magyar nép arca és jelleme. Budapest
- Hofer T.*,
1977. A matyók. *Varga M.*, (szerk.): Népművészeti Akadémia II. 43–57. Budapest
- Hoppál M.*,
1969. Gyermekijesztők I. Népi kultúra–Népi társadalom II–III. 247–263.
- Illyés Gy.*,
é. n. (1948) Puszták népe. Budapest
- Istvánffy Gy.*,
1896. A borsodi matyó nép élete. Ethn. VII. 65–83., 165–174., 280–285., 363–373., 447–459.
- Jakab J.*,
1938. Aranyfüstös rozmaringok. Matyó legényavatás karácsonykor. Borsod, december 31. 2–3.
- Jávorka K.*,
1970. Kérdőív a népi erkölcs és viselkedés kutatásához. Palóc kutatás. Módszertani Közlemények IX. Eger
- Kapros M.*,–*Ujváry Z.*,
1975. Kérdőív a szerelmi élettől a keresztelőig témakör kutatásához. Palóc kutatás. Módszertani Közlemények XXI. Eger
- Kapros M.*,
1986. A születés szokásai és hiedelmei az Ipoly mentén. Studia Folkloristica et Ethnographica 18. Debrecen
- Kápolnai I.*,
1973. A népesség szerkezetének változása Mezőkövesden. Matyóföld, 42–50.

1975. Történeti statisztikai vizsgálódások. Mezőkövesd város monográfiája. 397–455. Mezőkövesd
- U. Kerégyártó A.,*
1937. A magyar női haj- és fejviselet. Budapest
- Kiss Gy.,*
1978. „Matyó telepeselek nyomában”. Matyóföld, 42–62.
- Kresz M.,*
1949. A hagyományokba való belenevelődés egy parasztfaluban. A Pázmány Péter Tudományegyetem Néprajzi Intézetének kiadványai 1.
1960a. A fiatalság társasélete a kalotaszegi Nyárszón. Néprajzi Közlemények 1. 93–121.
1960b. A kisbuba és anyja Nyárszón. Néprajzi Közlemények 3–4. 220–258.
1968. A magyar népművészet felfedezése. Ethn. LXXIX. 1–36.
- Kóris K.,*
1905. Matyóföldi tüzelők és szénatartók. NÉ. IV. 249–263.
1907. A kendermunka szerszámai a matyóknál. NÉ. VI. 1–34.
- Lajos Á.,*
1955. Borsodi népdalok. Sárospatak
1965. Borsodi fonó. Miskolc. A miskolci Herman Ottó Múzeum Néprajzi Kiadványai III.
1969. Régi társas gyermekjátékok Mezőkövesden. HOMKözl. 8. 55–62.
1972. Mancsozás – tekészés. HOMÉvk. XI. 403–424.
1975. Fonóélet. Mezőkövesd város monográfiája. 679–684. Mezőkövesd
1976. Matyó mancsózó botok. HOMKözl. 15. 108–116.
- Lukács G.,*
1975. Népzene, népdal. Mezőkövesd város monográfiája. 745–758. Mezőkövesd
- Magyar Néprajzi Lexikon I–V.* Budapest, 1977–1982.
- Martos G.,*
1962. A mezőkövesdi matyók élete táplálkozásuk tükrében. Borsodi Szemle VI. 4.sz. 25–36.
1973. A matyók életkörülményeinek változásai. Egészségügyi jelzőszámok 1275–1970 között. Miskolc
- Mándoki L.,*
1960. A kisgyermek állni és járni tanulását szolgáló eszközök a Néprajzi Múzeumban. NÉ. XLII. 127–159.

- Molnár M.*,
1965. A párválasztás és házasság néprajzi vizsgálatához. Néprajzi Közlemények X. 387–416.
- Morvay J.*,
1955. A cserépedény a mezőkövesdiek kultúrájában. NÉ. XXXVII. 31–64.
1981. Asszonyok a nagycsaládban. A mátraalji palóc asszonyok élete a múlt század második felében. Budapest
- Morvay P.*,
1958. Útmutató a serdülőkor (fiúk és lányok) élete, népi szokásai és hagyományai gyűjtéséhez. Budapest
- Móricz Zs.*,
1929. A mezőkövesdi búcsú. Mezőkövesdi Újság. jún. 23. 1–2.
- Nagy O.*,
1982. Szempontok a paraszti értékrend vizsgálatához. Néprajzi tanulmányok Dankó Imre tiszteletére. 21–34. Debrecen
- Németh I.*,
1966. A népi közösségben élő fiatalok életmódja és kultúrája. Arrabona 8. 241–265.
- Ortutay Gy.*,
1935. A magyar parasztság szerelmi élete. Népünk és Nyelvünk VII. 34–41.
1937. Parasztságunk élete. Budapest
1962. Az iskolai nevelés szerepe parasztságunk kultúrájában. Ethn. LXXIII. 497–511.
- Az Osztrák–Magyar Monarchia írásban és képekben.*
Magyarország, VI. Budapest. 1900.
- Pataki I.-né*,
1983. Mezőkövesdi népi gyermekjátékok. Matyóföld, 51–68.
- Pető M.*,
1984. Rozmaring ága . . . Budapest
- Pócs É.*,
1986. Szem meglátott, szív megvert. Magyar ráolvasások. Budapest
- Póta K.*,
1970. Babonás szokások és történetek Mezőkövesden. Zupkó B., (szerk.): Népünk életéből. 288–295. Mezőkövesd
- Répászky Z.*,
1981. Gyógynövények a népi gyógyászatban Mezőkövesden és környékén. Matyóföld, 45–56.

Sándor I.,

1956. Otthon és summásság a mezőkövesdi matyók életében. NÉ. XXXVIII. 185–196.

1975a. A matyók. *Sárközi Z.–Sándor I.* (szerk.): Mezőkövesd város monográfiája. 773–785. Mezőkövesd

1975b. Karácsony „böttyi”. *Sárközi Z.–Sándor I.*, (szerk.): Mezőkövesd város monográfiája. 705–710. Mezőkövesd

Sárközi Z.,

1958. Iratok Mezőkövesd múltjából (1837–1844). Néprajzi Közlemények III. 4.sz. 292–309.

1959. Iratok a matyó nép múltjából (1771–1819). Matyóföld, 27–38.

1961. Adalékok a mezőkövesdi iskolák történetéhez (1784–1911). A mezőkövesdi Állami I. László Gimnázium jubileumi évkönyve. 58–66. Miskolc

1963. Százhusz év után matyó telepések nyomában. Matyóföld, 1–11.

1965a. A summások. *Szabó I.*, (szerk.): A parasztság Magyarországon a kapitalizmus korában 1848–1914. II. 321–382. Budapest

1965b. Adalékok a mezőkövesdiek szétszóródásához. Matyóföld, 69.

1975a. Mezőkövesd története (1275–1918). *Sárközi Z.–Sándor I.*, (szerk.): Mezőkövesd város monográfiája. 39–173. Mezőkövesd

1975b. Elvándorlás, summásjárás. *Sárközi Z.–Sándor I.*, (szerk.): Mezőkövesd város monográfiája. 363–382. Mezőkövesd.

Szabó L.,

1967. A népi társasmunkák kutatása. Ethn. LXXVIII. 219–237.

Szabó Z.,

é. n. Cifra nyomorúság. Budapest

Szendrey Á.,

1931. A népi ruházkodás életkorjelző szerepe. Ethn. XLII. 76–85.

1937. A társadalmi érintkezés formái. XLVIII. 372–385.

1938. A népi élet társas összejövetelei. Ethn. XLIX. 124–135.

1941. A halott lakodalma. Ethn. LII. 44–53.

1946. A magyar lélekhit. Ethn. LVII. 34–46.

1952. A legényavatás. Ethn. LXIII. 358–370.

- Szilágyi M.*,
1982. Század eleji tudósítás a Sárközben dolgozó matyó summásokról. *HOMKözl.* XX. 68–73.
- Tárkány Szűcs E.*,
1981. Magyar jogi népszokások. Budapest
- Tátrai Zs.*,
1981. Nagylányok szerepe a családi munkaszervezetben. *Ethn.* XCII. 74–89.
- Tepper Á.*,
1970. Mezőkövesdi mézeskalácsosok. *Zupkó B.*, (szerk.): *Népünk életéből.* 234–242. Mezőkövesd.
- Vajda M.*,
1982. A parasztság szerelmi életének kutatása. *Balassa I.–Ujváry Z.* (szerk.): *Néprajzi tanulmányok Dankó Imre tiszteletére.* 677–687. Debrecen
- Volly I.*,
1938. Népi játékok. Budapest
1944. Népi leányjátékok. Budapest
1975. Karácsonyi szokások. *Sárközi Z.–Sándor I.* (szerk.): *Mezőkövesd város monográfiája.* 737–744. Mezőkövesd
- Wislockiné Dörfler F.*,
1893. A gyermek a magyar néphitben. *Ethn.* IV. 107–116., 208–224.
1894. Adalékok a gyermekről való néphithez. *Ethn.* V. 117–119.
- Zöldy P.*,
1974. A kisgyermek nevelése a szegény családokban Topolyán 1900 körül. *Ethn.* LXXXV. 513–579.
- Zupkó B.*,
1966. A matyó summások táplálkozási és szociális viszonyai. *Bodgál F.* (szerk.): *Borsod megye népi hagyományai.* 249–260. Miskolc
1975. Táplálkozás. *Sárközi Z.–Sándor I.* (szerk.): *Mezőkövesd város monográfiája.* 641–642. Mezőkövesd

FROM THE CRADLE TO THE WEDDING (Children in a „matyó” family)

Children do not mean only the continuation of individual life they are also the guarantee of continuity in the life of society and nation. They transmit the past and the traditions to the future. Their state and asset in society characterize and determine the views and the purposes of the given society. The position and education of our children, the relationship between the society of grown-ups and children is a timely problem even today as the more developed a society is the more attention it has to pay to children.

Children had a particular place in traditional peasant society. Hungarian ethnography examined the life of families and children from the very beginning. This volume presents children's life from birth to growing up and adapting into the local society in the popular culture of „matyóság”, a famous ethnographical group living in the southern part of Borsod county, well-known for its special economical and social circumstances as well as for its spectacular folk art. „Matyóság” is a traditionalist, self-conscious community holding together. Its special popular culture was formed partly by the narrowing of economical and social possibilities, partly by rigid endogamy (marrying within the community) and the Catholic religion as opposed to the Calvinist religion of the neighbouring villages. In spite of their difficulties, their hard work and „life on display” because of tourism they could keep their cultural cementing force. Local traditions helped them to find their way in matters of life and to get over the difficulties. These special local factors made more exciting the examination of the growing up of children in this closed, traditionalist local society full of rigid principles. How could children learn and acquire the traditional values of „matyó” culture and the rules concerning adapting into the society? Which were the most important characteristics of local values, which factors could modify them? What was the relationship between the individual and the society in different periods and situations of life? What was the role of the family, the generation and the community in education?

From the variety of life the author tried to discover those moments of everyday life, work and holidays, customs in the life and education of „matyó” children which were characteristic of the society in Mezőkövesd. Through presenting children's life in Mezőkövesd the author wanted to

show that eventful life though full of difficulties and restrictions during which children became grown-ups of the local society, became „matyó”.

The first chapter examines the economical and social conditions in Mezőkövesd from the second part of the 19th century to the liberation in 1945, until the transforming of traditional peasant culture. It stresses the quick growing of the population, the lost economical balance caused by lack of earth, their consequences, the partition of land, the pauperism of the population, the innumerable seasonal workers.

The chapter with the title „The Value of Child in the Village Community and the Family” discovers the factors which explain the great number of children in „matyó” families. This view was modified by birth-control at landowning social layers purposing the remaining of land together. It also modified the originally negative judgement of childless, sterile women. On the other hand children born out of family and seduced girls were unanimously excluded out of the community.

The further chapters deal with the life of children in age-groups, with their state in family and village community, with their activities characteristic of their age-group i.e. play, learning, work and entertainment.

The chapter „The Baby and His Mother” presents the pregnant woman's life, the superstitions, beliefs and customs referring to her pregnancy and the circumstances of childbirth. One custom of lying-in is food-carrying to the „lying” and her family, which was the god-mother's and other direct relations' duty. The end of lying-in was denoted by the religious ceremony called „initiation” which freed the mother from the prohibitions compulsory till that time. The choice and the tasks of god-parents show a lot of local peculiarities. Their traditional and compulsory present was the „korozsma” dress, which was the tiny copy of the grown-ups' decorative folk-costum. Child-welfare was subordinated to work and the everyday life of the family and was coloured by a lot of superstitions.

The chapter „Little Children” deals with children between the age of 1 and 6. It presents the eating and sleeping circumstances of little children, the characteristics of washing and dressing. Religious education plays an important part even at this age, the acquirement of essential moral standards and behaviour rules is of great significance. The educational principles though not worded can be recognized by the different moods and grades of disciplining, punishment and praise. Work and play appear in the little child's life intertwined and nearly at the same time. The first tasks of little children served rather the purpose of „keeping him away”, „making him busy” but soon they were entrusted such part tasks which proved to be of great help. Children's plays mirrored the grown-ups' world, life and work. The simple, many times not clearly shaped toys could fulfill their function with the help of children's fantasy and the series of activities connected with them. We get an overall picture of the most characteristic plays with text and the different tools and objects used as toys. During play male and female activities begin to separate.

The chapter „School-Age” presents the next period of children's widening world. Entering school is a borderstone in children's life because they have more and more duties, their life loses from its freedom. From entering the school the time and activities of children are divided among the family, the school and the age-group and it may cause conflicts many times. School makes them realize the difference between boys and girls. At this age children play a greater role in the work of the family often at the expense of school. School children mean important labour force in fact they can earn money. At this stage the author discusses how children learn to work, speaks about the employment and exploitation of child labour. Boys take part mainly in men's work, girls besides helping women in agricultural work begin to learn sewing coloured needlework which is women's work of great importance in Mezőkövesd. In the plays of this age-group those were dominating in which children could prove their skilfulness, courage and capability of singing and dancing.

After the years – sometimes more sometimes less – spent at school children's life changed basically in „matyó” society. Both in the family and in the village community those who left school were treated differently. The members of this age-group had duties rather than rights. The opportunities of the elder were still forbidden for them. In spite of the prohibitions young boys and girls became more and more independent of their parents. Boys accompanied their father in the sty, a lot of children became maids, nurses, small servants at another place. The poorer ones begin their season worker life even at this age. At home, on the family farm they are much more independent in their work. Adolescence is a transitional period in every respect in young boys' and girls' life. It is a sort of preparation towards the next age-group when they become full right members of the community of young people. In spite of the prohibitions they imitate the older's customs. It is the period of transition between childhood and adulthood but neither children nor adults are inclined to admit adolescents. They between two age-groups while despising school children and admiring and envying young people were compelled to a restrained attitude. The importance of play was driven back in their life but at the same time they could hardly take part in the entertainment of the older. On the other hand great independence and efficiency similar to the adults' were required of them in their work.

The period of entering from adolescence into the age of marrying had its traditional rites. Girls of marriageable age did not take part in formal initiating ceremonies in Mezőkövesd it was denoted rather by certain occasions. The most important criteria were wearing dresses characteristic of young girls, receiving young men and having permission to go to dance. Initiation of young men also meant the liberation from the prohibitions of adolescence. Then they were allowed to smoke, to drink in inns even to fight and to go to girls and to dance. For their work young men got as much wage as men but they were required as much efficiency, too. Girls of an age to marry were called here „marriageable girls”, boys called „youngsters” up to

this time became „young men”. Initiation of young men had a ritual ceremony in Mezőkövesd, it was the „new young man’s drink”. Young men first dressed in the magnificent young man’s suit have a drink at a wedding, it means they buy wine for the „older” young men who receive them into their company with shaking their hands and slapping them on the back.

Marriageable girls and young men right at the beginning of adulthood reached the peak of their life. This period of life lasts only a few months or years until the wedding but during this time both the girls and the boys are in the centre of interest and attention of the community as if they were living in a „shop-window”. They acquired the knowledge of the adults, they became workers of full value. Besides they have more and freer opportunities for entertainment and being together than at any time earlier. Of course the bounds of possibilities were fixed by the traditions and the moral standards of the community. At the same time work and entertainment together produced an opportunity to show personal values and virtues.

Skilful, hard-working, quick-handed young people had a good reputation and a greater value. Appearance, dressing and behaviour were also important standards of value. But the different forms of being together first of all secured the opportunity for choosing one’s partner.

The author also deals with the details of dressing – so much important in this age – and the local beauty ideal, with the making up of the trousseau. Compliance with the moral standards and appropriate behaviour was important for girls first of all. In this age gains spinning much significance for it meant work and entertainment at the same time although in Mezőkövesd it lost from its significance at the turn of the century because of sewing. Presenting season work the author emphasizes that „matyó” people preserved their customs, traditions, connection in spite of the fact that they left their village community and worked at another place. The order of the group of season workers mirrored the home arrangement and restrictions even among the changed circumstances.

The different traditional forms of entertainment played a prominent role in the life of young people mainly in winter. Various rules and formalities of courting and emotional connection were formed and it was compulsory to conform to them. Within the accepted limits young people could express and assert their emotions and they also could prove them with presents. But marrying was not influenced by these emotions, the parents’ expectations and will, status and property decided in it. „Matyó” people lived in strict endogamy so marrying had severe local and property restrictions the violation of which was not advisable.

So „matyó” children were born and grew up in a peculiar society with many layers which society at the same time endeavoured to keep and follow local traditions, standards and customs uniformly. Their growing up was determined by the economic situation of their parents but the children of both season workers and landed farmers tried to realize the same ideals manifested in customs, behaviour and dressing as well. The phrase „Let

it rumble but it should shine” meant the exaggerated expression of this characteristic view of life. The maintenance and preservation of the „matyó style” – though at the expense of the basic necessities of life – in spite of the sacrifices offered such values and experiences to the „matyó” people, self-respect and self-assurance to the individual that they strengthened their connection and helped to preserve traditions.

Márta Fügedi

VON DER WIEGE BIS ZUR HOCHZEIT

(Das Kind in der Matyó-Familie)
(Auszug)

Das Kind ist nicht nur die Fortsetzung des Lebens von Einzelpersonen, sondern auch die Garantie für die Kontinuität der Gesellschaft und der Nation; es erbt die Vergangenheit und den Brauch für die Zukunft. Der vom Kind in der Gesellschaft eingenommene Platz, seine Wertschätzung kennzeichnet die Anschauung, die Ziele der betreffenden Gesellschaft. Die Situation unserer Kinder, ihre Erziehung, das Verhältnis der erwachsenen Gesellschaft zu den Kindern ist auch heute ein aktuelles Problem, da eine Gesellschaft damit immer stärker konfrontiert wird, je entwickelter sie ist.

Das Kind hatte in der traditionellen bäuerlichen Gesellschaft einen eigenständigen Platz eingenommen. Die ungarische völkerkundliche Wissenschaft schenkte dem Thema Familie und Kind von Anfang an Aufmerksamkeit. Das Buch verfolgt bei einer durch ihr eigenständiges wirtschaftlich-gesellschaftliches Verhältnis und durch ihre sehenswerte Volkskunst bekannten völkerkundlichen Gruppe, in der Kultur der Matyó-Bevölkerung in Südborsod den Weg der Kinder von ihrer Geburt bis zum Erwachsenenalter, ihre Einordnung in die örtliche Gesellschaft. Die Matyó-Bevölkerung ist eine die Bräuche bewahrende und ehrende Gemeinschaft. Die Herausbildung ihrer eigenständigen Volkskultur wurde in erster Linie durch die Einengung ihrer wirtschaftlichen und gesellschaftlichen Möglichkeiten, andererseits durch die strenge Endogamie (Heirat innerhalb der Gemeinschaft) und den im Kreis der umliegenden Dörfer vorherrschenden katholischen Glauben motiviert. Die Matyó-Bevölkerung konnte trotz ihres schweren Schicksals, ihrer den ganzen Menschen in Anspruch nehmenden Arbeit, sowie dem unter dem Druck des Fremdenverkehrs stattfindenden „Schaufensterlebens“ ihre zusammenhaltende kulturelle Kraft bewahren. Die geschlossene örtliche Ordnung der Bräuche half ihnen bei der Orientierung am Laufe der Welt, beim Kampf mit den immer wieder neuen Herausforderungen des Lebens. Diese eigenständigen örtlichen Faktoren machten die Untersuchung noch interessanter, wie die Kinder in dieser abgeschlossenen, die Bräuche bewahrenden und mit strengen Erwartungen angefüllten örtlichen Gesellschaft geformt und zu Erwachsenen erzogen werden. Wie erkennen sie und eignen sie sich die traditionellen Werte der

Matyó-Kultur, die Regeln des Einfügens in die Gesellschaft an? Welches sind die wichtigsten Erkenntnisse der lokalen Wertordnung, welche Faktoren konnten das verändern? Wie ist das Verhältnis zwischen der Einzelperson und der Gesellschaft in den verschiedenen Lebensabschnitten und Lebenssituationen? Welche Rolle spielen die Familie, eine jeweilige Altersgruppe und einzelne Gruppen, Foren der Gemeinschaft bei der Erziehung? Der Autor versuchte hervorgehoben aus des Lebens Vielschichtigkeit, Reichtum aus dem Verlaufe des Lebens der Matyó-Kinder, ihrer Erziehung, wie alltägliches Leben, Arbeit und Feierlichkeiten, Bräuche, die Momente aufzuschließen, die vom Gesichtspunkt des Lebens der mezőkövesder Gesellschaft her gesehen für bezeichnend und charakteristisch zu halten sind. Die Vorstellung des Lebens der mezőkövesder Kinder war auch das Ziel des charakteristischen Bildes, der Skizzierung des mit Pflichten und Schwierigkeiten angefüllten, aber doch bewegten Lebens, in dessen Verlauf die Kinder sich die Kenntnisse aneignen, sie in die lokale Gesellschaft der Erwachsenen hineinwachsen, sie zum „Matyó“ werden.

Das erste Kapitel analysiert die Verhältnisse des wirtschaftlich-gesellschaftlichen Lebens in Mezőkövesd von der Mitte des vergangenen Jahrhunderts bis zur Befreiung, die Herausbildung der traditionellen bäuerlichen Kultur. Gesondert beschäftigt es sich mit der schnellen Vermehrung der Bevölkerung und mit dem infolge des Bodenmangels verlorengegangenen wirtschaftlichen Gleichgewicht und dessen Folgen, der Zerstückelung der Felder, der Verarmung der Bevölkerung und mit der Arbeitsaufnahme in der Fremde, bei der Matyó-Bevölkerung hauptsächlich mit der massenhaften Arbeitsaufnahme als Gedingarbeiter.

Im Kapitel mit dem Titel „Die Stellung des Kindes in der Dorfgemeinschaft und in der Familie“ werden die Faktoren dargestellt, die bei den Matyó-Familien zur großen Kinderzahl, zur starken Vermehrung geführt haben. Diese Ansicht wurde in erster Linie zum Ziele des Zusammenhaltens des Vermögens bei den begüterten gesellschaftlichen Schichten modifiziert. Die negative, ausschließende Beurteilung der kinderlosen, unfruchtbaren Frauen änderte sich ebenfalls dementsprechend. Außerhalb der Familie geborene Kinder und gefallene Mädchen schloß die Gesellschaft aber eindeutig aus ihren Reihen aus.

Die weiteren Kapitel behandeln entsprechend den Altersgruppen das Leben der Kinder in der Familie und ihren in der Dorfgemeinschaft eingenommenen Platz mit den für die Altersgruppen charakteristischen Tätigkeiten, die Spiele, das Lernen, die Arbeit und die Vergnügungen.

Im Kapitel „Säugling und Mutter“ wird das Leben der schwangeren Frauen, werden die mit ihrem Zustand zusammenhängenden Aberglauben, Sitten und Bräuchen detailliert dargestellt, später beschäftigt es sich mit den Umständen der Geburt. Zu den Bräuchen des Zeitraumes des Kindbetts gehört die Versorgung der „Liegenden“ und ihrer Familie mit Speise, welches traditionelle Pflicht der Patenmutter und der nächsten Verwandten ist. Das Ende des Kindbetts wird durch die „Weihe“ genannte

kirchliche Zeremonie angezeigt, welche die Mutter auch von den bisher bindenden Verboten befreit. Die Auswahl und der Pflichtenkreis der Pateneltern zeigen viele lokale Besonderheiten. Traditionelles Pflichtgeschenk ist die sogenannte „Korozsma“-Tracht, die eine verkleinerte Darstellung der verzierten Volkstracht der Erwachsenen ist. Die Pflege des Säuglings wird beim Volk der Matyó auch der Arbeit, dem alltäglichen Leben der Familie untergeordnet, sie wird durch unzählige abergläubische Elemente gefärbt.

Das Kleinkindalter beschäftigt sich mit der Gruppe der Kinder im Alter von 1 – 6 Jahren. Es zeigt die Bedingungen der Kleinkinder beim Essen, beim Schlafen, die charakteristischen Umstände des Waschens, der Kleidung. Schon in diesem Alter spielt die religiöse Erziehung eine ernste Rolle, wichtig ist die Aneignung der grundlegenden moralischen Normen, der Verhaltensregeln. Die Erziehungsmethoden sind – obwohl sie nicht konkret formuliert werden – aus den verschiedenen Formen und Stufen der Disziplinierung, Strafe und Belobigung abzulesen. Spiel und Arbeit erscheinen praktisch gleichzeitig, ineinander verflochten im Leben des Kleinkindes. Die ersten Aufträge für Kleinkinder verfolgen eher das Ziel sie zu beschäftigen, damit sie nicht im Wege sind, aber bald werden den Kleinen auch solche Teilaufgaben anvertraut, die schon eine ernsthafte Hilfe bedeuten. Der Spielschatz spiegelt auch die Welt der Erwachsenen, ihr Leben und ihre Arbeit wider. Die einfachen, vielfach nur symbolischen Gegenstände erfüllen in der Fantasie der Kinder und in dem damit verbundenen, die Welt der Erwachsenen nachahmenden Handlungsablauf ihre Funktion. Wir bekommen ein umfassendes Bild über die charakteristischsten Spieltexte, über die als Spielzeug verwendeten Gegenstände, Dinge. Im Verlaufe des Spieles beginnt sich schon der Aufgabenkreis der Geschlechter abzugrenzen.

Im Kapitel mit dem Titel „Schulalter“ wird der folgende Zeitabschnitt der sich erweiternden Welt der Kinder vorgestellt. Das Überschreiten der Schwelle der Schule bedeutet einen Meilenstein im Leben der Kinder. Durch die sich von da an vermehrenden Pflichten wird ihr Leben gebunden. Mit dem Eintritt in die Schule verteilt sich Aktivität und Zeit des Kindes auf Familie, Schule und auf den traditionellen Rahmen seiner Altersgruppe und das kann vielfach auch zu Konflikten führen. Die Schule macht auch die Unterscheidung nach Geschlechtern bewußt. In diesem Alter übernehmen die Kinder auch einen immer größeren Teil bei der Arbeitsteilung innerhalb der Familie, oft eindeutig auf Kosten der Schule. Das Schulkind ist häufig schon eine ernstzunehmende Arbeitskraft, es kann sogar schon Geld verdienen. Hier behandelt der Autor detailliert das Anlernen der Kinder zur Arbeit, die Anwendung der Arbeitskraft des Kindes und ihre Nutzung. Die Knaben nehmen in erster Linie an der Arbeit der Männer teil, die Mädchen beginnen neben der Hilfe bei den Arbeiten der Frauen in der Wirtschaft sich das Anfertigen der mezőkövesder Frauenarbeit von herausragender Bedeutung, der bunten Stickereien, anzueignen.

Bei den Spielen dieser Altersklasse dominieren die Gesellschaftsspiele, bei denen die Kinder ihre Geschicklichkeit, ihren Mut, ihr Können bei Spiel und Tanz zeigen.

Nach der kürzeren oder längeren Schulzeit verändert sich das Leben der Kinder in der Matyó-Gesellschaft bedeutend. Sowohl in der Familie, als auch in der Dorfgemeinschaft werden die „Schulabsolventen“ schon anders behandelt. Die Mitglieder dieser Altersgruppe hatten aber eher mehr Pflichten als Rechte. Die Möglichkeiten der Größeren waren durch eine Reihe von Verboten vor ihnen verschlossen. Trotz dieser Verbote beginnt in diesem Alter das Selbstständigwerden, die Verbindungen zu den Eltern lockern sich, der Knabe gelangt neben den Vater in den Stall heraus, viele Kinder kommen an fremde Stellen als Gesinde, Kindermädchen, kleine Diener. Die Ärmern beginnen in diesem Alter schon das Leben als Gedingearbeiter. Zu Hause, in der Wirtschaft der Familie, erledigen sie auch schon viel selbstständiger ihre Arbeiten. Die Pubertätszeit ist in jeder Hinsicht eine Übergangszeit im Leben der Jugendlichen und sie ist als Vorbereitung zur nächsten Altersgruppe zu betrachten, in der sie schon vollberechtigte Mitglieder der Gemeinschaft der Jugendlichen werden. Entgegen der Verbote ahmen sie schon in Vielem die Sitten der Größeren nach. Dies ist ein Übergang zwischen dem Kindes- und dem Erwachsenenalter, aber weder das eine, noch das andere ist bereit die Heranwachsenden aufzunehmen, sie anzuerkennen. Die an der Grenze der beiden Lebensalter stehende, die Schulkinder verachtende, die Jugendlichen dagegen bestaunende, beneidende Gruppe wird zu einem eigenartigen, zurückhaltenden Betragen gezwungen. In ihrem Leben wird die Bedeutung des Spiels zurückgedrängt, gleichzeitig können sie aber an den Vergnügungen der Größeren noch kaum teilnehmen. In ihrer Arbeit wurde von ihnen aber eine hochgradige Selbstständigkeit und oft eine ähnliche Leistung wie von den Erwachsenen erwartet.

Beim Übertritt vom Pubertätsalter in das zur Heirat reife Alter gab es traditionelle Riten. Bei den ins heiratsfähige Alter tretenden Mädchen bildeten sich in Mezökövesd keine formellen Weihebräuche heraus, das wurde eher mit irgendeinem Anlaß verbunden. Wichtigstes Kriterium waren die Tatsachen ihrer Bekleidung mit der Tracht der „Großen Mädchen“, des Empfangs der Verehrer und der Erlaubnis zum Tanz zu gehen. Die Weihe zum Jüngling bedeutete auch die Befreiung von den Verboten der Heranwachsenden. Danach durfte geraucht werden, in den Gasthof gegangen werden, sogar Raufen durfte man sich. Man konnte frei zu den Mädchen und zum Tanz gehen. Für seine Arbeit bekam der Jüngling den den Männern zustehenden Lohn, man erwartete aber von ihm auch die Arbeitsleistung der Erwachsenen. Die einheimische Bezeichnung für die ins heiratsfähige Alter getretenen Mädchen ist „eladó lány“ („zu vergebendes Mädchen“), der Knabe wird nach dem „suhan“ („Jungen“) von da an zum „legény“ („Burschen“). Zur Weihe der Burschen ist in Mezökövesd auch ein ritueller Brauch entstanden, das ist die „Segnung der neuen Burschen“.

Die die verzierte Burschentracht erstmals anziehenden Jugendlichen halten ihre Segnung zum Anlaß einer in der Gegend stattfindenden Hochzeit, wo sie den „älteren“ Burschen Wein zahlen und diese sie mit Handschlag und in-den-Rücken-Schlagen unter sich aufnehmen.

Die ins Erwachsenenalter tretenden „zu vergebenden“ Mädchen und die Burschen erreichen damit den Gipfel ihres Lebens. Dieser kürzere oder längere, bis zur Eheschließung reichende Abschnitt besteht nur aus wenigen Monaten, beziehungsweise Jahren, aber währenddessen stehen die Jugendlichen beider Geschlechter im Mittelpunkt des Interesses, der Aufmerksamkeit der Gemeinschaft, sie leben praktisch wie im Schaufenster. Sie haben sich schon die von einem Erwachsenen zu erwartenden Kenntnisse angeeignet, sie sind zu vollwertigen Arbeitskräften geworden. Neben all diesem haben die Jugendlichen mehr als je und viel freiere Möglichkeiten sich zu vergnügen und zum geselligen Beisammensein. Die Grenzen der Möglichkeiten bilden natürlich die Traditionen und die moralischen Normen der Gemeinschaft. Die vielartigen Arbeits- und Vergnügungsmöglichkeiten sind gleichzeitig auch Gelegenheit zum Vorzeigen und Abschätzen der persönlichen Werte und Tugenden.

Der geschickte, fleißige, flinke Jugendliche hatte einen guten Ruf, einen größeren Wert. Die Erscheinung, die Kleidung und das Betragen sind auch wichtige Wertmaßstäbe, die verschiedenen Formen der geselligen Zusammenkünfte sicherten aber in erster Linie das Forum für die Partnerwahl, sowohl für die Jugendlichen, als auch für die Eltern, für die erwachsenen Mitglieder der Gemeinschaft.

Der Autor beschäftigt sich gesondert mit der in diesem Alter besonders wichtigen Kleidung und den Details des einheimischen Schönheitsideals, mit der Zusammenstellung der Staffierung. Die Einhaltung der moralischen Normen, ein den Vorstellungen der Gemeinschaft entsprechendes Verhalten ist vor allen Dingen im Leben der Mädchen wichtig. In diesem Lebensalter gewinnt das gemeinsame, gleichzeitig Arbeit und Vergnügung bedeutende Spinnen an Gewicht, welches in Mezökövesd um die Jahrhundertwende wegen des Vordringens des Nähens in seiner Bedeutung zurückgedrängt wird. Bei der Vorstellung der Arbeit der Gedingarbeiter hebt der Autor hervor, wie die aus der Dorfgemeinschaft in die Fremde verschlagenen Matyó ihre heimischen Bräuche, Traditionen, ihre Zusammengehörigkeit bewahrt haben. Die Gruppe der Gedingarbeiter vererbt auch unter den veränderten Bedingungen die heimischen Gliederungen und Bindungen weiter.

Im Leben der Jugendlichen spielen die verschiedenen Formen der traditionellen Vergnügung eine herausragende Rolle, in erster Linie im Winter. Es entwickelten sich die verschiedenen Regeln der Werbung, der gefühlsmäßigen Bindungen; Äußerlichkeiten bildeten sich heraus, deren Einhaltung bindend war. Innerhalb des respektierten Rahmens hatten die Jugendlichen Möglichkeiten ihre Gefühle offen zum Ausdruck, zur Geltung zu bringen und diese auch mit Geschenken zu beweisen. Bei der Part-

nerwahl dominierten und entschieden aber nicht diese Gefühle, sondern die Vorstellungen und der Wille der Eltern, der Rang und das Vermögen. Bei den in strenger Endogamie lebenden Matyó bestanden für die Heirat strenge lokale und sich auf das Vermögen beziehende Bindungen, deren Durchbrechen die Verurteilung durch die Gemeinschaft nach sich zog.

Die Matyó-Kinder wurden also in eine eigenständige, stark geschichtete, gleichzeitig aber auch die einheimischen Traditionen, Normen, Moden einheitlich einhaltende und befolgende Gesellschaft hineingeboren und wuchsen in diese hinein. Ihr Weg bis zum Erwachsenwerden wurde zwar von der wirtschaftlichen Situation der Familie bestimmt, aber sowohl das Kind der Gedingarbeiter, als auch das Kind der Landbesitzer bemühte sich dieselben – in Brauch, Verhalten und Kleidung auch ausgedrückten – Ideale zu verwirklichen, natürlich zu verschiedenen Preisen. Mit dem Ausspruch „Hadd korogjon, csak ragyogjon” (Der Magen kann knurren, Hauptsache glänzender Auftritt) wurde die in übertriebenem Maße erfolgte Steigerung dieser Lebensauffassung formuliert. Die Aufrechterhaltung und Bewahrung des „Matyó-Stils” – auch auf Kosten der grundlegenden Lebensbedingungen – hat trotz der Opfer den Matyó solche andersartige Werte und Erlebnisse gegeben, wie Eigenbewertung, Eigenstolz, Selbstbewußtsein der Person, die das Bewußtsein der Zusammengehörigkeit stärkten und halfen, die Traditionen zu bewahren.

Márta Fügedi

KÉPEK

1 Mezőkövesd a századfordulón. Bátky Zsigmond felv. HOM F: 6632.

2 Falukép gémeskúttal. 1906. Bátky Zsigmond felv. NrM. 7991.

3 Utcarészlet gyerekekkel. 1906. Bátky Zsigmond felv. NrM. 7974.

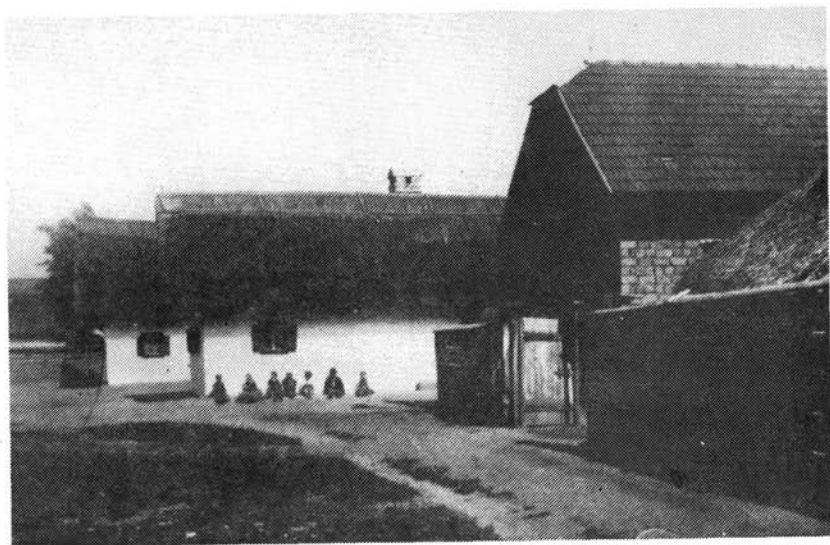
4 Mezőkövesdi utca. 1906. Bátky Zsigmond felv. NrM. 8013.

5 Falurészlet gémeskúttal. 1906. Bátty Zsigmond felv. NrM. 8009.

6 Mezőkövesdi ház lakóival. 1906. Bátty Zsigmond felv. NrM. 7971.

7 Utcarészlet. 1906. Bátky Zsigmond felv. NrM. 7987.

8 A Honvéd utca az 1920-as években. HOM 6738.

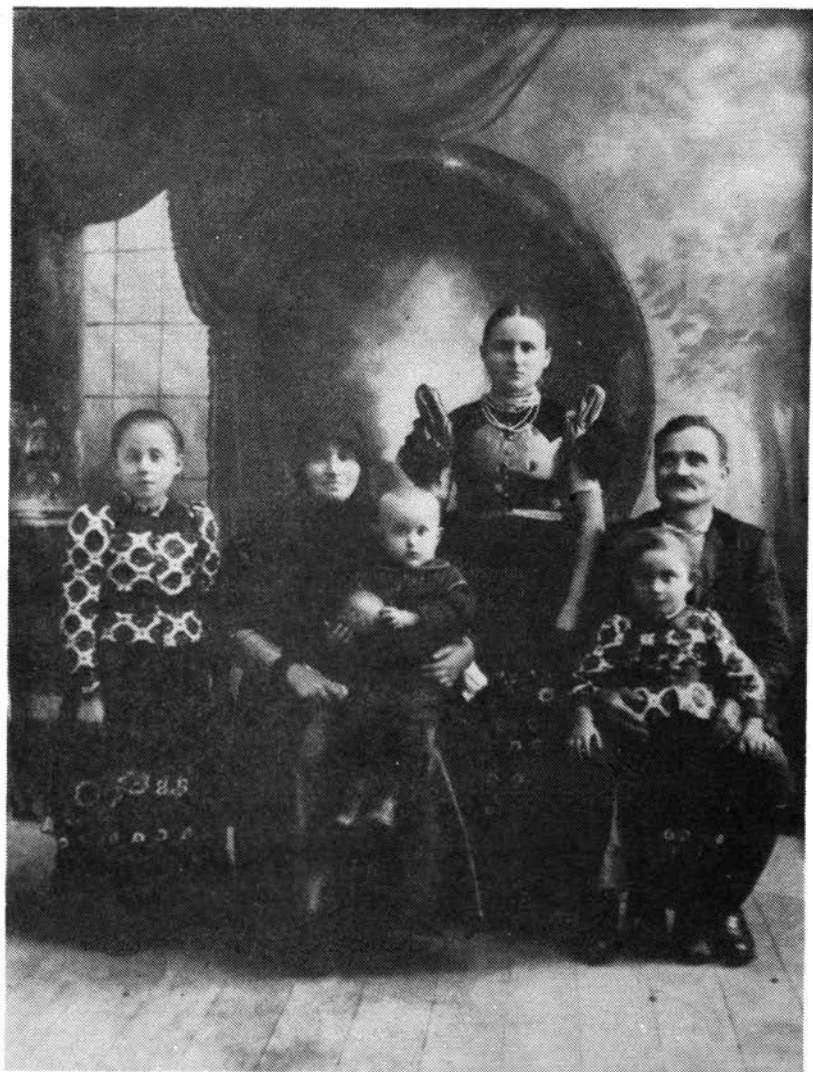
9 Három nemzedék a századfordulón. Mindannyian „köznapi öltözetben, melynek szabása, formája, összetétele az ünnepi viselethez hasonló, de díszítetlen és egyszerű, olcsó anyagból készült, túlzó divatoktól mentes. HOM 2391.

10 Család a századfordulón. A kisiún hímzett korozsma, csipkés aljú gyapjúhímzéses surccal. A lányok öltözete egyforma: fodros ujjú fellőkő, soksoros galárisal, a kisebbik surca „bossókás” (szálhúzásos-szálbeszövéses) hímzéssel, a nagyobbiké gyapjúhímzéses, gyapjúrojtos. Kezükben gyapjúrojtos kendő. Kóris Kálmán felv. HOM 2414.

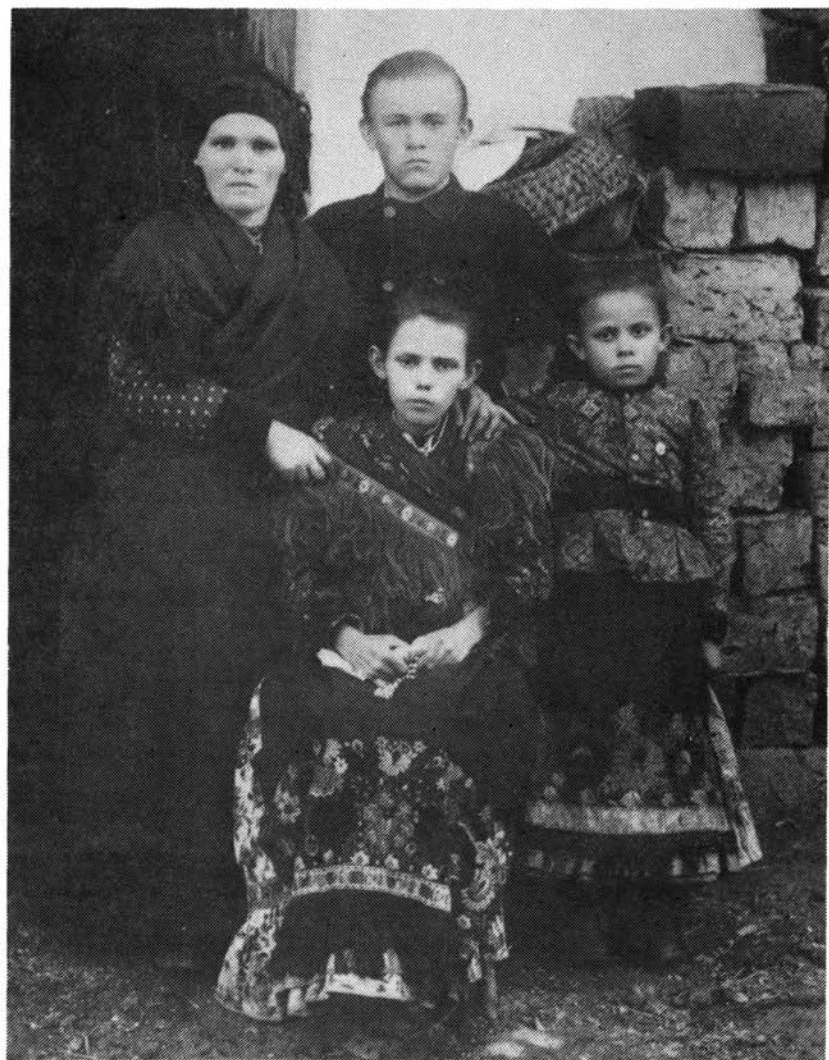
11 Jógazda család az 1920-as évekből. A kisebbik fiún zubbony és vállkendő, nemét még csak a kalap és a kislajbi jelzi. A nagyobb fiú ruhája már a legényekéhez hasonló ünneplő: bokrétás kalap, hímzett ujjú ing, üveggombos kislajbival és hímzett, rojtos aljú surccal. A karon ülő fodros aljú zubbony, és horgolt rékli, a fején horgolt főkötő. Györffy István: Matyó népviselet. Bp. 1956. XLI. kép.

12 Amerikás matyó családjával, az 1920-as évek végén. A kislányok ujjasa idegen anyagból készült, de matyó szabás szerint. A kisiún kabátka, térdnadrág, magas szárú fűzős cipő – idegen öltözet. A nagylány ruhája viszont matyó. Tóth Kálmán gyűjt. HOM NA 4680.

13 Matyó család, 1920-as évek. A karonülő kislányon zubbony és horgolt rékli, a nagyobbikon zubbony és kislitya. A fiú városiasan van öltözve, mandzsettás ingben, nadrágban. A menyecske főkötőt, a fiatal férfi csúcsos tetejű ún. Barczy-kalapot visel. Tóth Kálmán gyűjt. HOM NA 4680.

14 Asszony gyermekeivel, hétköznapi öltözetben. A lányokon hosszú ujjú litya, gyapjúhímzéses, kisorjtos surc, a nagyobbon gyapjúrojtos vállkendő. A fiún „cetter” (kötött kardigán). Tóth Kálmán gyűjt. HOM NA 4680.

15 Család 1908-ban. A kislányon ünnepi öltözet, dús gyapjúrojtos vállkendő ingvállal, nyakában galáris, hímzett surca rézrojtos. Kezében imakönyv, olvasó, horgolt kendő és virág. A szerző tulajdona.

16 Asszony gyermekeivel 1910 körül. A kislányon feltört ujjú litya, surcát ragyogók és pántlika díszíti. Kezében imakönyv, olvasó és hímzett kendő. A fiún dúshímzésű korozsma rézrojtos, selyemhímzéses surccal, rojtos nyakkendővel. Kóris Kálmán felv. HOM 2420.

17 Asszony gyermekeivel, a század elején. A fiún gyapjúhímzéses csipkés aljú surc, inge és kalapja még régies. Az eladó lányon ingváll, melynek ujját „kutya” díszíti, gyapjúrojtos vállkendő. Rézsujtásos bőkötéjén pántlikák lógnak, nyakát szoros, többsoros galáris díszíti. Kezében gyapjúrojtos kendő. HOM 2418. Kóris Kálmán felv.

18 Asszony fiaival. A fiúk öltözete „vigéces” „tricis”, azaz városias: zakó zsebórával, rövid nadrág vastag harisnyával és magas szárú fűzős cipővel. Kalapjuk lapos tetejű, „uras”. Tóth Kálmán gyűjt. HOM NA 4680.

19 Asszony csecsemővel. A kisgyermeket tarka purgament (rózsás kásmér) anyagú, pántlikával és fodorral díszített kisdunnával szorítja magához. Györffy István: Matyó népviselet. Bp. 1956. XLI. kép.

20 Asszonyok pólyába csomagolt csecsemővel. Balogh Rudolf felv. Pesti Napló, 1929. február 17.

21 Kisfiú korozsmában. Fején bokrétával díszített szalmakalap, kislajbija gombokkal gazdagon díszített, korozsmaruhájának lobogós ujjja „singolással” (fehér lyukhímzés) és laposhímzéssel díszítve. Gatyája alja rojtos, vízfolyásos hímzés díszíti. Kóris Kálmán felv. HOM 2356.

22 Asszonyok karonúlós gyerekekkel. A kicsin zubbony, nyakfodorral, fején horgolt gyöngyös főköttő. Balogh Rudolf felv. Pesti Napló, 1929. június 16.

23 Gazda gyermekeivel a század elején. A kisebbben rózsás zubbony nyakfoddorral, a nagyobbban gazdagon díszített kislajbi, csipkés aljú, dúshímzésű kissurc, szalmakalap pántlikával és bokrétával díszítve. Kóris Kálmán felv. HOM 2423.

24 Kislány szüleivel, a század elején. Zubbonya felett csipkés aljú kis surc és vállkendő. Nyakában galáris, egyik kezében kisvödör, másikban bab. Haja „apróba” fonva. Kóris Kálmán felv. HOM 2368.

25 Asszony gyermekeivel a század elején. A karonülősen pántlikás kiszubony horgolt réklivel és főkötővel. A fiúkon csipkés aljú surc és hétköznapra való ing, egyiken szalmakalap, a másikon „vágányos” kalap „tojuval”. Kóris Kálmán felv. HOM 2424.

26 Asszony gyermekeivel a század elején. A karonülősön kiszubbony nyakfodorral, csak a pántlikás szalmakalap mutatja, hogy kisfiú. A nagyobb fiún hímezett ing, pitykés lajbi, csipkés aljú hímezett surc és régi típusú kalap. Kóris Kálmán felv. HOM 2430.

27 Asszony karonúlós gyermekével a század elején. A gyermekén pántlikadíszes kiszubbony, gyapjúrojtos vállkendővel. Kőrös Kálmán felv. HOM 2419.

28 Asszony gyermekeivel a század elején. A karonúlósön kiszubbony és horgolt rékli, fején kiskucsma. A kislányon zubbony, vállkendő és csipkés aljú hímzett kissurc. Haja „apróba” fonva. A fiún gombokkal gazdagon díszített „rokk”, surcán széles gyapjúhímzés, fején kucsma. MM. 68.1.52.

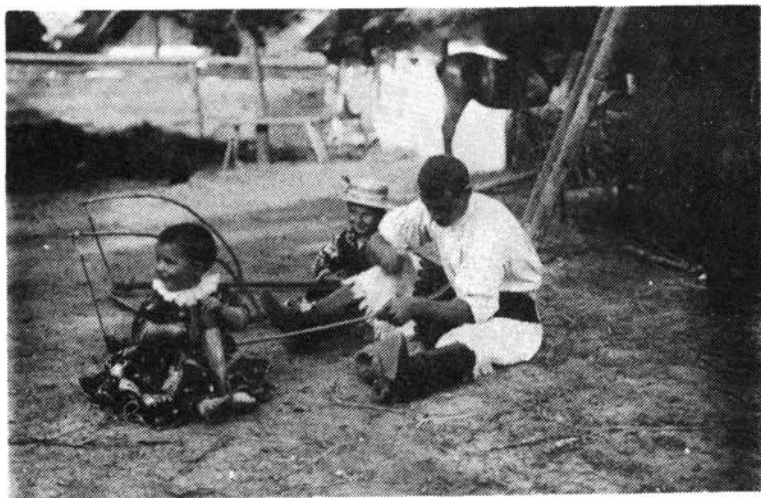
29 Kisiú anyjával és nagyszüleivel, 1910-es évek. Rajta singolt ujjú, hímzett mellű korozsma kislajbival és gazdagon díszített surccal. MM 65.6.21.

30 Asszony gyermekeivel, a század elején. A kislán gazdag hímzésű korosma, sujtással és gombokkal díszített kislajbi és bokrétával díszített „vágányos” kalap. A kislányon ingváll ritka rojtú vállkendővel, surca csipkés aljú, gazdagon hímzett. Kezében alma és zsebkendő, haja „apróba” fonva. MM. 77.3.1.

31 Asszonyok karonúló gyermekeikkel, 1930 körül. Az egyiken a zubbony felett kislitya, a másikon horgolt rékli szalagbefűzésekkel. Mindkettőn horgolt, gyöngyös főkötő. MM. 1517.

32 Férfi kaszát fen, mellette gyermekei a szerszámokkal. Kóris Kálmán felv. HOM 2398.

33 Kisfiúk az utcán játszanak. Györffy István felv. 1928. HOM 900.

34 Matyó gyerekek ünneplőben. A kisleány gazdagon díszített korozsma és műselyemmel hímzett surc, bokrétás matyó kalappal. A kislányon rövidujjú selyem litya vendégujjal, surca gazdagon hímzett, hosszú selyemrojtos. Hajában körfésű. MM. 1469.

35 Kisfiúk ünnepi viseletben, 1930-évek. Mindhármon korozsma kislajbival és surccal, fejükön csúcsos tetejű matyó kalap bokrétával és árvalányhajjal. Hajuk kopaszra nyírva. HOM 5814.

36–37 Baba. Gyermekjáték: egy fadarab „felöltöztetve” HOM NGY.

38 Elsőáldozó kislány anyjával. Ünneplő ruhája sokfodró ingváll gyapjúrojtos vállkendővel, nyakában galáris. Haja kibontva, fején koszorú. Surcát gazdag ragyogósorok és pántlika díszíti. Kezében imakönyv, virág és fehér zsebkendő. Tóth Kálmán gyűjt. HOM NA 4680.

39 Kislányok téli ünnepi viseletben. Fejükön hátrakötött vastag gyapjúkendő. Pesti Napló, 1926. április 4.

40 Kongregációs matyó lányok csoportképe. Tóth Kálmán gyűjt. HOM NA 4680.

41 Szalmakötél-készítés, 20. század eleje. HOM 6542.

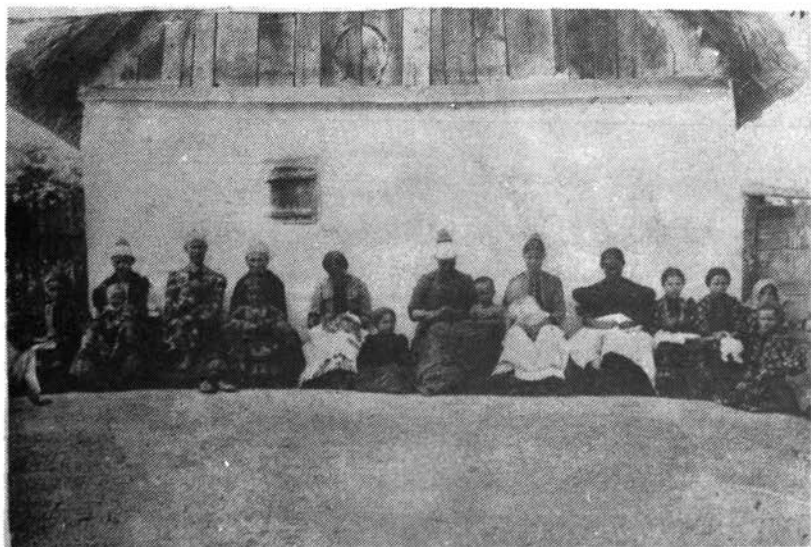
42 Cséplés. HOM NA 3753/7.

43 Nyomtatás lóval. A munkában a gyerekek is részt vesznek. HOM NA 3753/15.

44 Aratásra indulók. 20. század eleje. HOM 6489.

45 Varró tanya a század elején. A gyerekek az asszonyok körül játszanak, a nagyobb lányok pedig már önállóan varrnak. HOM 6571.

46 A varró tanyán. Györffy István felv. 1929. HOM 910.

47 Kukoricafosztás. Györfly István felv. 1929. HOM 1961.

48 Mosás a kútnál. A nagyobb lányok is segítenek a munkában. HOM 6492.

49 Lányok körjátéka a század elején. HOM 6575.

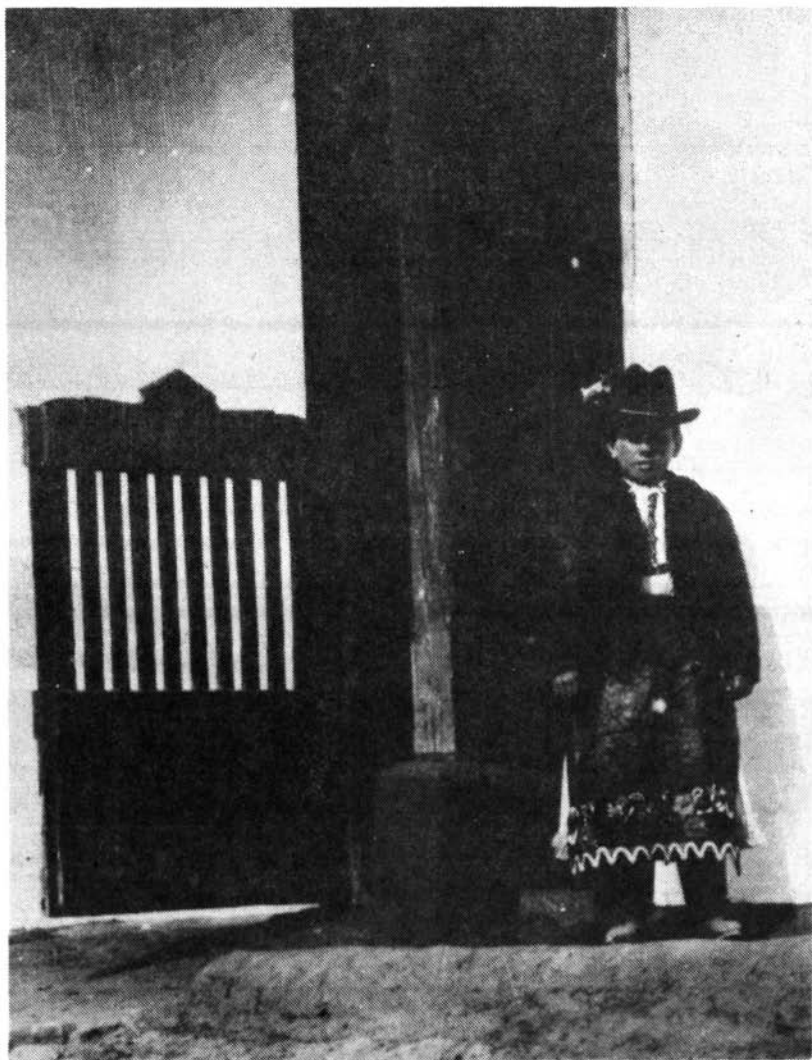
50 Kislányok táncos körjátéka. Lajos Árpád felv. 1939. HOM 1210.

51 Kis és nagy lányok a századfordulón hétköznapi öltözetben. HOM. 2361.

52 Ünneplő ruhába öltözött kisebb és nagyobb lányok csoportja. MM. 1483.

53 Kisfiú a század elejéről. Hímzett inge fölött „rokkot” és csipkés aljú
hímzett surcot visel. Kalapja mellett bokréta. Kóris Kálmán felv. HOM
2412.

54 Suhancok. Mindkettőn prémgalléros rokk és műselyemhímzéses surc.
HOM 2680.

55 Legénykék csoportja az 1900-as évekből. Györffy István: Matyó népviselet. Bp. 1956. IX. kép.

56 Legények és férfiak a tüzelős ölben szalonnát sütnek. Györffy István: Matyó népviselet. Bp. 1956. 43. ábra.

työ lausut heiluttamassa kirkon työkäsimen kirkon

57–58–59 Matyó betlehemesek. A játékot legényruhába – hímzett ingbe és bő gyoicsgatyába – öltözött lányok játsszák, fejükön művirággal és hosszan lelógó szalagokkal díszített csúcsos süveg. Az Öreg rossz szűrt, kalapot és kenderkócból készült szakállt visel. A bethlehemet hímzett kuzsuba és télikendőbe öltözött idősebb asszony viszi. Balogh Rudolf felvételei, Pesti Napló, 1928. december 30.

60 Legények a századfordulóról. Lobogós ujjú ingük még alig díszített, lajbijuk gazdagon pitykézett. A gatyakorban gyapjúrojtos kasmírken-dőt viselnek. Fejükön vágányos kalap bokrétával, tollal díszítve. MM. 53.1.100.

- 61 Legények az 1920-as évek elejéről. Mindhármuk lobogós inge dúsan hímzett, emellett pántlika és cipós horgolós csipke díszíti. Nyakkenőjük rézrojtval és ragyogóval díszített. A surcokat a széles selyemhímzés mellett különböző ragyogók és rézrojt díszítik. Csúcsos tetejű kalapjukon bokréta és „csiktoju”. Kezükből cigaretta. HOM 2576.

62 Eladó lány a század elejéről. A feltört ujjú ingváll ujjá színes szalaggal, „kutyával” van megkötve, felette hosszú belinarojtos vállkendő. Bőrkötőjét rézsujtás és rézrojtos pántlikák díszítik. Nyakában soksoros galáris, kezében zsebkendő. Kóris Kálmán felv. HOM 2422.

63 Eladó lány az 1910-es évekből. Sokfodrú ingválla felett dús belinarojtos pürgament vállkendő. Bőrkötőjét gazdagon díszíti a rézsujtás és a derékról lelógó színes pántlikák. Nyakán szoros galáris és láncon lógó medál. Kezében zsebkendő. Tóth Kálmán gyűjt. HOM NA 4680.

64 Eladó lány az 1920-as évek elejéről. A feltört ujjú litya alatt hímzett vendégingujjat visel. A gazdagon hímzett surc alját többféle ragyogó és rézrojt díszíti. Nyakán kétszínű gyöngyből galáris. Kezében és a gomblyukba tűzve virág. Tóth Kálmán gyűjt. HOM NA 4680.

65 Eladó lányok anyjukkal az 1910-es évekből. A lányok öltözete és ruhájuk díszítése teljesen egyforma. Feltört ujjú ingvállukat vendégingujj egészíti ki, vállkendőjükön dús belinarajt. Surcukon a matyórózsás szabadjarajú hímzés mellett „bossókás” kosaras hímzéssor, alját ragyogók és rézrojt díszíti. Nyakukon soksoros pityegős galáris, vállkendőjükbe tűzve élővirág. Kezükből zsebkendő és virág. HOM 2556.

- 66 Két eladó lány anyjukkal az 1910-es évekből. Az ingváll felett dús belinarojtos purgament vállkendőt viselnek. Egyiken bőrkötő ragyogódíszszel és derekáról lelógó pántlikával, a másikon surc pántlikával és különböző ragyogósorokkal díszítve. Nyakukon szoros galáris, a bal oldalon a vállkendőre tűzött bross. Kezükből zsebkendő és virág. Tóth Kálmán gyűjt. HOM NA 4680.

67 Eladó lány az 1920-as évekből. Rajta rövidujjú bársony és pántlikadíszes selyemlitya vendégujjal. Nyakában többsoros és többszínű galáris, valamint láncon függő medál. Gomblyukába tűzve virág. MM. 1522.

68 Legény anyjával az 1920-as évek elején. Lobogós ujjú inge színes dús hímzéssel díszített, lajbija bársonygalléros. Surcán műselyemhímzés és többféle ragyogódísz, rézrojttal. Ez díszíti nyakkendőjét is. Csúcsos te-tejű kalapjához bokréta, „csiktoju” és sörte van tűzve. Kezében cigaretta szipkával. HOM 2522.

69 Katonának sorozott legény, az 1910-es évekből, ezt a kalapjára tűzött színes szalagok jelzik. Lobogós ujjú inge dúsan hímzett és díszített, gombokkal díszített lajbiján zsebóra lánc. Surcán széles hímzés, alatta ragyogósorok és rézrojt. Derekába tűzve horgolt szélű kendő, mely a menyasszony ajándéka. Györffy István: Matyó népviselet. Bp. 1956. XXXI. kép.

70 Legények katonacimborájukkal az 1910-es évek elején. Lobogós ujjú ingük díszítése „singolás” (fehér lyukhímzés) és pamuthímzés. Surcukon a hímzés mellett ragyogódísz és rézrojt. Kóris Kálmán felv. HOM 2365.

- 71 Legények a század elején. A kisebbek ingujja még nem hímzett, csak a felavatott legényeké. A hímzett surcok alja rézrojtos, illetve csipkés. Kalapjuk még régies fazonú, csiktoju, árvalányhaj és sörte díszíti. MM 1560.

- 72 Lányok csoportja a körmeneten. Ünnepi ruhájuk vendégingujjas föl-tört ujjú litya, illetve ingváll vállkendővel. Rézsujtásos bőrkötőt viselnek pántlikadísszel. Kezükből olvasó, zsebkendő és virág. HOM 7208.

73 Lányok és Mária-lányok az úrnapi körmenetben, az 1920-as évek második felében. Balogh Rudolf felv. Pesti Napló 1928.

74 Mária-lányok a feldíszített oltár előtt a körmenetben. Tóth Kálmán gyűjt. HOM NA 4680.

75 Mária-lányok. Koszorújuk fehér, kalász nélküli. Ruhájuk fehér selyem feltört ujjú litya és szoknya, vállkendőjükön csak a pántlika színes. A gyertyát fehér kendővel fogják. Tóth Kálmán gyűjt. HOM NA 4680.

76 Mária-lányok csoportja a nagytemplom lépcsőjén. MM 1559.

77 Mária-lányok viszik a vállukon a feldíszített Mária-házat a körmenetben. HOM 5804.

78 Jegyespár ünnepi viseletben az 1920-as évek elején. A lányon ingváll gyapjúrojtos purgament vállkendővel, szoknyáján rézsujtásos bőrkötő derekáról lelógó pántlikákkal. A legényen gazdagon díszített lobogós ujjú ing bársony galléros lajbival, gatyája előtt gazdagon hímzett és többsoros ragyogóval díszített surc. HOM 2530.

79 Jegyespár ünnepi viseletben. A lányon bársonnyal, pántlikával és csipkével díszített feltört ujjú litya vendégingujjal. Surca dúsan hímzett, pántlikával és több sor ragyogóval díszített. Nyakában többsoros galáris, kezében olvasó, zsebkendő és virág. A legényen singolt ujjú ing ragyogóval díszített rojtos végű nyakkendővel, surcát a széles hímzés mellett többsoros ragyogó díszíti. A lajbijára tűzött virág és kalapja mellett a rozsmaring azt jelzi, hogy vőlegény. HOM 2532.

80 Bokrétavivő lány az 1930-as évekből. Bársonnyal és pántlikával díszített brokátselyem lityában. A gomblyukába tűzött rozmaringszál is jelzi az alkalmat: a kezében lévő tálban aranyporos rozmaringot visz a vőlegény kalapjára. Györffy István: Matyó népviselet. Bp. 1956. LVI. kép.

- 81 Bokrétaivő lányok az 1930-as évekből. A menyasszony lánybarátnői a lakodalom reggelén csoportosan viszik a vőlegényes házhoz a vőlegényinget, a jegykendőt, valamint a vőlegény és a vőfélyek kalapjához való rozsmaringot. Ünneplő ruhájuk surcát a hímzés már szinte teljesen elborítja. A betiltott ragyogókat hímzésutánnzat helyettesíti. MM. 1503.

- 82 Menyasszony és lánybarátnői az 1930-as években. A menyasszonyi ruha már fehér, a Mária-lányok ruhájának mása, színes gyapjúrojtú vállkendővel. A lányokon hosszú, illetve rövid ujjú, bársonnyal díszített surc. Mindegyikük zsebkendőt tart kezében, és soksoros galárist visel nyakán. Tóth Kálmán gyűjt. HOM NA 4680.

- 83 Menyasszony lánybarátnőivel a századfordulón. Fején magas koszorú, ingválla felett selyemrojtos selyem vállkendő, bőrkötőjét rézsujtás és rézrojtos végű lelógó pántlikák díszítik. Lánybarátnőin sujtással díszített vattás rékli, amely alatt gyapjúrojtos vállkendőt viselnek. A hímzett surcot a bőrkötőre kötötték rá. Surcaikat „bossókás” hímzés díszíti. Mindannyiuk kezében gyapjúrojtos kendő. MM. 53.1.145.

84 Menyasszony és vőlegény az 1910-es évekből. A menyasszony az ingváll felett selyemrojtos selyem vállkendőt visel, mellére rozmaringágot tűzött. Bőrkötője csipkés aljú, ragyogós koszorúja magas, tetejét kalászkok díszítik. A vőlegény singolt, körtés mintájú vőlegényinget visel lajbival, a rokk a vállára terítve. Díszes vőlegénysurca elé a derekára selyemrojtos selyem jegykendő van tűzve, amely a menyasszony ajándéka (később ő viseli fejkendőként). Kalapját aranyporos rozmaringgal díszített vőlegénybokréta díszíti. HOM 2498.

85 Menyasszony és vőlegény az 1920-as évek elejéről. A menyasszony ragyogóval díszített vattásréklit visel, bőrkötőjén is többféle ragyogó. Magas koszorúja tetejét kalászkok díszítik. A vőlegényen a singolt ujjú vőlegénying és lajbi felett vállra vetett rokk, surca elé a derekára rojtos selymekendő van tűzve. Kalapján a vőlegénybokrétá rozsmaringgal. Tóth Kálmán gyűjt. HOM NA 4680.

86-87 Menyasszony öltöztetése, 1937. Öltözete már fehér selyem litya, szoknya és apró ráncokba rakott kötő. Fehérrojtos vállkendőjét pántlika díszíti. Színes pántlika lóg le kötőjére is elől. Magas kalászos koszorújához már fátyol is tartozik. HOM 6819.

87 Menyasszony. 1937.

- 88 Családi kép az 1910-es évekből. A bal oldali eladó lányon gyapjúrojtos vállkendő fodros ujjú ingvállal, kezében olvasó és kendő. Az anyja ölében ülő kicsin zubbony, horgolt rékli nyakfodorral. A nagyobbik fiúcskán korozsma surccal és kalappal, a kisebbiken zubbony, lajbija alatt keresztbe kötött vállkendő. A kislányon fellőkös ujjú litya hímzett, rézrojtos aljú surccal. A menyecske lányon főkötő. Györffy István: Matyó népviselet. Bp. 1956. XLIX. kép.

89 Családi kép az 1910-es évekből. A két legkisebb fiún zubbony kötővel és vállkendővel, fejükön kalap. A nagyobbik fiún kis rokk és hímzett surc. A két kisebb lányon csipkével díszített fellőkő és ragyogós hímzett surc. A legnagyobb ingváll purgament vállkendővel és gázos surc. Györffy István: Matyó népviselet. Bp. 1956. XXXIX. kép.

LIST OF ILLUSTRATIONS IN ENGLISH

- Fig. 1. Mezőkövesd at the turn of the century
Photo by Zsigmond Bátky. HOM F: 6632.
- Fig. 2. View of a village with a sweep-pole well in 1906
Photo by Zsigmond Bátky. NrM. 7991.
- Fig. 3. A street with children in 1906
Photo by Zsigmond Bátky. NrM. 7974.
- Fig. 4. A street in Mezőkövesd in 1906
Photo by Zsigmond Bátky. NrM. 8013.
- Fig. 5. View of a village with a sweep-pole well in 1906
Photo by Zsigmond Bátky. NrM. 8009.
- Fig. 6. A house with dwellers in Mezőkövesd in 1906
Photo by Zsigmond Bátky. NrM. 7971.
- Fig. 7. A street in 1906
Photo by Zsigmond Bátky. NrM. 7987.
- Fig. 8. Honvéd street in the 1920s HOM 6738
- Fig. 9. Three generations at the turn of the century. All of them are in „everyday” dress the cut, the form and the composition of which are very similar to the Sunday clothes but it is not decorated, is devoid of exaggerated fashion and was made of simple, cheap cloth. HOM 2391.
- Fig. 10. A family at the turn of the century. The little boy is wearing an embroidered shirt and wide white fine linen trousers presented by his god-mother with an apron adorned with lace and embroidered with woollen yarn. The girls are dressed alike. A jacket with ruffled sleeves, necklace of pearls with several rows. The smaller girl's apron is decorated with drawn-thread work, the other one's with woollen embroidery and fringe. They are holding a shawl with woollen fringe in their hands. Photo by Kálmán Kóris. HOM 2414.
- Fig. 11. Family of a landed farmer in the 1920s. The smaller boy is wearing a flounced skirt sewn with the blouse in one and a shawl, his sex is denoted only by his hat and the small waistcoat. The elder boy's suit is similar to the young men's Sunday clothes. Hat with a bouquet, shirt with embroidered sleeves, small waistcoat with glass buttons, embroidered apron with fringe. The baby has a flounced

skirt sewn with the blouse in one, a crochet coat and a crochet bonnet on. From Matyó népviselet by István Györfly Budapest 1956. Fig. XLI.

- Fig. 12. „Matyó” man, who returned from America, with his family at the end of the 1920s. The girls’ jackets were made of strange material but to „matyó” cut. The boy has a strange suit on, a small coat, knee trousers and high tie boots. But the grown-up girl’s dress is „matyó”. Collected by Kálmán Tóth. HOM NA 4680.
- Fig. 13. A „matyó” family in the 1920s. The baby has a flounced skirt sewn with the blouse in one and a crochet coat on, the older girl is wearing also a flounced skirt sewn with the blouse in one and a tight jacket made of figured cloth with buttons. The boy is dressed in urban style as shown by the shirt with wristband and the trousers. The young woman is wearing a bonnet, the young man’s so called Barczihat is pointed. Collected by Kálmán Tóth. HOM NA 4680.
- Fig. 14. A woman with her children in everyday clothes. The girls have long-sleeved tight jackets made of figured cloth with buttons and fringed aprons with woollen embroidery on, the older one is wearing a shawl with woollen fringe. The boy has a knitted jersey. Collected by Kálmán Tóth. HOM NA 4680.
- Fig. 15. A family in 1908. The little girl has her Sunday clothes on, a woollen fringed shawl with a bodice, a necklace of pearls, her embroidered apron is fringed. There are a prayer-book, a rosary, a crochet kerchief and flowers in her hands. In the property of the author.
- Fig. 16. A woman with her children around 1910. The girl is wearing a loose-sleeved tight jacket made of figured cloth buttoned down the front with puffs, her apron is decorated with metallized machine lace and machine-made, coloured wide ribbons with roses. There are a prayer-book, a rosary and an embroidered kerchief in her hands. The boy has an embroidered shirt and wide white fine linen trousers presented by his god-mother on, his apron is embroidered with silk and fringed, his tie is also fringed. Photo by Kálmán Kóris. HOM 2420.
- Fig. 17. A woman with her children at the beginning of the century. The boy’s apron is embroidered with wool and adorned with lace, his shirt and hat are old-fashioned. The marriageable girl has a bodice on decorated with ribbons full of roses on its sleeves and a shawl with woollen fringe. On her cut and pleated, copper-braided apron ribbons are hanging, her neck is decorated with a tight necklace of pearls with several rows. There is a woollen fringed kerchief in her hand. Photo by Kálmán Kóris. HOM 2418.
- Fig. 18. A woman with her sons. The boys’ clothes are urban. Coat with pocket watch, shorts with thick stockings and high tie boots. Their hats are flat, „gentlemanly”. Collected by Kálmán Tóth. HOM NA 4680.

- Fig. 19. A woman and her baby. She is holding the baby in a small eider-down quilt made of cashmere cloth full of roses and decorated with ribbons and frills. From Matyó népviselet by István Györfly Budapest 1956. Fig. XLI.
- Fig. 20. Women with babes in swaddling-clothes. Photo by Rudolf Balogh. Pesti Napló February 17th 1929.
- Fig. 21. A small boy in an embroidered shirt and wide white fine linen trousers presented by his god-mother. There is a straw-hat with a bouquet on his head, his small waistcoat is richly decorated with buttons. The flapping sleeves of his dress are decorated with white embroidery and Hungarian point. The bottom of his trousers is fringed and decorated with current embroidery. Photo by Kálmán Kóris. HOM 2356.
- Fig. 22. Women with a child in arms. The baby has a flounced skirt sewn with the blouse in one, a toby collar and a crochet bonnet set with pearls. Photo by Rudolf Balogh. Pesti Napló June 16th 1929.
- Fig. 23. A farmer with his children at the beginning of the century. The smaller one is wearing a flounced skirt sewn with the blouse in one and a toby collar, the bigger one a richly decorated small waistcoat, an embroidered small apron adorned with lace, a straw-hat with a bouquet and ribbons. Photo by Kálmán Kóris. HOM 2423.
- Fig. 24. A girl with her parents at the beginning of the century. She is wearing a small apron adorned with lace and a shawl over her flounced skirt sewn with the blouse in one. There is a necklace of pearls round her neck, she is holding a small bucket and a doll in her hands. Her hair is braided. Photo by Kálmán Kóris. HOM 2368.
- Fig. 25. A woman with her children at the beginning of the century. The child in arms is wearing a flounced skirt sewn with the blouse in one and adorned with ribbons, a crochet coat and a bonnet. The boys are wearing aprons adorned with lace and everyday shirts. One of them has a straw-hat, the other one's hat is decorated with feathers. Photo by Kálmán Kóris. HOM 2424.
- Fig. 26. A woman with her children at the beginning of the century. The child in arms is wearing a flounced skirt sewn with the blouse in one and a toby collar. His sex is denoted only by his straw-hat decorated with ribbons. The older boy is wearing an embroidered shirt, a waistcoat with metal buttons, an embroidered apron adorned with lace and an old-fashioned hat. Photo by Kálmán Kóris. HOM 2430.
- Fig. 27. A woman with her child in arms at the beginning of the century. The child is wearing a flounced skirt sewn with the blouse in one and adorned with ribbons, a shawl with woollen fringe. Photo by Kálmán Kóris. HOM 2419.
- Fig. 28. A woman with her children at the beginning of the century. The child in arms is wearing a flounced skirt sewn with the blouse in

- one and a crochet coat with a fur-cap on the head. There are a flounced skirt sewn with the blouse in one, a shawl and a small embroidered apron adorned with lace on the girl. Her hair is braided. The boy is wearing a coat richly decorated with buttons, an apron with broad woollen embroidery and a fur-cap. MM. 68.1.52.
- Fig. 29. A boy with his mother and grandparents in the 1910s. He is wearing an embroidered shirt and wide white fine linen trousers presented by his god-mother, a small waistcoat and a richly embroidered apron. MM. 65.6.21.
- Fig. 30. A woman with her children at the beginning of the century. The boy is wearing a richly embroidered shirt and wide white fine linen trousers presented by his god-mother, a braided small waistcoat decorated with buttons, a hat with a bouquet. The girl is wearing a bodice with a shawl fringed thinly and a richly embroidered apron adorned with lace. There are an apple and a handkerchief in her hands, her hair is braided. MM. 77.3.1.
- Fig. 31. Women with children in arms around 1930. One is wearing a tight jacket made of figured cloth and buttoned down the front over the flounced skirt sewn with the blouse in one, the other a crochet coat with ribbons. Both of them have crochet bonnets set with pearls. MM. 1517.
- Fig. 32. The man is sharpening a scythe. His children are near him with the tools. Photo by Kálmán Kóris. HOM 2398.
- Fig. 33. Boys are playing in the street. Photo by István Györffy. 1928. HOM 900.
- Fig. 34. „Matyó” children in their Sunday clothes. The boy is wearing a richly embroidered shirt and wide white fine linen trousers, an apron embroidered with rayon, a „matyó” hat with a bouquet. The girl is wearing a short-sleeved silk jacket buttoned down the front and a richly embroidered apron with long silk fringe. There is a semicircular comb in her hair. MM. 1496.
- Fig. 35. Boys in their Sunday clothes in the 1930s. All of them have embroidered shirts and wide white fine linen trousers, small waistcoats and aprons, their „matyó” hats with bouquets and needlegrass are pointed on their heads. They are close cropped. HOM 5814.
- Fig. 36–37. The doll is a piece of wood „dressed” HOM NGY.
- Fig. 38. A first communicant girl with her mother. Her Sunday clothes consist of a ruffled bodice, a woollen fringed shawl and a necklace of pearls. Her hair is let down, there is a wreath on her head. Her apron is decorated with metallized machine lace and ribbons. There are a prayer-book, a flower and a white handkerchief in her hands. Collected by Kálmán Tóth. HOM NA 4680.
- Fig. 39. Girls in winter Sunday clothes. There are thick woollen shawls on their heads. Pesti Napló April 4th 1926.

- Fig. 40. Tableau of „matyó” girls on congregation. Collected by Kálmán Tóth. HOM NA 4680.
- Fig. 41. Making a straw-rope at the beginning of the 20th century. HOM 6542.
- Fig. 42. Threshing. HOM NA 3753/7.
- Fig. 43. Treading out with horse. The children also take part in the work. HOM NA 3753/15.
- Fig. 44. Going to harvest at the beginning of the 20th century. HOM 6542.
- Fig. 45. A sewing farm at the beginning of the century. The children are playing around the women. The older girls are sewing themselves. HOM 6571.
- Fig. 46. At the sewing farm. Photo by István Györffy in 1929. HOM 910.
- Fig. 47. Corn-husking. Photo by István Györffy in 1929. HOM 1961.
- Fig. 48. Washing at the well. The older girls help in the work. HOM 6492.
- Fig. 49. Girls play in circle at the beginning of the century. HOM 6575.
- Fig. 50. Girls play and dance in circle. Photo by Árpád Lajos in 1939. HOM 1210. 1221.
- Fig. 51. Younger and older girls in everyday clothes at the turn of the century. HOM 2361.
- Fig. 52. Group of younger and older girls in their Sunday clothes. MM. 1483.
- Fig. 53. A small boy at the beginning of the century. He is wearing a coat and an embroidered apron adorned with lace over his embroidered shirt. There is a bouquet on his hat. Photo by Kálmán Kóris. HOM 2412.
- Fig. 54. Young boys. Both of them have a fur-collared coat and an apron embroidered with rayon on. HOM 2680.
- Fig. 55. Group of young boys in the 1900s. From Matyó népviselet by István Györffy Budapest 1956. Fig. IX.
- Fig. 56. Young men and adult men are toasting bacon in a sty. From Matyó népviselet by István Györffy Budapest 1956. Fig. 43.
- Fig. 57.-59. „Matyó” Christmas carol singers. Girls perform the play dressed in young men's clothes that is in an embroidered shirt and wide white fine linen trousers. There is a pointed hat decorated with artificial flowers and ribbons on their head. The Old Man is wearing a bad long embroidered felt cloak of Hungarian shepherd, a hat and a beard made of hemp. The Christmas crèche is carried by an older woman dressed in winter shawl. Photos by Rudolf Balogh. Pesti Napló December 30th 1928.
- Fig. 60. Young men at the turn of the century. Their flapping-sleeved shirts are rarely decorated but there are a lot of metal buttons on their waistcoats. In the hem of drawers they are wearing a cashmere shawl with woollen fringe. There is a hat decorated with a bouquet and feathers on their head. MM. 53.1.100.

- Fig. 61. Young men at the beginning of the 1920s. Their flapping shirts are richly embroidered and decorated with ribbons and crochet lace figured with naps shaped like berries. Their ties are decorated with metal fringe and metallized machine lace. Their aprons are decorated with various metallized machine lace and metal fringe beside the wide silk embroidery. There are bouquets and feathers on their pointed hats. They are holding cigarettes in their hands. HOM 2576.
- Fig. 62. A marriageable girl at the beginning of the century. The sleeves of the loose- and puff-sleeved bodice are tied up with coloured ribbons full of roses. She is wearing a shawl with coloured woollen fringe over her bodice. Her cut and pleated, copper-braided and fringed apron is decorated with ribbons. There is a necklace of pearls with several rows round her neck, in her hand she is holding a handkerchief. Photo by Kálmán Kóris. HOM 2422.
- Fig. 63. A marriageable girl in the 1910s. There is a shawl made of cashmere cloth full of roses with plentiful coloured woollen fringe over her ruffled bodice. Her cut and pleated apron is richly decorated with copper-braid and coloured ribbons hanging from her waist. There is a tight necklace of pearls with a pendant hanging from a chain round her neck. There is a handkerchief in her hand. Photo by Kálmán Tóth. HOM NA 4680.
- Fig. 64. A marriageable girl at the beginning of the 1920s. She is wearing embroidered extra sleeves under her loose- and puff-sleeved tight jacket made of figured cloth buttoned down the front. The bottom of her richly embroidered apron is decorated with metallized machine lace and metal fringe. Round her neck there is a necklace of pearls with two colours. There are flowers in her hand and in her buttonhole. Collected by Kálmán Tóth. HOM NA 4680.
- Fig. 65. Marriageable girls with their mother at the beginning of the 1910s. The girls' dresses and their trimmings are the same. Their loose- and puff-sleeved bodices are supplemented with extra sleeves, their shawls have plentiful coloured woollen fringe. On their aprons there are drawn-thread works beside the free drawn embroidery with „matyó” roses. The bottom of their aprons is decorated with metallized machine lace and metal fringe. There are necklaces of pearls with several rows shaped like cape round their neck. There is a flower in their shawl. They are holding handkerchiefs and flowers in their hands. HOM 2556.
- Fig. 66. Two marriageable girls with their mother in the 1910s. They are wearing a shawl made of cashmere cloth full of roses with plentiful coloured woollen fringe over their bodice. One of them is wearing a cut and pleated apron with metallized machine lace and ribbons hanging from her waist, the other is wearing an apron with ribbons and various metallized machine lace. There is a tight necklace of

pearls round their neck. A broock is stuck into the shawl of the girl on the left. They are holding handkerchiefs and flowers in their hands. Collected by Kálmán Tóth. HOM NA 4680.

- Fig. 67. A marriageable girl in the 1920s. She is wearing a short-sleeved silk tight jacket buttoned down the front adorned with velvet and ribbons and with extra sleeves. There is a multi-colour necklace with several rows and a pendant hanging from a chain round her neck. There is a flower in her buttonhole. MM. 1522.
- Fig. 68. A young man with his mother at the beginning of the 1920s. His flapping-sleeved shirt is adorned with plentiful coloured embroidery, his waistcoat has a velvet collar. His apron is adorned with rayon embroidery, various metallized machine lace and metal fringe. His tie is adorned in the same way. A bouquet, a feather and a bristle are stuck to his pointed hat. There is a cigarette with a cigarette-holder in his hand. HOM 2522.
- Fig. 69. A young man mustered for service in the 1910s. The fact is denoted by the coloured ribbons on his hat. His shirt with flapping-sleeves is richly adorned and embroidered. The chain of a pocket watch can be seen on his waistcoat adorned with buttons. There is a wide embroidery on his apron with rows of metallized machine lace and metal fringe. Stuck at his waist there is a crochet kerchief presented by his bride. From Matyó népviselet by István Györfly Budapest 1956. Fig. XXXI.
- Fig. 70. Young men with their fellow who is in the army at the beginning of the 1910s. Their shirt with flapping-sleeves is decorated with white and cotton embroidery. Their apron is adorned with metallized machine lace and metal fringe beside the embroidery. Photo by Kálmán Kóris. HOM 2365.
- Fig. 71. Young men at the beginning of the century. The sleeves of the younger ones' shirts are not embroidered yet only those of the initiated ones. The bottom of their embroidered aprons is decorated with metal fringe and lace. Their hats are old-fashioned adorned with feather, needlegrass and bristle. MM 1560.
- Fig. 72. Group of girls in a procession. Their Sunday clothes consist of a loose-, and puff-sleeved tight jacket made of figured cloth buttoned down the front with extra sleeves and a bodice with a shawl. They are wearing a cut and pleated copper-braided apron with ribbons. They are holding a rosary, a handkerchief and a flower in their hands. HOM 7208.
- Fig. 73. Girls and Maria-girls in a Corpus Christi procession in the second half of the 1920s. Photo by Rudolf Balogh. Pesti Napló 1928.
- Fig. 74. Maria-girls in front of the decorated altar in the procession. Collected by Kálmán Tóth. HOM NA 4680.
- Fig. 75. Maria-girls. Their wreath is white without ears of corn. They are dressed in a loose-, and puff-sleeved white silk tight jacket butto-

ned down the front and in a skirt. Only the ribbons are coloured on their shawl. They are holding the candle with a white kerchief. Collected by Kálmán Tóth. HOM NA 4680.

Fig. 76. Group of Maria-girls on the staircase of the church. MM 1559.

Fig. 77. Maria-girls are carrying the decorated Lady-house on their shoulders in the procession. HOM 5804.

Fig. 78. An engaged couple in their Sunday clothes at the beginning of the 1920s. The girl is wearing a bodice with a shawl made of cashmere cloth full of roses with woollen fringe. Over her skirt there is a cut and pleated copper-braided apron with ribbons hanging from her waist. The young man is wearing a richly decorated flapping-sleeved shirt and a waistcoat with a velvet collar. Over his wide white fine linen trousers there is a richly embroidered apron adorned with several rows of metallized machine lace. HOM 2530.

Fig. 79. An engaged couple in their Sunday clothes. The girl is wearing a loose-, and puff-sleeved tight jacket made of figured cloth buttoned down the front adorned with velvet, ribbons and lace and with extra sleeves. Her apron is richly embroidered and adorned with ribbons and several rows of metallized machine lace. There is a necklace of pearls with several rows around her neck. She is holding a rosary, a handkerchief and a flower in her hands. The young man is wearing a shirt with white embroidered sleeves and a fringed tie adorned with metallized machine lace. Beside the wide embroidery his apron is adorned with several rows of metallized machine lace. The flower on his waistcoat and the rosemary on his hat denote the fact that he is a fiancé. HOM 2532.

Fig. 80. A girl carrying a bouquet in the 1930s. She is wearing a loose-, and puff-sleeved tight jacket made of silk brocade buttoned down the front and adorned with velvet and ribbons. The rosemary in her buttonhole refers to the wedding. She is carrying some rosemaries with gold dust on a plate for the hat of the bridegroom. From Matyó népviselet by István Györffy Budapest 1956. Fig. LVI.

Fig. 81. Girls carrying a bouquet in the 1930s. The friends of the bride are carrying the shirt of the bridegroom, the wedding present fancy shawl and the rosemary for the hat of the bridegroom and the bridesman in groups to the house of the bridegroom on the morning of the wedding. The apron of their Sunday clothes is almost totally embroidered. The prohibited metallized machine lace is substituted by embroidery. MM. 1503.

Fig. 82. A bride and her friends in the 1930s. The bride's dress is already white, the copy of the Maria-girls' dress with a coloured fringed shawl. The girls have long- and short-sleeved aprons adorned with velvet on. All of them are holding handkerchiefs in their hands and have necklaces of pearls with several rows around their neck. Collected by Kálmán Tóth. HOM NA 4680.

- Fig. 83. A bride with her friends at the turn of the century. There is a high wreath on her head, she is wearing a silk shawl with silk fringe over her bodice. Her cut and pleated apron is copper-braided and adorned with copper-fringed hanging ribbons. Her friends are wearing quilted winter jackets adorned with braid and woollen fringed shawls. Their embroidered aprons are over their cut and pleated aprons. Their aprons are adorned with drawn-thread work. They are holding woollen fringed kerchiefs in their hands. MM. 53.1.145.
- Fig. 84. A bride and a bridegroom in the 1910s. The bride is wearing a silk shawl with silk fringe over her bodice, there is a rosemary on her breast. Her cut and pleated apron is laced, her wreath with metallized machine lace is high, adorned with ears of corn on the top. The bridegroom is wearing a white-embroidered shirt figured with pears and a waistcoat. His coat is over his shoulders. At his waist, on his decorated apron there is a silk fringed silk fancy shawl stuck presented by the bride. Later she will wear it as a small shawl. There is a bouquet on his hat with gold dusted rosemaries. HOM 2498.
- Fig. 85. A bride and a bridegroom at the beginning of the 1920s. The bride is wearing a quilted winter jacket adorned with metallized machine lace. Her cut and pleated apron is adorned with various metallized machine lace, too. The top of her high wreath is decorated with ears of corn. The bridegroom is wearing a shirt with white-embroidered sleeves and a waistcoat with a coat over them. At his waist on his apron there is a silk shawl with fringe stuck. On his hat there is a bouquet with rosemaries. Collected by Kálmán Tóth. HOM NA 4680.
- Fig. 86-87. Dressing of a bride in 1937. Her dress consists of a white tight silk jacket buttoned down the front, a skirt and a pleated apron now. Her white fringed shawl is adorned with ribbons. Coloured ribbons are hanging over her apron as well. A veil belongs to her high wreath with ears of corn. HOM 6819.
- Fig. 88. A family photo in the 1910s. The marriageable girl on the left is wearing a woollen fringed shawl with a ruffled-sleeved bodice. There are a rosary and a kerchief in her hands. The baby in his mother's lap is wearing a flounced skirt sewn with the blouse in one, a crochet coat with a toby collar. The older boy is wearing an embroidered shirt and wide white fine linen trousers with an apron and a hat. The smaller one has a flounced skirt sewn with the blouse in one and a shawl under his waistcoat on. The girl is wearing a short-sleeved wide-waisted jacket and an embroidered apron with metal fringe. The bride has a bonnet on. From Matyó népviselet by István Györffy Budapest 1956. Fig. XXXIX.

Fig. 89. A family photo in the 1910s. The youngest boys are wearing flounced skirts sewn with the blouse in one, aprons and shawls. There is a hat on their head. The older boy has a small coat and an embroidered apron on. The younger girls are wearing short-sleeved wide-waisted jackets adorned with lace and embroidered aprons with metallized machine lace. The oldest girl has a bodice, a shawl made of cashmere cloth and an apron on. From Matyó népviselet by István Györffy Budapest 1956. Fig. XXXIX.

DEUTSCHSPRACHIGE BILDERVERZEICHNIS

- Bild 1. Mezőkövesd an der Jahrhundertwende. Photo von Zsigmond Bátky HOM 6632.
- Bild 2. Dorfbild mit Galgenbrunnen, 1906. Photo von Zsigmond Bátky NrM 7991.
- Bild 3. Kinder auf der Gasse, 1906. Photo von Zsigmond Bátky NrM 7974.
- Bild 4. Eine Gasse im Jahre 1906. Photo von Zsigmond Bátky, NrM 8013.
- Bild 5. Dorfbild mit Galgenbrunnen, 1906. Photo von Zsigmond Bátky NrM 8009.
- Bild 6. Ein Bauernhaus und seine Bewohner, 1906. Photo von Zsigmond Bátky, NrM 7971.
- Bild 7. Detail einer Gasse, 1906. Photo von Zsigmond Bátky, NrM 7987.
- Bild 8. Die Honvéd-Gasse in den 20-er Jahren. HOM 6738.
- Bild 9. Drei Generationen an der Jahrhundertwende. Kinder und Erwachsene in alltäglicher Bekleidung, deren Schnitt, Form und Zusammensetzung der Feiertracht ähnlich ist, aber ohne Verzierungen und aus billigem Stoff genäht. HOM 2391.
- Bild 10. Familie, Jahrhundertwende. Der kleine Junge in *Korozsma* (Hemd hose), Schürze mit Wollstickerei und Spitze am unteren Ende. Die Kleidung der Mädchen gleich: kurzärmeliges Wams mit Fransen am Ärmel, vielreihiger Perlenkette. Das kleinere Mädchen mit Schürze mit herausgezogenen und eingewebten Fäden, beim größeren Mädchen mit Wollstickerei, Wollfransen. In ihren Händen Tücher mit Wollfransen. Aufn.: Kálmán Kóris HOM 2414.
- Bild 11. Gutgestellte Familie, um 1920. Der kleinere Junge mit Kittel- und Schultertuch, sein Geschlecht wird nur vom Hut und kleine Weste angezeigt. Der größere Junge schon in einer der Burschen-Festkleidung ähnlichen Tracht: Hut mit Bukett, Hemd mit bestickten Ärmeln, kleine Weste mit Glasknöpfen und bestickte Schürze mit Fransen an der Unterseite. Auf dem Arm sitzendes Kind: Kittel mit Fransen und *Rékli* (hinten geknöpfte gehäkelte Jacke), auf dem Kopf gehäkelte Haube. István Györffy: Matyó népviselet. Bp. 1956. XLI. Bild.

- Bild 12. *Amerikás* (Von Amerika zurückgekehrte Auswanderer) Matyó-Familie, am Ende der 1920-er Jahre. Jacke der Mädchen aus fremdem Material, aber mit Matyó-Zuschnitt. Der kleine Junge in Jäckchen, Kniehose, hohen Schnürschuhen. Die Kleidung des großen Mädchens ist dagegen Matyó-Tracht. Kálmán Tóth HOM NA 4680.
- Bild 13. Matyó-Familie, 1920-er Jahre. Kleidung des auf dem Arm sitzenden kleinen Mädchens: Kittel und gehäkeltes Jäckchen. Das größere Mädchen in Kittel und kleinem Wams. Der Junge städtisch angezogen: Hemd mit Manschetten, Hose. Die junge Frau mit Haube, der junge Mann mit spitzem Hut. Samml. Kálmán Tóth HOM NA 4680.
- Bild 14. Frau mit Kindern, alltägliche Bekleidung. Die Mädchen in Wams mit Wollstickerei, Schürze mit kleinen Fransen, das größere Mädchen mit Schultertuch mit Wollfransen. Der Junge: in *Cetter* (Strickjacke). Samml. Kálmán Tóth HOM NA 4680.
- Bild 15. Familie, 1908. Das kleine Mädchen in Festkleidung: Schultertuch mit dichten Wollfransen, Mieder, um den Hals Perlenkette, bestickte Schürze mit Metallfransen. In ihrer Hand: Gebetbuch, Rosenkranz, gehäkeltes Tuch und Blumen. Im Besitz des Autors.
- Bild 16. Frau mit Kindern, um 1910. Das kleine Mädchen in Wams mit Puffärmeln, ihre Schürze mit fabrikmäßig hergestellter Spitze aus Metallfäden und Bändern verziert. In ihrer Hand Gebetbuch, Rosenkranz und besticktes Tuch. Der Junge: dicht bestickte *Korozsma* (Hemd hose), Schürze mit Metallfransen, Seidenstickerei, Halstuch mit Fransen. Aufn.: Kálmán Kóris HOM 2420.
- Bild 17. Frau mit Kindern am Beginn des Jahrhunderts. Der Junge: wollbestickte, unter spitzenbesetzte Schürze, Hemd und Hut noch von alter Form. Das Mädchen im Brautalter in Mieder, mit sogen. *Kutya* (vorbereitete Schleifen aus Bändern mit Rosenmuster), Schultertuch mit Wollfransen. Vor ihrer weiten Schürze mit Metallschnüren hängen bunte, rosengemusterte Bänder herab, um ihren Hals eine enge, aus mehreren Reihen bestehende Perlenkette. In ihrer Hand ein Tuch mit Wollfransen. HOM 2418. Aufn.: Kálmán Kóris
- Bild 18. Frau mit Söhnen. Kleidung der Jungen *vigéces, tricis*, das heißt, städtisch: Sakko mit Taschenuhr, kurze Hose mit dicken Strümpfen und hohe Schnürschuhe. Ihre Hüte flach, auf Herrenart. Samml. Kálmán Tóth HOM NA 4680.
- Bild 19. Frau mit Säugling. Das Kleinkind hält sie in einem Kissen aus Purgament (Kaschmir), das mit Bändern und Rüschen verziert ist, an sich gedrückt. István Györfly: Matyó népviselet. Bp. 1956. XLI. Bild.
- Bild 20. Frauen mit Säuglingen im Steckkissen. Aufn.: Rudolf Balogh, Pesti Napló, 17. Februar 1929.

- Bild 21. Kleiner Junge in *Korozsma* (Hemdhose). Auf seinem Kopf mit Bukett verzierter Strohhut, in kleiner Weste mit Knöpfen reich verziert, die weiten Ärmel seiner *Korozsma* (Hemdhose) mit weißer Lochstickerei geschmückt. Unteres Ende seiner *Gatya* (Hose) mit Fransen und sogen. Wasserlauf-Stickerei. Aufn.: Kálmán Kóris HOM 2356.
- Bild 22. Frau mit Kind auf dem Arm. Das Kind mit Kittel, Halsrüschen, auf seinem Kopf gehäkelte Haube mit Perlen. Aufn.: Rudolf Balogh, Pesti Napló, 16. Juni 1929.
- Bild 23. Bauer mit seinen Kindern am Jahrhundertanfang. Das kleinere Kind in Kittel und Halsrüschen, das größere Kind mit reich verzierter kleine Weste, spitzenbesetzter, dichtbestickter kleiner Schürze, Strohhut mit Bändern und Bukett verziert. Aufn.: Kálmán Kóris HOM 2423.
- Bild 24. Kleines Mädchen mit seinen Eltern, Beginn des Jahrhunderts. Über seinem Kittel kleine Schürze, unten mit Spitze besetzt und mit Schultertuch. Um seinen Hals Perlenkette, in der einen Hand ein kleiner Eimer, in der anderen eine Puppe. Sein Haar zu kleinen Zöpfchen geflochten. Aufn.: Kálmán Kóris HOM 2368.
- Bild 25. Frau mit Kindern, Beginn des Jahrhunderts. Das auf dem Arm sitzende Kind in mit Bändern versehenem kleinem Kittel, gehäkeltem Jäckchen und Haube. Die Jungen: mit Spitze besetzte Schürze und alltägliches Hemd, der eine mit Strohhut, der andere mit *vagányos* Hut mit *toju* (Feder). Aufn.: Kálmán Kóris HOM 2424.
- Bild 26. Frau mit ihren Kindern, Beginn des Jahrhunderts. Das auf dem Arm sitzende Kind mit kleinem Kittel mit Rüschen am Hals, nur der verzierte Strohhut zeigt, daß es ein Junge ist. Der größere Junge: besticktes Hemd, mit Metallknöpfen verzierte Weste, bestickte Schürze mit Spitze am unteren Rand und Hut von älterer Form. Aufn.: Kálmán Kóris HOM 2430.
- Bild 27. Frau mit Kind auf dem Arm, Jahrhundertanfang. Das Kind in mit Bändern verziertem kleinen Kittel, Schultertuch mit Fransen. Aufn.: Kálmán Kóris HOM 2419.
- Bild 28. Frau mit Kindern, Anfang des Jahrhunderts. Das auf dem Arm sitzende Kind mit kleinem Kittel und gehäkelter Jacke, auf dem Kopf kleine Pelzmütze. Das Mädchen in: Kittel, mit Schultertuch und bestickter kleiner Schürze mit spitzenbesetztem unteren Rand. Sein Haar in kleine Zöpfchen geflochten. Der Junge in mit Knöpfen reich verziertem *Rokk* (Jacke), auf seiner Schürze breite Wollstickerei, auf seinem Kopf Pelzmütze. MM 68.1.52.
- Bild 29. Kleiner Junge mit seiner Mutter und seinen Großeltern, um 1910. Bekleidet mit: *Korozsma* (Hemdhose), auf der Brust bestickt, Ärmel mit weißer Lochstickerei, kleine Weste und reich verzierte Schürze. MM 65.6.21.

- Bild 30. Frau mit ihren Kindern, am Jahrhundertanfang. Der kleine Junge in reich bestickter Korozsma (Hemdhose), mit Verschnürung und Knöpfen verziertem kleine Weste und mit Bukett geschmücktem Hut. Das kleine Mädchen im Mieder mit Schultertuch mit vereinzelt Fransen, ihre Schürze mit Spitze am unteren Ende, reich bestickt. In ihrer Hand ein Apfel und ein Taschentuch, ihr Haar ist in kleine Zöpfchen geflochten. MM 77.3.1.
- Bild 31. Frauen mit Kindern auf den Armen, um 1930. Das eine Kind in Kittel, darüber kleines Jäckchen, das andere in gehäkeltem Jäckchen mit eingezogenen Bändern. Beide mit gehäkelter, perlenbesetzter Haube. MM 1517.
- Bild 32. Mann beim Sensenschärfen, neben ihm seine Kinder mit Werkzeugen. Aufn.: Kálmán Kóris HOM 2398.
- Bild 33. Kleine Jungen spielen auf der Straße. Aufn.: István Györffy 1928. HOM 900.
- Bild 34. Matyó-Kinder in Festkleidung. Der kleine Junge in reich verzierter *Korozsma* (Hemdhose) und mit bestickter Schürze, Matyó-Hut mit Bukett. Das kleine Mädchen in kurzärmeliger Wams aus Seide mit eingeschobenem Ärmel, seine Schürze reich bestickt, mit langen Seidenfransen. In ihrem Haar ein runder Kamm. MM 1496.
- Bild 35. Kleine Jungen in festlicher Tracht, in den Jahren um 1930. Alle drei in *Korozsma* (Hemdhose) mit Weste und Schürze, auf dem Kopf den spitzen Matyó-Hut mit Bukett und Federgras. Ihre Köpfe kahlgeshoren. HOM 5814.
- Bild 36–37. Puppe als Kinderspielzeug: ein „bekleidetes“ Holzstück. HOM NGY.
- Bild 38. Zur Kommunion gehendes kleines Mädchen mit seiner Mutter. Festkleidung mit Mieder mit viel Rüschen und Schultertuch mit Wollfransen, um den Hals Perlenkette. Ihr Haar aufgelöst, auf ihrem Kopf ein Kranz. Ihre Schürze ist reich verziert. In ihrer Hand das Gebetbuch, Blumen und ein weißes Taschentuch. Samml. Kálmán Tóth HOM NA 4680.
- Bild 39. Kleine Mädchen in winterlicher Festtracht. Auf ihren Köpfen hinten gebundene, dicke Wolltücher. Pesti Napló, 4. April 1926.
- Bild 40. Gruppenbild der Matyó-Mädchen der Kongregation. Samml. Kálmán Tóth HOM NA 4680.
- Bild 41. Strohhandanfertigung. Anfang des 20. Jahrhunderts. HOM 6542.
- Bild 42. Drusch. HOM NA 3753/7.
- Bild 43. Drusch mit dem Pferd. An der Arbeit nehmen auch die Kinder teil. HOM NA 3753/15.
- Bild 44. Aufbruch zum Getreideschnitt. Anfang des 20. Jahrhunderts. HOM 6489.

- Bild 45. „Sticklager“ vor dem Haus am Jahrhundertanfang. Die Kinder spielen zwischen den Frauen, die größeren Mädchen aber sticken selbständig mit ihren Müttern. HOM 6571.
- Bild 46. Auf dem Hof der Sticker. Photo: István Györffy 1929. HOM 910.
- Bild 47. Maisschälen. Photo: István Györffy, 1929. HOM 1961.
- Bild 48. Wochenwasche an dem Brunnen. Die größeren Mädchen machen es auch mit. HOM 6492.
- Bild 49. Rundspiel von Mädchen an der Jahrhundertwende. HOM 6575.
- Bild 50. Kleine Mädchen beim Kreistanz-Spiel. Aufn: Árpád Lajos 1939. HOM 1210.
- Bild 51. Kleinere und größere Mädchen in alltäglicher Bekleidung an der Jahrhundertwende. HOM 2361.
- Bild 52. Gruppe in Festkleidung gekleideter kleinerer und größerer Mädchen. MM 1483.
- Bild 53. Kleiner Junge am Beginn des Jahrhunderts. Er trägt: über seinem bestickten Hemd ein *Rokk* (Jacke) und eine bestickte Schürze mit Spitze auf dem Unterteil. Auf seinem Hut ein Bukett. Aufn.: Kálmán Kóris HOM 2412.
- Bild 54. *Suhancok* (Burschen), Beide in einem *Rokk* (Jacke) mit Pelzkragen und in Schürze mit Kunstseidenstickerei. HOM 2680.
- Bild 55. Eine Gruppe von Burschen aus den Jahren um 1900. István Györffy: *Matyó népviselet*. Bp. 1956. IX. Bild.
- Bild 56. Burschen und Männer braten im Stall Speck. István Györffy: *Matyó népviselet*. Bp. 1956. 43. Bild.
- Bild 57–58–59. Matyó-Bethlehemsumzug. Das Spiel wird von in Burschenkleidung gekleideten – besticktes Hemd und weite Leinenhose – Mädchen gespielt, auf ihren Köpfen mit Kunstblumen und lang herabhängenden Bändern verzierte spitze Mützen. Der Alte trägt einen alten *Szűr* (Mantel), einen Hut und einen Bart aus Hanf. Die Bethlehem-Darstellung wird von einer älteren Frau getragen, die mit bestickter *Kuzsu* (kurze Lammfell-Jacke) und winterlichem Tuch bekleidet ist. Aufnahmen von Rudolf Balogh, Pesti Napló, 30. Dezember 1928.
- Bild 60. Burschen um die Jahrhundertwende. Ihr Hemd mit weiten Ärmeln ist noch kaum verziert, ihre Weste ist reich mit Metallknöpfen geschmückt. Im Hosen-Bindeschnur tragen sie Tücher mit Wollfransen. Auf ihren Köpfen Hüte mit Bukett und Federn verziert. MM 53.1.100.
- Bild 61. Burschen vom Anfang der 1920-er Jahre. Alle drei im dicht bestickten Hemd mit weiten Ärmeln, daneben mit Bändern und mit Knoten-Spitze verziert. Halstücher mit Metallfransen geschmückt. Auf den Schürzen neben breiter Seidenstickerei verschiedene Metallfaden-Spitze und Fransen. Auf ihren spitzen Hüten Bukett und *Csiktoju* (Kranichfedern). In ihren Händen Zigaretten. HOM 2576.

- Bild 62. Mädchen im Heiratsalter vom Jahrhundertbeginn. Mieder mit Puffärmeln, die Ärmel mit bunten Bändern gebunden, darüber Schultertuch. Seine weite Schürze mit Metallschnüren und Bändern Metallfransen verziert. Um ihren Hals vielreihige Perlenkette, in der Hand ein Taschentuch. Aufn.: Kálmán Kóris HOM 2422.
- Bild 63. Mädchen im heiratsfähigen Alter, um 1910. Über seinem Mieder mit vielen Rüschen dichtes Purgament-(Kaschmir) Schultertuch. Weite Schürze reich verziert mit Metallschnüren und von der Hüfte herabhängenden bunten Bändern. Um den Hals eine enge Perlenkette und an einer Kette hängendes Medaillon. In der Hand Taschentuch. Samml. Kálmán Tóth HOM NA 4680.
- Bild 64. Heiratsfähiges Mädchen vom Anfang der 1920-er Jahre. Unter der Wams mit Puffärmeln bestickte Gastärmel. Unterer Rand der reich bestickten Schürze mit verschiedenen Metallfäden-Spitze und Metallfransen verziert. Um ihren Hals Perlenkette aus zweifarbigen Perlen. In der Hand und im Knopfloch Blumen. Samml. Kálmán Tóth HOM NA 4680.
- Bild 65. Mädchen im heiratsfähigen Alter mit ihrer Mutter, um 1910. Kleidung und Schmuck der Mädchen vollständig gleich. Das Mieder mit Puffärmeln durch eingeschobene Ärmel ergänzt, auf dem Schultertuch reiche Fransen. Schürze mit gestickten Matyó-Rosen, das untere Ende mit Metallfäden-Spitze verziert. Um ihren Hals vielreihige Perlenkette in Form eines runden Kragens, in ihr Schultertuch echte Blumen gesteckt. In der Hand Taschentuch und Blumen. HOM 2556.
- Bild 66. Zwei heiratsfähige Mädchen mit ihrer Mutter, Jahren um 1910. Über dem Mieder tragen sie ein reich mit Fransen verziertes Purgament- (Kaschmir) Schultertuch. Das eine Mädchen mit weiter Schürze mit Bändern und verschiedenen Metallfäden-Spitze Reihen geschmückt. Um ihren Hals vielreihige Perlenkette, das linke Mädchen mit Brosche auf dem Schultertuch. In ihren Händen Taschentuch und Blumen. Samml. Kálmán Tóth HOM NA 4680.
- Bild 67. Heiratsfähiges Mädchen in den Jahren um 1920. Es trägt ein kurzärmeliges und mit Bändern verziertes Seidenwams mit zusätzlichem Ärmel. Um ihren Hals vielfarbige Perlenkette, sowie ein Medaillon an einer Kette. Im Knopfloch Blumen. MM 1522.
- Bild 68. Bursche mit seiner Mutter, am Anfang der 1920-er Jahre. Sein weitärmeliges Hemd mit dichter farbiger Stickerei verziert, seine Weste mit Samtkragen. Auf seiner Schürze Kunstseidenstickerei und verschiedener Metallfäden-Spitze Schmuck. Dasselbe auf dem Halstuch. Auf seinem spitzen Hut Bukett, Kranichfeder und Borsten. In seiner Hand Zigarette mit Mundstück. HOM 2522.
- Bild 69. Als Soldaten gemusterte Burschen in den Jahren um 1910. Man sieht das an den auf den Hüten befindlichen bunten Bändern.

Weitärmelige Hemden, dicht bestickt und verziert, mit Knöpfen geschmückte Westen, Uhrketten. Auf den Schürzen Stickerei, darunter Metallfäden-Spitze und Metallfransen. Um ihre Hüften Tücher mit gehäkeltem Rand, Geschenke ihrer Bräute. István Györfly: *Matyó népviselet*. Bp. 1956. XXXI. Bild.

- Bild 70. Burschen mit ihrem Kameraden, der Soldat ist, am Anfang der 1910-er Jahre. Verzierung ihrer weitärmeligen Hemden mit Baumwollstickerei. Auf ihren Schürzen neben Stickerei Metallfäden-Spitze und Metallfransen. Aufn.: Kálmán Kóris HOM 2365.
- Bild 71. Burschen am Anfang des Jahrhunderts. Der Hemdärmel des kleineren Burschen noch nicht bestickt, nur bei den „geweihten“ Burschen. Die bestickten Schürzen unten mit Metallfransen bzw. Spitze. Ihre Hüte noch von alter Form, mit Kranichfeder, Federgras und Borsten verziert. MM 1560.
- Bild 72. Gruppe von Mädchen bei der Prozession. Festkleidung aus Wams mit Puffärmeln und zusätzlicher Ärmel bzw. Mieder mit Schultertuch. Weite Schürze mit Metallschnüren und Bändern. In ihrer Hand Rosenkranz, Taschentuch und Blumen. HOM 7208.
- Bild 73. Mädchen und Marien-Mädchen zur Prozession am Fronleichnamstag, in der zweiten Hälfte der 1920-er Jahre. Aufn.: Rudolf Balogh, Pesti Napló 1928.
- Bild 74. Marien-Mädchen vor dem geschmückten Altar in der Prozession. Samml. Kálmán Tóth HOM NA 4680.
- Bild 75. Marien-Mädchen. Ihre Kränze weiß, ohne Ähren. Ihre Kleidung besteht aus weißer Wams aus Seide mit Puffärmeln und Rock, auf ihrem Schultertuch sind nur die Bänder farbig. Die Kerzen fassen sie mit weißen Tüchern. Samml. Kálmán Tóth HOM NA 4680.
- Bild 76. Gruppe von Marien-Mädchen auf der Treppe der Kirche. MM 1559.
- Bild 77. Marien-Mädchen tragen in der Prozession den geschmückten Marien-Schrein auf ihren Schultern. HOM 5804.
- Bild 78. Verlobtes Paar in Festtracht vom Anfang der 1920-er Jahre. Das Mädchen in einem Mieder mit Purgament- (Kaschmir) Schultertuch mit Wollfransen, auf dem Rock weite Schürze mit Metallschnüren und von der Hüfte herabhängenden Bändern. Der Bursche im reich verzierten Hemd mit weiten Ärmeln und Weste mit Samtkragen, vor seiner Hose reich bestickte, geschmückte Schürze. HOM 2530.
- Bild 79. Verlobtes Paar in Festtracht. Das Mädchen in mit Samt, Bändern und Spitze verziertem, puffärmeligem Wams mit zusätzlicher Ärmel. Ihre Schürze dicht bestickt, mit Bändern und mehreren Reihen Metallfäden-Spitze geschmückt. Um ihren Hals mehrreihige Perlenkette, in ihrer Hand Rosenkranz, Taschentuch und Blumen. Der Bursche im Hemd mit weißer Lochstickerei am Ärmel, mit Metallfäden-Spitze verziertes Schultertuch mit Fransen,

Schürze mit breiter Stickerei, daneben mit mehreren Reihen Metallfäden-Spitze geschmückt. Auf seiner Weste die Blumen und an seinem Hut das Rosmarin zeigen, daß er Bräutigam ist. HOM 2532.

- Bild 80.** Bukettragendes Mädchen aus den Jahren um 1930. In mit Samt und Bändern verzierten Wams aus Seidenbrokat. Das ins Knopfloch gesteckte Rosmarin gibt auch den Anlaß an: In der in ihrer Hand befindlichen Schüssel tragen sie das Rosmarin mit Goldstaub für den Hut des Bräutigams. István Györffy: Matyó népviselet. Bp. 1956. LVI. Bild.
- Bild 81.** Bukettragende Mädchen aus den Jahren um 1930. Die Freundinnen der Braut tragen am Morgen der Hochzeit gruppenweise das Hemd des Bräutigams, sein Tuch, sowie an den Hut des Bräutigams und der Brautführer das Rosmarin zum Hause des Bräutigams. Die Schürze ihrer Festkleidung wird praktisch vollständig von der Stickerei bedeckt. An Stelle der verbotenen Metallfäden-Spitze Stickerei-Nachahmung. MM 1503.
- Bild 82.** Braut und ihre Freundinnen in den Jahren um 1930. Die Kleidung der Braut jetzt schon weiß, nach dem Muster der Marien-Mädchen, Schultertuch mit bunten Wollfransen. Die Mädchen in kurz- bzw. langärmeligem Wams, mit Samt verzierte Schürze. Jede hält ein Taschentuch in der Hand und trägt eine mehrreihige Perlenkette um den Hals. Samml. Kálmán Tóth HOM NA 4680.
- Bild 83.** Braut mit ihren Freundinnen zur Jahrhundertwende. Auf ihrem Kopf ein hoher Kranz, über ihrem Mieder ein seidenes Schultertuch mit Seidenfransen, ihre weite Schürze mit Metallschnüren und herabhängenden Bändern, an deren Enden Metallfransen. Ihre Freundinnen in verzierten, mit Watte gefütterten *Rékli* (Jacke), unter welchen sie Schultertücher mit Wollfransen tragen. Die bestickten Schürzen haben sie auf die weite Schürze gebunden. Jede trägt ein Tuch mit Wollfransen in der Hand. MM 53.1.145.
- Bild 84.** Braut und Bräutigam aus den 1910-er Jahren. Die Braut mit seidenem Schultertuch mit seidenen Fransen über dem Mieder, an ihrer Brust ein Rosmarin-Zweig. Ihre weite Schürze mit Spitze, ihr hoher Kranz mit Ähren verziert. Der Bräutigam im Bräutigams-Hemd mit weißer Lochstickerei, und Weste, sein Rokk (Jacke) über die Schulter geworfen. An der Hüfte seiner verzierten Bräutigams-Schürze Verlobungstuch aus Seide mit Seidenfransen, ein Andenken der Braut (sie trägt das später als Kopftuch). Sein Hut ist mit dem Bräutigams-Bukett aus Rosmarin mit Goldstaub geschmückt. HOM 2498.
- Bild 85.** Braut und Bräutigam vom Beginn der 1920-er Jahre. Die Braut trägt eine mit Metallfäden-Spitze verzierte, mit Watte gefütterte Jacke, auf ihrer weiten Schürze auch verschiedene Metallfäden-Spitze. Ihr hoher Kranz oben mit Ähren geschmückt. Der Bräuti-

gam im Bräutigams-Hemd und Weste mit über die Schulter geworfenem Rokk (Jacke), vor seiner Schürze an die Hüfte gestecktes Seidentuch mit Fransen, an seinem Hut Bräutigams-Bukett mit Rosmarin. Samml. Kálmán Tóth HOM NA 4680.

Bild 86–87. Ankleiden der Braut, 1937. Ihre Kleidung schon weißes Wams aus Seide, Rock und in kleine Falten gelegte Schürze. Das Schultertuch mit weißen Fransen und Bändern verziert. Bunte Bänder hängen auch auf ihre Schürze vorn herab. Zu ihrem hohen Kranz, der mit Ähren verziert ist, gehört jetzt auch schon ein Schleier. HOM 6819.

Bild 88. Familienbild aus den Jahren um 1910. Das heiratsfähige Mädchen auf der linken Seite in einem Mieder mit Rüschchen am Ärmel und mit Schultertuch mit Wollfransen, in der Hand Rosenkranz und Tuch. Das kleine, auf dem Schoß der Mutter sitzende Kind in Kittel, gehäkeltem Jäckchen mit Halsrüschchen. Der größere Junge in Korozsma (Hemdhose) mit Schürze und Hut, der kleinere in Kittel, unter seiner Weste das Schultertuch über Kreuz gebunden. Das kleine Mädchen in Wams mit Puffärmeln, bestickte Schürze mit Metallfransen am unteren Ende. Die junge Frau mit Haube. István Györfly: Matyó népviselet. Bp. 1956. XLIX. Bild.

Bild 89. Familienbild, um 1910. Die beiden kleinsten Jungen in Kittel mit Schürze und Schultertuch, auf ihren Köpfen Hüte. Der größere Junge in kleinem Rokk (Jacke) und bestickter Schürze. Die beiden kleineren Mädchen in mit Spitze verziertem kurzärmeliger Jacke und mit geschmückter Schürze. Das größte Mädchen mit Mieder, Purgament- (Kaschmir) Schultertuch und Schürze mit Einsatz. István Györfly: Matyó népviselet. Bp. 1956. XXXIX. Bild.

BEVEZETÉS	5
I. A GAZDÁLKODÁS ÉS A TÁRSADALOM JELLEMZŐI MEZŐKÖVESDEN	9
II. A GYERMEK ÉRTÉKE A FALUKÖZÖSSÉGBEN ÉS A CSALÁDBAN	20
III. A KISBABA ÉS ANYJA	26
1. Az állapotos asszony	26
2. Szülés, gyermekágy	28
3. Keresztelő, keresztszülők	32
4. Csecsemőgondozás	35
5. A csecsemővel kapcsolatos hiedelmek	38
6. Gyermekbetegségek, gyermekhalál	40
IV. KISGYERMEKKOR	46
1. A kisgyermek helye a házban	46
2. Tisztálkodás, ruházat	47
3. Nevelés, vallás	49
4. Munka és játék	51
V. AZ ISKOLÁSKOR	57
1. Az iskola	57
2. Természetismeret	59
3. A gyermek mint munkaerő	60
4. Társas játékok	64
VI. A FELNŐTTKOR KÜSZÖBÉN	67
1. A serdülők helye a családban	68
2. Munka	69
3. Szórakozás	70
4. A gyermek az ünnepeken, népszokásokban	71
5. Leány- és legényavatás	74
VII. ELADÓ LÁNYOK – LEGÉNYEK	77
1. Megjelenés, szépségideál	77
2. Erkölc, vallás	80
3. Otthoni munka	82
4. A fonó	85
5. Summásmunka	87

6. Szórakozás	89
7. Udvarlás	91
8. Párvasztás	94
ÖSSZEGZÉS	100
IRODALOM	105
FROM THE CRADLE TO THE WEDDING	
(Children in a „matyó” family)	113
VON DER WIEGE BIS ZUR HOCHZEIT	
(Das Kind in der Matyó-Familie)	118
Képek	125
Angol nyelvű képjegyzék	199
Német nyelvű képjegyzék	209

CONTENTS

PREFACE	5
I. THE CHARACTERISTICS OF ECONOMY AND SOCIETY IN MEZŐKÖVESD	9
II. THE VALUE OF CHILD IN THE VILLAGE COMMUNITY AND IN THE FAMILY	20
III. THE BABY AND HIS MOTHER	26
1. The expectant mother	26
2. Childbirth and confinement	28
3. Christening and god-parents	32
4. Infant-care	35
5. Beliefs concerning babies	38
6. Children's diseases and infant mortality	40
IV. LITTLE CHILDREN	46
1. Place of little children in the house	46
2. Washing and dressing	47
3. Education and religion	49
4. Work and play	51
V. SCHOOL-AGE	57
1. The school	57
2. Knowledge of nature	59
3. Child as labour force	60
4. Common plays	64
VI. ON THE VERGE OF ADULthood	67
1. Position of adolescents in the family	68
2. Work	69
3. Entertainment	70
4. Children on holidays and in folk customs	71
5. Initiation of girls and young men	74
VII. MARRIAGEABLE GIRLS AND YOUNG MEN	77
1. Appearance and beauty ideal	77
2. Morals and religion	80
3. Work at home	82
4. The spinners	85
5. Season work	87

6. Entertainment	89
7. Courting	91
8. Choosing one's partner	94
SUMMARY	100
BIBLIOGRAPHY	105
FROM THE CRADLE TO THE WEDDING	
(Children in a „matyó“ family)	113
VON DER WIEGE BIS ZUR HOCHZEIT	
(Das Kind in der Matyó-Familie)	118
Illustrations	125
List of Illustrations in English	199
List of Illustrations in German	209

INHALT

VORWORT	5
I. DIE CHARAKTERISTIKA DER WIRTSCHAFT UND DER GESELLSCHAFT IN MEZŐKÖVESD	9
II. DIE STELLUNG DES KINDES IN DER DORFGEMEINSCHAFT UND IN DER FAMILIE	20
III. SÄUGLING UND MUTTER	26
1. Die schwangere Frau	26
2. Geburt, Kindbett	28
3. Taufe, Pateneltern	32
4. Die Pflege des Säuglings	35
5. Überlieferte Vorstellungen in Zusammenhang mit dem Säugling	38
6. Kinderkrankheiten. Tod von Kindern	40
IV. DAS KLEINKINDALTER	46
1. Der Platz des kleinen Kindes im Haus	46
2. Waschen, Kleidung	47
3. Erziehung, Glauben	49
4. Arbeit und Spiel	51
V. DAS SCHULALTER	57
1. Die Schule	57
2. Naturkunde	59
3. Das Kind als Arbeitskraft	60
4. Gesellschaftsspiele	64
VI. AN DER SCHWELLE ZUM ERWACHSENENALTER	67
1. Die Stellung des Heranwachsenden in der Familie	68
2. Arbeit	69
3. Vergnügung	70
4. Das Kind bei Feierlichkeiten, Volksbräuchen	71
5. Mädchen- und Burschenweihe	74
VII. ZU VERGEBENDE MÄDCHEN – BURSCHEN	77
1. Erscheinen – Schönheitsideal	77
2. Moral, Glauben	80

3. Häusliche Arbeit	82
4. Die Spinnstube	85
5. Die Gedingarbeit	87
6. Vergnügung	89
7. Werbung	91
8. Partnerwahl	94
ZUSAMMENFASSUNG	100
LITERATUR	105
FROM THE CRADLE TO THE WEDDING	
(Children in a „matyó“ family)	113
VON DER WIEGE BIS ZUR HOCHZEIT	
(Das Kind in der Matyó-Familie)	118
Illustrationen	125
Englischsprachige Bilderverzeichnis	199
Deutschsprachige Bilderverzeichnis	209

SOROZATBAN EDDIG MEGJELENT MŰVEK

1. DOBOSY LÁSZLÓ: Várak, várhelyek és őrhelyek Ózd környékén (1975) (elfogyott)
2. BENKŐ SÁMUEL: Miskolc történeti-orvosi helyrajza – 1782. Sajtó alá rendezte Szabadfalvi József, fordította M. Kiss Júlia (1976)
3. BAKÓ FERENC: Bükki barlanglakások (1977)
4. KATONA IMRE: Miskolci kőedénygyárak (1977)
5. VASS TIBOR: Jelbeszéd az ózdi finomhengerműben (1977)
6. PETERCSÁK TIVADAR: Hegyköz (1978)
7. VERES LÁSZLÓ: A Bükk hegység üveghutái (1978)
8. LAJOS ÁRPÁD: Nemesek és partiak Szuhaftön (1979)
9. SZABADFALVI JÓZSEF: Festett asztalosmunkák Megyaszóról (1980)
10. SZILÁGYI MIKLÓS: A Hernád halászata (1980)
11. FELD ISTVÁN–JUAN CABELLA: A füzéri vár (1980) (elfogyott)
12. VIGA GYULA: Népi kecsketartás Magyarországon (1981)
13. VÉGVÁRI LAJOS: Imreh Zsigmond (1981)
14. SZUHAI PÉTER: A Szendrő környéki falvak paraszti gazdálkodása a kapitalizmus időszakában (1982)
15. PALÁDI-KOVÁCS ATTILA: A barkóság és népe (1983)
16. DÉNES GYÖRGY: A Bódvaszilasi-medence 700 éves története (1984)
17. PETERCSÁK TIVADAR: Népi szarvasmarhatartás a Zempléni Hegyközben (1983)
18. DOBRIK ISTVÁN: Mokry Mészáros Dezső (1881–1970) (1984)
19. DOBOSY LÁSZLÓ: Gömörszőlős, egy gömöri falu néprajzi monográfiája (1984)
20. NAGY KÁROLY: Somsálybánya története (1985)
21. DOBROSSY ISTVÁN: A miskolci vendégfogadók és a vendéglátás története 1745–1945 (1985)
22. KAMODY MIKLÓS: Észak-Magyarország hírközlésének története (1985)
23. VIGA GYULA: Tevékenységi formák és a javak cseréje a Bükk vidék népi kultúrájában (1986)
24. KATONA IMRE: Az első magyar porcelángyár (Telkibánya) (1986)
25. SZABADFALVI JÓZSEF: Írások Herman Ottóról és a Herman Ottó Múzeumról (1987)
26. GODA GERTRÚD: Ficzer László (1910–1967) (1987)
27. TELEPY KATALIN: Tenkács Tibor (1988)
28. VERES LÁSZLÓ: Magyar népi üvegek (1988)
29. FÜGEDI MÁRTA: A bölcsőtől a lakodalomig – A gyermek a matyó családban (1988)

A kiadványok utánvétellel megrendelhetők a Herman Ottó Múzeum gazdasági osztályán. Ügyműködő: Veres Ferencné, Cím: 3501 Miskolc, Pf.: 4

Ára: 60 Ft

